



Sint Oedenrode Kasteel-raadhuis Dommelrode Slotje

Bouwhistorische verkenning

BAAC Rapport B-21.0043



Auteur:

Drs. L. van Hemert

ISSN: 1873-9350

Redactie: ir. R.J.W.M. Gruben
Veldwerk: drs. L. van Hemert
drs. ing. A.G. Oldenmenger
Teksten: drs. L. van Hemert
Waardering: ir. R.J.W.M. Gruben
drs. ing. A.G. Oldenmenger
drs. L. van Hemert

DATUM VELDWERK 30 maart 2021
DATUM CONCEPT 7 juni 2021
DATUM DEFINITIEF 5 juli 2021

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever en/of BAAC bv.

BAAC

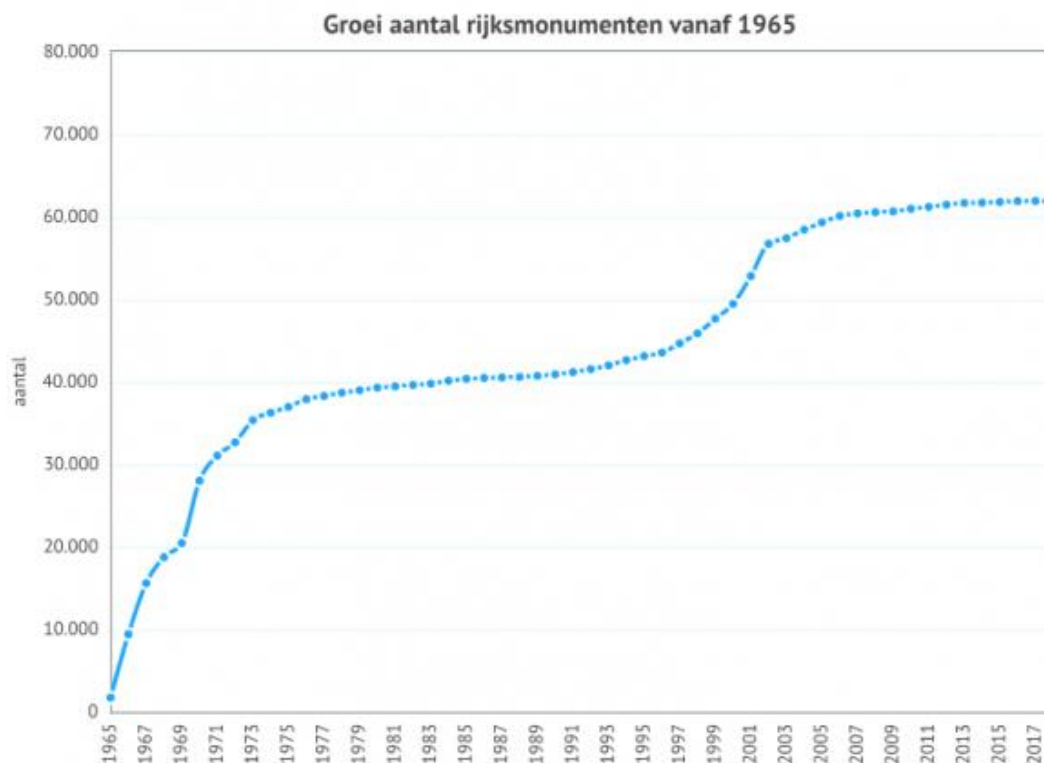
Bureau voor archeologie en bouwhistorie
Graaf van Solmsweg 103, 5222 BS 's-Hertogenbosch.
Tel.: (073) 61 36 219 E-mail: denbosch@baac.nl

1 Inleiding

1.1 Het belang van monumenten

Sleutelbegrip in iedere bouwhistorische verkenning, is het begrip monumentwaarde. In deze eerste paragraaf zal dit begrip worden verklaard en de betekenis ervan worden uitgelegd.

Het woord *Monument* is afgeleid van het Latijnse woord *Monumentum*, waarmee datgene wordt bedoeld, dat doet herinneren.¹ In de oudheid gaat het dan hoofdzakelijk om objecten die opzettelijk gemaakt werden om iemand of een gebeurtenis in herinnering te brengen; een grafmonument of een overwinningssonument. In de Nederlandse taal wordt het woord monument in ieder geval in de zestiende eeuw al gebruikt. Het is in die tijd een aanduiding van schriftelijke getuigenissen en documenten, opgeschreven herinneringen.² In latere eeuwen raakt de term in zwang voor sinds lange tijd bestaande bouwwerken, gebouwen die herinneren aan de samenleving van weleer. Het zijn gebouwen met een belangrijke historische functie of die exemplarisch zijn voor een indrukwekkend architectonisch tijdsbeeld. Gaandeweg de negentiende eeuw ontstaat daarbij de woordafleiding monumentaal, die aanvankelijk niet zozeer betrekking heeft op de herinnering, als wel op de omvang van nieuw te realiseren gebouwen en bouwdelen. De reden daarvan is vermoedelijk dat monumenten in vroegere tijd vrijwel per definitie groots en indrukwekkend waren. Later neemt de huidige definitie de overhand.



Bron: RCE - Monumentenregister

¹ <http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/monument>.

² M. Philippa e.a., *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands*, 4 delen, Amsterdam 2003-2009.

Een monument is in de monumentenwet van 1961 gedefinieerd als een ten minste 50 jaar oud werk, dat van algemeen belang is vanwege de schoonheid, de betekenis voor de wetenschap of de volkskundige waarde. De term schoonheid is daarbij een opvallend, subjectief criterium, dat niet los kan worden gezien van de algemeen geaccepteerde architectonische traditie (in publicaties) en de hedendaagse tijdsgeest. Dat laatste besef zorgde er in 1988, bij de vernieuwing van de monumentenwet, mede voor dat de voorwaarde van een halve eeuw ouderdom werd geschrapt. In de Erfgoedwet van 2016 wordt een monument gedefinieerd als een onroerende zaak die deel uitmaakt van cultureel erfgoed.³ De aanwijzing van monumenten is decennialang primair de taak van het rijk geweest. Sinds de decentralisatie van de monumentenzorg in 1988, is die verantwoordelijkheid geleidelijk aan steeds meer bij lokale overheden (gemeenten) komen te liggen. Sommige gemeenten maakten hier gretig gebruik van, andere gemeente zien de noodzaak van het aanwijzen van gemeentelijke monumenten tot de dag van vandaag niet in. De aanwijzingsprocedure is in de loop der tijd weinig veranderd. Doorgaans gaat er aan de aanwijzing een inventarisatie- en selectieprocedure vooraf. Slechts zelden wordt er diepgaand onderzoek verricht ten behoeve van de toekenning van de beschermde status.

Het woord *waarde* wordt in het kader van bouwhistorisch onderzoek gelijkgesteld aan *belang* of *betekenis*, waarbij onderscheid zou kunnen worden gemaakt tussen de betekenis voor de mens nu en de betekenis in vroegere tijd. Een waarde is iets waar een persoon of een (deel van een) samenleving betekenis uit put, omwille van een gezamenlijke of individuele identiteit. *Belang* zou etymologisch zijn voortgekomen uit een inspanning, een gevoel of verlangen om iets te bereiken. Uiteraard kennen we het woord waarde ook in economische zin, waarin het in schrift is terug te voeren tot in de tiende eeuw. In een traject van planvorming en plantoetsing is die ogenschijnlijk dubbele betekenis niet altijd even handig, omdat financiële investeringen moeten renderen, en waarde vooral wordt geassocieerd met het maken van winst. Men moet daarbij echter niet vergeten dat de geldelijke waarde in behoorlijke mate wordt bepaald door hoezeer een persoon iets wil hebben (hoeveel betekenis het voor die persoon heeft, het zijn of haar identiteit aanspreekt, is er mede bepalend voor hoeveel die persoon bereid is te betalen).

Monumentwaarde staat gelijk aan de betekenis van historische zaken voor het collectieve geheugen, de herinnering aan de samenleving / maatschappij in een specifieke tijd.

1.2 Het doel van een bouwhistorische verkenning

Het toekennen van de juridische status van monument door de minister (rijksmonument) of door het college van burgemeester en wethouders (gemeentelijk monument), heeft als consequentie dat bij verbouwingen getoetst moet worden of de geplande ingrepen niet te veel ten koste gaan van de monumentale waarde van het gebouw. Doorgaans geschiedt de toekenning van de monumentstatus op grond van een redengevende omschrijving, een document van één of twee pagina's waarin in algemene bewoordingen wordt aangegeven waarom een gebouw de status van monument krijgt toebedeeld. De redengevende omschrijving is vrijwel nooit uitgebreid genoeg om een verbouwplan te kunnen toetsen, om de eenvoudige reden dat de informatie over het gebouw daarvoor in kwantiteit en kwaliteit ontoereikend is. Het college (en in sommige gevallen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) dient zich dus nader te laten informeren. Dat kan door de eigenaar of betrokken architect, maar dat verdient vanuit het oogpunt van objectiviteit doorgaans niet de voorkeur. In die gevallen wordt de eigenaar van het gebouw gevraagd om een bouwhistorische verkenning op te laten stellen door een onafhankelijk opererende marktpartij.

³ *cultureel erfgoed*: uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden. (uit: Erfgoedwet 2016)

De bouwhistorische verkenning is dus bedoeld om zowel de eigenaar, de ontwerper als de toetsende instantie te informeren over de bouwgeschiedenis van het gebouw, de object-specifieke eigenschappen van exterieur, interieur en constructies en de monumentale waarden die in het geheel en in de onderdelen waaruit het gebouw is opgebouwd, vertegenwoordig zijn.

Het college laat zich bij de toetsing van plannen adviseren door de plaatselijke monumentencommissie. Het is echter een vrij hardnekkige misvatting dat een monumentencommissie louter is bedoeld om plannen te beoordelen. Een goede monumentencommissie is een gezelschap professionals dat met de initiatiefnemer voor de ontwikkeling van het monument meedenkt en op grond van hun expertise en ervaring suggesties kan doen die zowel het plan als het monument (de monumentwaarde) ten goede komen. Vrijwel altijd is er sprake van een gemeenschappelijk doel: door een kwalitatief hoogwaardige ingreep het monument voor de lange termijn behouden. De bouwhistorische verkenning draagt hier in hoge mate toe bij, omdat die kennis overdraagt die voor een succesvol bouwplan onontbeerlijk is en de dialoog tussen eigenaar, planvormer en monumentencommissie bevordert (onder andere door een helder definitieapparaat, waardenstellingen en waarderingsplattengronden).

1.3 Bouwhistorisch onderzoek

Bouwhistorici analyseren de constructies, de gevels én het interieur van historische gebouwen. Vormen, materialen en bouwtechnieken hebben veelal tijdsgebonden eigenschappen die door de bouwhistoricus worden herkend. Daardoor wordt het voor de bouwhistoricus mogelijk om inzicht te geven in de wijze waarop het pand werd gebouwd, en hoe het daarna door verbouwingen is getransformeerd in het gebouw zoals dat tegenwoordig is. Het is voor de bouwhistoricus niet zo belangrijk hoe iets er uit ziet, als wel waarom iets er uit ziet zoals het er uit ziet, waarbij de kernvraag doorgaans luidt: "Hoe werd dit gemaakt en waarom maakte men het zo?". Vermoedelijk wordt er al vanaf dat er monumenten zijn, bouwhistorisch onderzoek verricht. In de moderne tijd gebeurde dit aanvankelijk vooral door architecten (in wording) en door lokale historici. De onderzoekdiscipline kreeg een belangrijke impuls als gevolg van de vele herstel- en restauratievraagstukken die zich tijdens en direct na de Tweede Wereldoorlog aandienden. In die periode kwam er de Tijdelijke Wet Monumentenzorg waarin stond dat onroerende zaken vermeld in de Voorlopige lijst der Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst (1908-1933), niet mochten worden gesloopt of veranderd zonder toestemming van de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Het doel van het onderzoek was in die tijd nog louter het vergroten van kennis, en spitte zich vrijwel uitsluitend toe op middeleeuwse bouwkunst. Kennis werd onder andere opgedaan door gebouwen, constructies en bouwsporen in muurwerk in te meten en in (reconstructie)tekeningen uit te werken. In de regel ging het onderzoek gelijk op met archeologisch onderzoek. Niet zelden werd het bouwhistorisch onderzoek in de jaren na de Tweede Wereldoorlog door een archeoloog uitgevoerd.

Een specifieke opleiding tot bouwhistoricus bestond lange tijd niet. Bouwhistorici werden tot ongeveer twintig jaar geleden in de praktijk opgeleid. Een aantal gemeenten bood die mogelijkheid bij hun bouwhistorische diensten. Die opleidingsplaatsen werden doorgaans ingevuld door mensen met een bouwkundige en/of een kunsthistorische opleiding. Technische Universiteiten (met name Delft), gaven de mogelijkheid om te specialiseren in restauratietechniek of bouwhistorie. Pas in 1997 werd in Utrecht gestart met een post-HBO opleiding Bouwhistorie en Restauratie. Het is de tijd waarin ook de eerste Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek worden gepubliceerd. Die richtlijnen werden in 2009 voor het laatst herzien en beschrijven het proces van bouwhistorische onderzoek en de voorwaarden waaraan een deugdelijk onderzoeksrapport dient te voldoen.

Het doel van het bestuderen van constructies, structuren en afwerkingen is voor de bouwhistoricus primair het vergroten van kennis omtrent het bouwen in het verleden. Die kennis is in brede zin

noodzakelijk om op verantwoorde wijze met gebouwd erfgoed in Nederland om te gaan. Daarbij valt niet alleen te denken aan restauraties, maar ook aan verbouwingen of constructief herstel.

Bouwhistorische kennis zal daarnaast helpen bij het doorgronden van het gebouw. Begrip van hoe een gebouw in het verleden werd ontworpen, welke keuzes er gemaakt werden ten behoeve van de constructie én duiding van de elementen die in en aan het gebouw te vinden zijn, helpen allemaal om de herinnering aan vroegere tijd in leven te houden, voort te laten bestaan. Maar zij kunnen ook helpen om een bouwprogramma op efficiënte wijze tot ontwerp uit te werken.



Vaak blijft bij een verkenning veel aan het oog van de bouwhistoricus verborgen. Links de situatie vóór ontmanteling, rechts na, met een achttiende-eeuwse balklaag, een negentiende-eeuwse schouw en een voormalige buitengevel (zestiende-eeuws) met daarin dichtgezette vensteropeningen. Voorbeeld: Breestraat 68 in Leiden.

1.4 De beperkingen van een bouwhistorische verkenning

De *bouwhistorische verkenning* wordt in de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek (2009) gedefinieerd als een *bouwhistorische opname op hoofdlijnen*. Voor kleine ingrepen in monumenten kan zo'n verkenning in principe volstaan, maar de beperkingen zijn groot. Zo wordt er doorgaans bij een veldonderzoek ten behoeve van een verkenning geen materiaal verwijderd (er vindt geen licht destructief onderzoek plaats). Dat is een probleem voor kennisvergaring én waardering omdat niet duidelijk wordt of er achter huidige afwerkingen (vloerbedekkingen, muurverf, voorzetwanden, verlaagde plafonds) monumentale afwerkingen schuil gaan. Onder een recente vloerbedekking kunnen oude parketvloeren, geoliede 'kindervoetjes' of terrazzovloeren onopgemerkt blijven. Voorzetwanden kunnen het zicht ontnemen op verborgen paneeldeuren, wandbespanningen, lambriseringen of zelfs muurschilderingen. Schilderingen kunnen overigens ook heel goed schuil gaan achter witte latex of muurverf.⁴

Het is dus goed om hier expliciet vermeld te hebben, dat de waardering die in deze rapportage is opgenomen, louter is gestoeld op de onderzoeksgegevens die tijdens de verkenning konden worden verzameld en die in deze rapportage is gepresenteerd. De kans dat tijdens de verkenning monumentale afwerkingen onopgemerkt zijn gebleven is redelijk groot, vooral bij gebouwen die sinds circa 1980 niet meer ingrijpend zijn verbouwd. Op basis van ervaring ligt rond 1980 het omslagpunt van verbouwen met behoud van oude(re) lagen naar verbouwen na complete ontmanteling tot op casco.

Een bouwhistorische verkenning is een opname op hoofdlijnen (non-destructief) en kent de nodige beperkingen.

Een beperking van de voorliggende verkenning is ook dat het een platte weergave in tekst is, van een ruimtelijke structuur. Voor zowel de auteur als de eigenaar van het gebouw is het vrij eenvoudig

⁴ Onder bouwhistorici wordt ingeschat dat bij een verkenning slechts een tipje van de sluiter van de bouwgeschiedenis wordt opgelicht. Hoe ouder het object, hoe lastiger het vaak is om voldoende kennis te vergaren binnen de kaders van een verkenning.

om de tekst te vertalen naar een drie dimensionaal beeld, voor leden van een monumentencommissie is dat vaak in veel mindere mate het geval. Het is om die reden voor een eigenaar altijd aan te raden om de monumentencommissie in de fase van plantoetsing uit te nodigen voor een rondgang door het gebouw, bij voorkeur ná kennisgeving van de uitkomsten van de bouwhistorische verkenning. In de gevallen dat dat niet tot de mogelijkheden behoort, en er toch behoefte is aan extra verbeelding van het gebouw, kan BAAC de complete fotodocumentatie die tijdens het veldwerk gemaakt is, ter beschikking stellen.

Er is een uitvoerige fotodocumentatie gemaakt ten behoeve van deze rapportage. Niet alle veldfoto's zijn in het rapport opgenomen. De foto's kunnen u digitaal worden toegestuurd. U kunt een verzoek sturen naar: I.vanhemert@baac.nl

1.5 Monumentwaarde

1.5.1 De toetsingscriteria en toetsingskader

Het bepalen van het belang, de betekenis van een gebouw of object, is inmiddels een primaire taak van de bouwhistoricus. De onderzoeker hanteert daarbij conform de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek (in 2009 uitgegeven in samenwerking tussen de Stichting Bouwhistorie Nederland en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) in principe twee criteria, te weten; de mate van authenticiteit en de mate van zeldzaamheid.

De term authentiek is afgeleid van het Latijnse *authenticus*, wat staat voor 'met eigen hand voltrekken', 'uit eerste hand' en vindt haar oorsprong als rechtsterm. Binnen het recht wordt het gebruikt als aanduiding van een oorspronkelijk gegeven, op iets dat als echt is vastgesteld of dat een exacte kopie is van het origineel (dat laatste is interessant met het oog op de duiding van het belang van restauratiefasen die gepaard gaan met grootschalige vernieuwing van substantie). Het ontrafelen van de bouwgeschiedenis gaat altijd gepaard met het bepalen van de mate van oorspronkelijkheid van een gebouw als geheel, alsmede van de onderdelen waaruit het is samengesteld. Het is daarbij goed om te beseffen dat de mate van authenticiteit van ieder monument in meer of mindere mate is aangetast, en dat die aantasting doorgaans groter is dan op het eerste oog wordt ingeschat. Het komt vaak voor dat een historische verbouwing als resultaat zowel een aantasting van een bestaande als een toevoeging van een nieuwe betekenislaag heeft. Dit wordt meestal geduid met de term "historische gelaagdheid", een term die in principe altijd op gespannen voet staat met authenticiteit. Strikt genomen zou van iedere bouwphase afzonderlijk de mate van authenticiteit kunnen worden bepaald. Daaraan kleefde echter als nadeel dat dit relatief gunstig uitpakt voor een recentere verbouwing (waarvan het resultaat mogelijk nog geheel intact is). Authenticiteit is als zuiver toetsingscriterium lastig te implementeren om vier redenen.

De mate van authenticiteit en zeldzaamheid zijn primaire toetsingscriteria.

Ten eerste kan de mate van authenticiteit, of misschien beter de verwachting die we daarbij hebben, niet los worden gezien van de ouderdom van een object of de termijn die is verstreken tussen het ten uitvoer brengen van de bouw en de verbouwing(en) tot aan het moment van toetsing. De mate van authenticiteit van een gebouw uit de jaren zestig is bijna per definitie hoger dan de mate van oorspronkelijkheid van een middeleeuws gebouw. Dat wil niet zeggen dat het jongere gebouw met een hogere mate van authenticiteit ook een hoger erfgoedbelang vertegenwoordigt dan een ouder gebouw dat door de tijd heen vaker zal zijn aangepast aan veranderende omstandigheden in de tijd.

Ten tweede zijn er bouwtypen, boerderijen bijvoorbeeld, waar de continue aanpassing, veelal op meest pragmatische wijze, een essentie van (landelijke) cultuur vormen. De mate van authenticiteit staat hiermee in feite op gespannen voet. Daarop aansluitend, ten derde dus, kan op de mate van authenticiteit niet worden getoetst zonder daarbij het beschouwingsniveau duidelijk aan te geven.

Van een zestiende-eeuwse boerderij zijn de gebinten meestal de enige elementen die terug te voeren zijn op de bouwtijd. De mate van authenticiteit van de gebintconstructie kan daarbij hoog zijn (beschouwingsniveau constructie), maar dat geldt niet voor de mate van authenticiteit van de boerderij als geheel. Wie hier in de zestiende eeuw geboerd heeft, zal bijna niets van de boerderij in huidige hoedanigheid herkennen. Kastelen zijn hiervan ook een voorbeeld, omdat ook dat in essentie aan verandering onderhevige gebouwen zijn, hetzij door factoren van buitenaf (herstellingen na verwoesting), hetzij door factoren vanuit gebruik (aanpassen aan moderne vestingbouwkundige principes). Wellicht is het beter om de mate van authenticiteit per bouwphase uit te splitsen en niet per gebouwonderdeel, waarbij de betekenis van iedere bouwphase in de bouwchronologie uiteen wordt gezet en aangegeven wordt in welke mate de onderdelen behorende bij die bouwphase in authentieke staat verkeren. Daaraan kleven echter ook nadelen, met name ten aanzien van de samenhang tussen de verschillende bouwfasen en de (bouwkundige) logica die doorgaans aan de basis ligt van die samenhang.



De *Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek* uit 2009. Te downloaden via: <https://www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2009/01/01/richtlijnen-bouwhistorisch-onderzoek>

Als laatste speelt – zoals hierboven al aangegeven – de bepaling van de mate van authenticiteit een ingewikkelde rol, wanneer er sprake is van reconstructief restauratiewerk en restauraties waarbij met behoud van vorm een materiaalsoort (historische substantie) is vernieuwd. Hoe dient de mate van authenticiteit te worden beoordeeld bij een gevel waarvan de achttiende-eeuwse schuifvensters zijn vernieuwd door materiaal en vorm exact over te nemen? Conform de definitie van authentiek, kan iets dat exact gelijk is aan het origineel, voor authentiek doorgaan. Kan een exacte kopie van een venster worden bestempeld als authentiek of moeten we hier spreken van een toestand die soortauthentiek is. Wanneer de betekenis van een exacte kopie op grond van toetsing op authenticiteit voor een authentiek venster even groot is als voor een soort- of kopie-authentiek vensters, vervalt de grond om het behoud van het authentieke venster na te streven. Door de eigenaar en de monumentenzorg wordt een vervangend onderdeel doorgaans als een minder grote aantasting geduid dan door een bouwhistoricus, omdat die laatste informatie put uit

karaktereigenschappen (bouw- en bewerkingsporen van het onderdeel) die bij vernieuwing onherroepelijk verloren gaat. In deze rapportage wordt voor dit punt aangaande de authenticiteit dus een zwaardere interpretatie aangehouden dan doorgaans in de bouwpraktijk van architect of monumentenzorger het geval is

De term zeldzaam is in principe vrij eenvoudig te duiden, het geeft aan dat iets weinig voorkomend is. Gewoonlijk wordt er getoetst of een historisch object, of één van de onderdelen waaruit het is samengesteld, in de huidige tijd nog veel of juist weinig voorkomt. Die historische terugblik is echter niet van oudsher met de term zeldzaam verbonden. Het woord zelden werd in de middeleeuwen gebruikt om in de eigen tijd ongewone of wonderlijke zaken of fenomenen te benoemen en groeide in de zestiende eeuw uit tot zeldzaam, nog steeds met dezelfde betekenis. Het zou goed zijn om in bouwhistorische rapporten aan te geven of bepaalde aspecten van een gebouw in de bouwtijd zeldzaam waren (denk daarbij aan atypische constructies of vroege voorbeelden van een bepaald venstertype), óf dat er sprake is van een fenomeen dat juist na verloop van tijd weinig voorkomend is geworden. Denk daarbij aan een negentiende-eeuwse éénkamerwoning. Iets dat in de huidige tijd zeldzaam is, kan in het verleden een veelvoorkomende standaard zijn geweest. Andersom is ook mogelijk.

De relatieve eenvoud van de term zeldzaamheid vertaalt zich niet in een gemakkelijke implementatie tijdens toetsing. Daarbij spelen verschillende factoren een rol. De belangrijkste complicatie is misschien wel dat bij bouwhistorische verkenningen doorgaans wordt volstaan met een zogenaamde interne waardenstelling waarbij het toetsingskader wordt bepaald binnen de scope van het object. Het moge duidelijk zijn dat toetsing op grond van de mate van zeldzaamheid hier tot problemen leidt, omdat zeldzaamheid een breder toetsingskader vereist. In de richtlijnen wordt aangegeven dat een contextuele waardenstelling al heeft plaatsgevonden bij geregistreerde monumenten. Dat impliceert dat rijk en gemeenten hun monumentenbestand als een gebalanceerde collectie hebben ingericht, wat in de praktijk vaker niet dan wel het geval is. Meestal bestaat een monumentenbestand uit een periodiek gevulde hoeveelheid gedateerde redengevende omschrijvingen, vaak op basis van het exterieur en de meest uiteenlopende waarderingsmethodieken. Actualisatie van monumentenbestanden en het opstellen van een collectiebeschrijving met aandacht voor samenhang komt helaas maar zeer sporadisch voor. Ingewikkeld aan de zeldzaamheid is dat die niet los kan worden gezien van ervaring. De mogelijkheden voor onderzoekers om in een kort tijdsbestek een groot referentiekader op te bouwen (heel veel gebouwen te onderzoeken en te zien), zijn beperkt, mede omdat de meeste onderzoeksrapporten met het oog op privacyaspecten niet gepubliceerd worden. Wat zeker ook lastig is, is de geografische begrenzing van het toetsingskader. Moet er in geval van rijksmonumenten landelijk op zeldzaamheid worden getoetst en bij gemeentelijke monumenten en niet monumenten op regionaal of zelfs plaatselijk niveau? Kan er überhaupt wel binnen die kaders worden getoetst? Kwantitatieve gegevens ontbreken veelal. Het ontbreken van goede monumentenbeschrijvingen per gemeente doet zich ook hier voelen, evenals het uitblijven van onderzoekagenda's met daaruit voortvloeiende programma's van eisen. Een expliciete onderzoeksvraag als *hoeveel neorenaissance panden zijn in Eindhoven beschermd?* is in de dagelijkse praktijk een uitzondering.⁵ Het opbouwen van een breed referentiekader wordt ook bemoeilijkt door het uitblijven van specialisatie binnen het bouwhistorische vakgebied. Met name op het punt van de toetsing van de mate van zeldzaamheid zorgt dat voor moeilijkheden. Het is voor iemand die zich specialiseert in Interbellumboerderijen, in kerken uit de wederopbouwperiode of in fabrieksgebouwen veel gemakkelijker om in relatief korte tijd een deugdelijk referentiekader op te bouwen dan voor een bouwhistoricus die door heel het land van een stoomgemaal, naar een schoolgebouw, een woonhuis en een graansilo trekt.

⁵ Onderzoeksvraag in verband met mogelijke verplaatsing van het gemeentelijke monument Aalsterweg 310.

Een bouwhistorische verkenning kent de nodige beperkingen. De monumentwaarde is altijd bepaald op grond van de in de rapportage gepresenteerde onderzoeksgegevens. Het is mogelijk dat bij de verkenning monumentale constructies, elementen en afwerkingen verborgen zijn gebleven achter recente(re) afwerkingslagen.

1.5.2 Waardengradaties

Bij het opstellen van een waardenstelling schrijven de *Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek* drie categorieën voor: hoge monumentale waarde, positieve monumentale waarde en indifferente monumentale waarde. De betekenis van die gradaties is nogal abstract beschreven, over de implicaties (consequenties voor de planvormer en plantoetsers) laten de richtlijnen zich niet uit).

- Hoge monumentwaarde wordt omschreven als van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied.
- Positieve monumentwaarde wordt omschreven als van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of het gebied.
- Onder indifferente monumentwaarde dienen volgens de richtlijnen zaken geschaard te worden die van relatief weinig belang zijn voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied.

Het onderscheid tussen van cruciaal belang, van belang en van relatief weinig belang, is in de richtlijnen niet gegeven. Er mag vanuit worden gegaan dat de te hanteren toetsingscriteria (de mate van authenticiteit en de mate van zeldzaamheid) een doorslaggevende rol spelen. Zaken die zowel authentiek als zeldzaam zijn zouden in dat geval in aanmerking komen voor toekenning van hoge monumentwaarde, zaken die niet authentiek en niet zeldzaam zijn vertegenwoordigen dan indifferente monumentwaarde. Dat laat over de zaken met positieve monumentwaarde die wel authentiek maar niet zeldzaam óf wel zeldzaam maar niet authentiek zijn. Dit is ook de basis waarop door BAAC in principe waardengradaties worden toegekend.

In de loop der tijd is onder bouwhistorici de neiging ontstaan om (te) hoog te waarderen, vanwege de 'signaalfunctie' die daarvan uit zou gaan én het veronderstelde effect dat door toekenning van de hoogst mogelijke monumentwaarde, het behoud van monumentale onderdelen van het gebouw, het behoud van dat gebouw het best was gewaarborgd. Neveneffect daarvan is dat het gewicht dat dient te worden toegekend aan zaken die positieve monumentwaarde vertegenwoordigen, onder druk is komen te staan. Debet hieraan is ook dat de richtlijnen niet duidelijk maken wat de praktische implicaties van de waardengradaties voor planvormers en plantoetsers zijn. In de volgende paragraaf proberen we dat te ondervangen door richting te geven aan de omgang met de verschillende waardencategorieën. Hier willen we uiteenzetten dat 'positief' bevestigend is. Het is een "JA, er is sprake van monumentwaarde". Men zou dit als een basiswaarde kunnen omschrijven. De indicator 'hoog' past men doorgaans toe voor zaken die verheffend zijn, die de basis overtreffen. Gesimplificeerd zou men kunnen stellen dat er bij toekenning van hoge monumentwaarde sprake is van een verbijzondering (wederom op grond van de mate van authenticiteit én zeldzaamheid). Het is een "JA, er is sprake van monumentwaarde; dit is bijzonder". Tenslotte is het goed om opgemerkt te hebben dat indifferente monumentwaarde niet hetzelfde is als geen monumentwaarde. De indicator indifferent geeft aan dat de monumentwaarde ondergeschikt is aan de overige monumentale onderdelen van het object. Omdat BAAC van mening is dat er in vrijwel alle panden ook zaken aanwezig zijn die in het geheel geen monumentwaarde vertegenwoordigen (denk aan recente vloerbedekkingen, gipsplafonds, eigentijds meubilair) wordt in de BAAC-rapportages, in afwijking van de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek, de categorie geen monumentwaarde toegevoegd.

Naast de drie in de richtlijnen genoemde waardengradaties, hanteert BAAC de gradatie geen monumentale waarde.

1.6 Implementatie van de resultaten van de bouwhistorische verkenning

1.6.1 De consequenties van de toegekende waarden

De door de bouwhistoricus vervaardigde rapportage met waardering en waardenstellingen kan gebruikt worden door architecten en planontwikkelaars ter inspiratie voor noodzakelijk geachte ontwikkelingen en door overheden en monumentencommissies om de rapporten en verbouwplannen te toetsen. De kennis over het historische bouwen stelt de bouwhistoricus ook in staat om bij objectgericht onderzoek uitspraken te doen ten aanzien van de monumentale waarde, van het object als geheel en van de onderdelen waaruit het is samengesteld. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de *Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek* (2009) waarin als toetsingscriteria de mate van authenticiteit en zeldzaamheid zijn genoemd.

- Hoge monumentwaarde: van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied (BAAC associeert dit doorgaans met bijzonder of uitzonderlijk omwille van de hoge mate van authenticiteit en zeldzaamheid).

Voor onderdelen waaraan hoge monumentale waarde is toegekend, geldt dat deze zaken op louter bouwhistorische gronden absoluut behouden dienen te blijven. Omdat er bij het maken van een kwalitatief hoogwaardig plan dat voldoet aan de huidige voorschriften op het gebied van veiligheid, duurzaamheid en functievereisten meer komt kijken dan alleen het bouwhistorische belang, blijkt het in de praktijk niet altijd mogelijk om zaken die hoge monumentwaarde vertegenwoordigen volledig intact te laten. Dit moet echter wel dégelijk het streven zijn van zowel eigenaar, planvormer en toetsende instanties. Met andere woorden: bij zaken die hoge monumentwaarde vertegenwoordigen is het behoud een zéér zwaarwegende factor bij de afweging van algemene belangen (de betekenis van het monument voor de samenleving) tegen de belangen van de eigenaar/ontwikkelaar. Aanpassingen zijn niet ondenkbaar. In eerste instantie moet dan echter worden gedacht aan aanpassingen die de bestaande monumentwaarde ondersteunen: herstel van details, terugbrengen van oorspronkelijke kleurstellingen, het verwijderen van waarde-verstorende elementen of in bepaalde situaties reconstructie. Indien bij de afweging van alle factoren de conclusie is dat aantasting van delen met hoge monumentwaarde onafwendbaar is, dan geldt dat eigentijdse ingrepen met zorg moeten worden uitgevoerd en dat daarbij de historische toestand van het gebouw maatgevend is. Óf er moet duidelijk aantoonbaar sprake zijn van een duurzame ingreep of toevoeging die het monument een wezenlijk nieuwe betekenislaag geeft die essentieel is voor het voortbestaan van het monument als geheel. Aanpassing van elementen met hoge monumentwaarde kan gevolgen hebben voor de monumentale status van het gebouw als geheel. Bovendien moet, als het onvermijdbaar is dat hoog monumentaal gewaardeerde onderdelen worden aangetast, gezorgd worden voor een deugdelijke bouwhistorische documentatie en ontledend bouwhistorisch onderzoek van de aan te tasten delen. Dit alles conform de *Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek*.

- Positieve monumentale waarde: van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied (BAAC beschouwt dit doorgaans als basiswaarde en kent die toe op grond van hoge mate van authenticiteit óf hoge mate van zeldzaamheid).

Voor onderdelen waaraan positieve monumentale waarde is toegekend, geldt dat er bij het maken van verbouwplannen, vanuit bouwhistorisch oogpunt, gestreefd moet worden naar behoud er van. Het monumentale belang van deze elementen dient zorgvuldig afgewogen te worden tegen de belangen van de eigenaar/ontwikkelaar en factoren als veiligheid, duurzaamheid en milieuaspecten. Aanpassingen van positief gewaardeerde onderdelen zijn denkbaar wanneer de aard en de monumentale waarde van het geheel blijven bestaan of worden versterkt en er sprake is van het toevoegen van kwaliteit. Substantiële aantasting van positief gewaardeerde onderdelen kan gevolgen hebben voor de monumentstatus van het gebouw.

- Indifferente monumentale waarde: van relatief weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van het object als gevolg van een aantasting van de mate van authenticiteit of de veelvoorkomendheid.

Vanuit bouwhistorisch oogpunt bestaan er geen zwaarwegende argumenten om het volledige behoud van indifferent gewaardeerde onderdelen na te streven. Wijzigingen behoren doorgaans tot de mogelijkheden, sloop in veel gevallen ook wanneer dat ten goede komt van het behoud van positief en hoog gewaardeerde onderdelen van het gebouw. Reconstructief herstel kan in uitzonderlijke gevallen leiden tot opwaardering van indifferent gewaardeerde onderdelen naar positief (bijvoorbeeld door reconstructie van deuren, vensters en details).

- Geen monumentale waarde

Vanuit bouwhistorisch oogpunt bestaan er geen argumenten om het behoud van elementen zonder monumentale waarde na te streven. Wijzigingen of zelfs sloop behoren zonder voorbehoud omwille van bouwhistorie of de monumentale status tot de mogelijkheden en kunnen in het geval het verstorende elementen betreffen, zelfs een positief effect hebben op de beleving van de monumentale waarde van het complex als geheel.

1.6.2 Objectiviteit

Omdat de toekenning van monumentwaarde geen exacte wetenschap is, is iedere waardering onderhevig aan subjectiviteit. De mate van authenticiteit is voor een ieder nog wel vrij goed te beoordelen, al speelt wel altijd de vraag op welk niveau er getoetst wordt (op objectniveau, structuurniveau, elementniveau of zelfs afwerkingsniveau) en liggen de verwachtingen ten aanzien van de oorspronkelijkheid bij een wederopbouwproject doorgaans hoger dan bij een woonhuis dat de oorsprong in de zestiende eeuw heeft. Lastiger wordt het al bij de beoordeling van de mate van zeldzaamheid, omdat dit sterk afhangt van het kenniskader waarover de bouwhistoricus beschikt. In de bouwhistorische discipline zijn er maar weinig kwantitatieve gegevens beschikbaar met betrekking tot bouwhistorische zaken.

Bij BAAC stellen we een waardering naar eer en geweten op. De opdrachtgever krijgt een conceptrapport om er voor te zorgen dat wat in het rapport geschreven staat, begrijpelijk en duidelijk genoeg is. Invloed op de waardering heeft de opdrachtgever niet. Tenzij de opdrachtgever kan aantonen dat bij de waardering een vergissing is gemaakt met betrekking tot de mate van authenticiteit of de mate van zeldzaamheid van een element in het gebouw.

Evengoed heeft een toetsende instantie geen invloed op de waardering en de waardenstellingen in onze rapportages. Wél heeft een monumentencommissie de mogelijkheid om van de waardering in de rapportage af te wijken. De commissie kan de zo objectief mogelijke waardering en waardenstellingen van BAAC overnemen óf naast zich neerleggen. Dat laatste dient uiteraard wel door de commissieleden te worden gemotiveerd.

2 Projectinformatie

2.1 Administratieve gegevens

Plaats: Sint-Oedenrode, Noord-Brabant

Adres: Burgemeester Wernerplein 1, 5492 GD Sint-Oedenrode

Monumentenstatus: rijksmonument met nummer 33659

Kadastraal nummer: Sint-Oedenrode G 4614

Historische functie: slotje

Huidige functie: raadhuis

Toekomstige functie: nog niet bekend

BAAC-project: B-21.0043

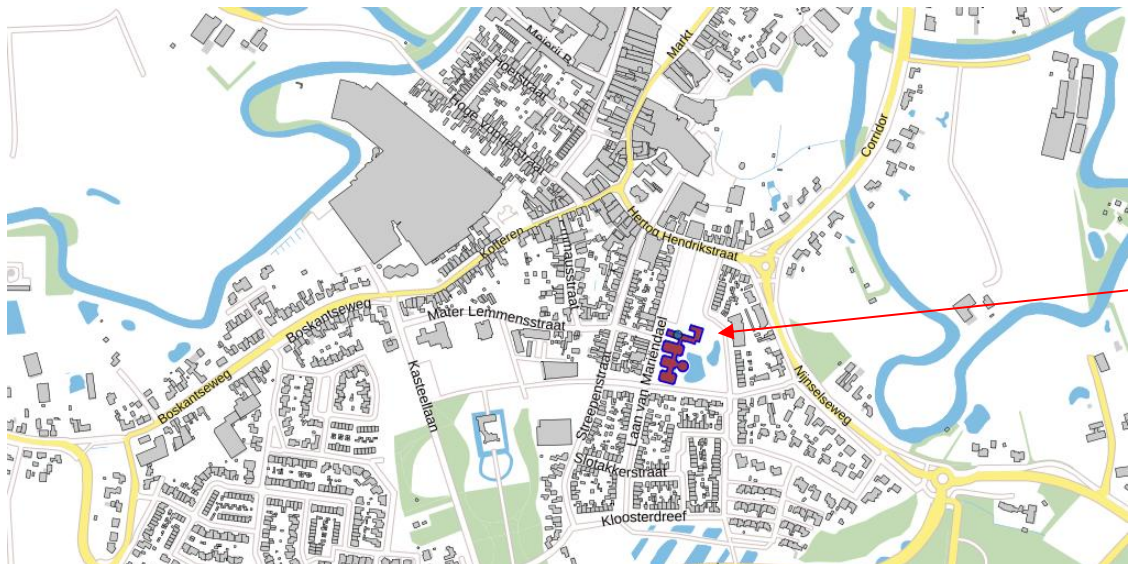
Type onderzoek: Bouwhistorische verkenning

Datum veldwerk: 30 maart 2021

Opdrachtgever: Gemeente Meierijstad

Uitvoerende organisatie: BAAC 's-Hertogenbosch

Uitvoerende projectleider: Lammert van Hemert



Het kasteel-raadhuis Dommelrode (BAG-viewer). Het bovenste bouwdeel van het complex betreft het monumentale deel. Het versterkte huis lag aan een bocht van de Dommel die een dode arm is geworden. Sint-Oedenrode zelf ligt in een grote meander van de Dommel.

2.2 Programma van Eisen

Er is, anders dan voorgeschreven in de *Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek*, niet gewerkt met een Programma van Eisen. De gemeente Sint-Oedenrode gebruikt Dommelrode als gemeentehuis. Door de fusie met Schijndel en Veghel tot de gemeente Meierijstad in 2017 wijzigt deze functie. In dit kader wordt er nagedacht over verduurzaming, betere beveiliging en eventueel een andere bestemming voor het gebouw. Om te bepalen welke cultuurhistorische waarden er in het gebouw aanwezig zijn, dient er een bouwhistorische verkenning uitgevoerd te worden die voldoet aan de *Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek*. Aan de hand hiervan kan worden bepaald welke ingrepen er in relatie tot de cultuurhistorische waarden van het gebouw mogelijk zijn. Er zijn geen

specifieke eisen aan het onderzoek gesteld zodat de laagste variant, zijnde de bouwhistorische verkenning, wordt uitgevoerd om te dienen als toetsingskader. Er zijn door eigenaar en monumentencommissie geen zaken van de verkenning uitgesloten. Het onderzoek betreft kasteel Dommelrode en de aangrenzende 'witte' vleugel, de verdere bouwdelen zijn geen onderdeel van het onderzoek.



Sint Oedenrode op Google maps. De plaats ligt in een meander van de Dommel die samen met de moerassige omgeving van grote strategische waarde was. De Markt met de kern van de bebouwing ligt bij de gele pijl. Rond de plaats werden meerdere versterkte huizen gebouwd, waarvan Dommelrode, bij de rode pijl er één was. Het lag aan een meander van de Dommel en heeft lange tijd De Bocht als naam gehad.

2.3 Veldwerk

Het veldwerk vond plaats op dinsdag 30 maart 2021. Na een Last Minute Risico Analyse (er werden geen gevaarlijke situaties aangetroffen), werden de bouwhistorici in gelegenheid gesteld om een rondgang door het pand te maken, de ruimtes te betreden en waarnemingen in en om het gebouw te verrichten. Tijdens deze verkenning werd een uitvoerige fotodocumentatie gemaakt. Er is verder geen destructief onderzoek uitgevoerd. Er is geen verkenning uitgevoerd naar historische verfafwerkingen. Na afloop van het veldwerk kon het gebouw in de staat waarin het werd aangetroffen, worden achtergelaten.

2.4 Archiefonderzoek

In verband met de corona-maatregelen was een bezoek aan het archief lastig. Bij het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) is een groot aantal tekeningen van de restauratie ingezien. Uiteraard is er kadastraal materiaal verzameld en zijn online beeldbanken geraadpleegd.

3 Historische inleiding

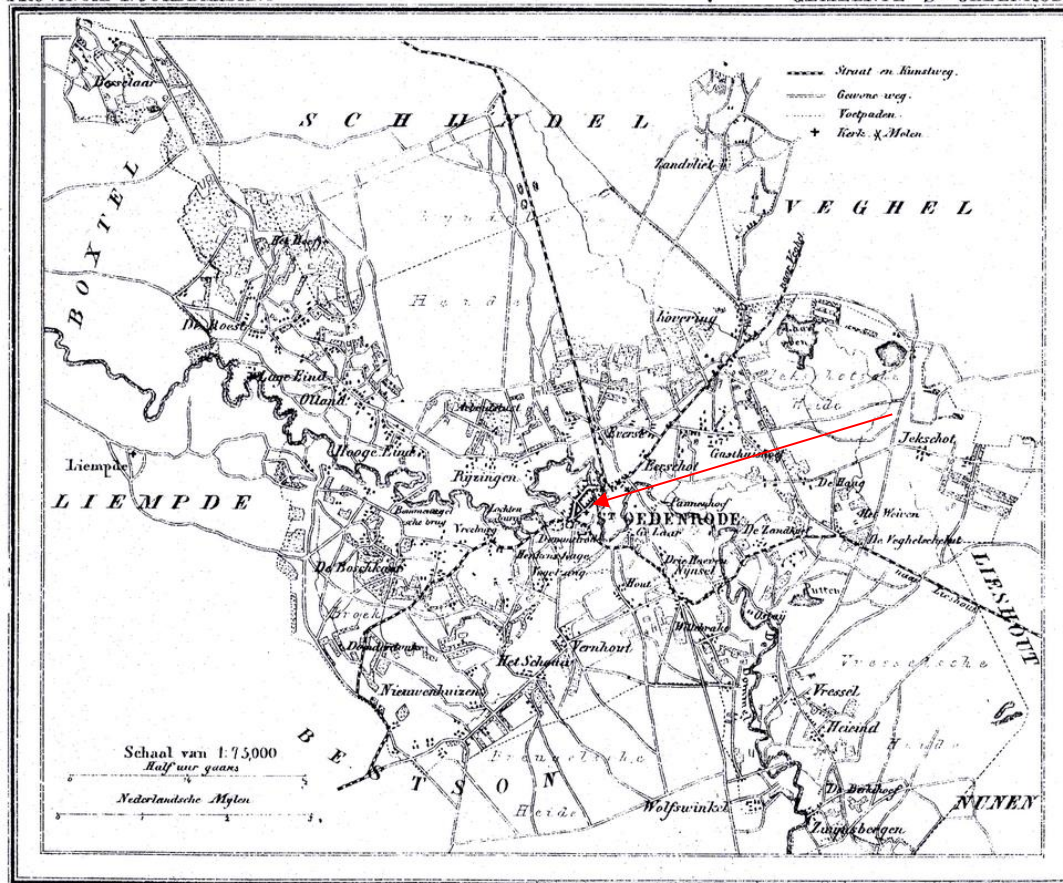
Sint-Oedenrode ligt op de zuidelijke oever van de Dommel in een grote meander van deze rivier. Rond dit hoger gelegen terrein zijn diverse sporen uit de prehistorie aangetroffen. De hogere gronden van de oever en de bescherming van de rivier en de omliggende moerassen, zorgden ervoor dat de plaats zich al in de vroege middeleeuwen ontwikkelde. De heren van Rode ontwikkelden het gebied tot een graafschap. Dit werd in 1231 door de Gelderse graaf aan de hertog van Brabant verkocht. Hierbij verloor het zijn soevereiniteit en werd onderdeel van de Meijerij van 's-Hertogenbosch. Als bestuurlijke hoofdstad van het kwartier Peelland en kerkdorp met een markt kreeg het een jaar later al stadsrechten.

In het stadje vestigden zich veel ambachtslieden en de bloeiende economie leidde tot de stichting van een kapittel dat verbonden was aan de Odakerk. De kanunniken en verschillende edellieden lieten in en om het stadje hun patriciërshuizen en buitenverblijven bouwen. De groei kwam tot stilstand door plunderingen in de Gelderse en Tachtigjarige Oorlog.

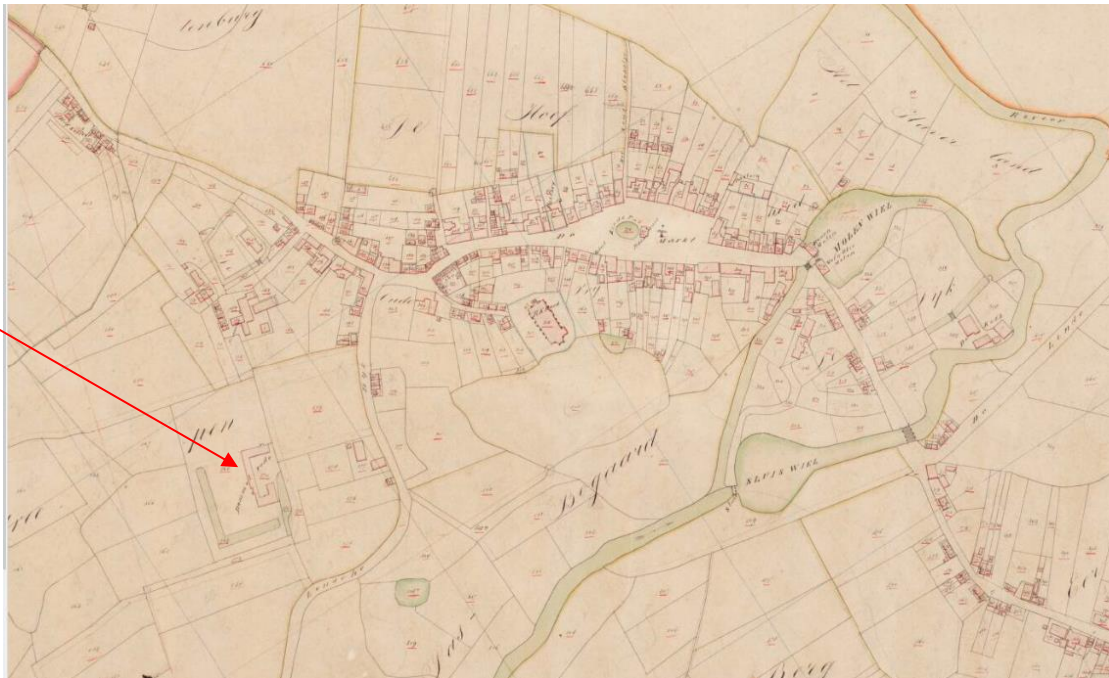
Pas in de 19^{de} eeuw trok de economie weer aan. In het omliggende gebied werden voor klompenindustrie op grote schaal populieren aangepoot, die nog steeds voor een belangrijk deel het landschap bepalen. In deze periode begon de verstedelijking van de plaats. Naast veel kleine industrieën was de NV ODA Staalwerken een grote werkgever, deze ging in de 20^{ste} eeuw op in de multinational Ahrend. In 2017 fuseerde de gemeente met Schijndel en Veghel tot gemeente Meijerijstad. In 2020 had de stad ruim 18.000 inwoners.

PROVINCIE NOORDBRABANT

GEMEENTE ST OEDENRODE



Sint-Oedenrode zoals weergegeven in de atlas van 1868. De bebouwing is geconcentreerd aan de Markt, bij de rode pijl.



Uitsnede uit de kadastrale minuut van Sint-Oedenrode van 1811-1832 (de noordzijde is rechts). De kern van het stadje ligt rond de markt. De bebouwing is verder gelegen aan de uitvalswegen. Dommelrode ligt bij de rode pijl.

Hoewel er doorgaans gesproken wordt van kasteel Dommelrode is er eerder sprake van een versterkt huis of een zogenaamd 'slotje'. Dommelrode was oorspronkelijk omgracht, maar de muurdikte is niet dusdanig dat deze een defensieve functie had. De ligging net buiten de kern van Sint-Oedenrode sluit eerder aan bij een huis dat een vroege rol van buitenplaats vervulde. In Sint-Oedenrode, als hoofdplaats van het kwartier Peelland, lagen aan het einde van de middeleeuwen in ieder geval 19 van dergelijke slotjes. Deze waren gebouwd in opdracht van zowel edellieden als geestelijken.⁶ De vroegste geschiedenis van het gebouw is onbekend. A.C. Brock schreef in 1825 dat het 'adellijk slot door een zekeren schout van Peelland zou zijn gebouwd, die wegens de arbeid zijner vazallen in het aanbrengen van bouwstoffen hetzelfde zou genoemd hebben: den Boerenzweet'. Deze naam komt verder niet voor, wel de naam 'De Bo(g)ch't die tot de 19^{de} eeuw in gebruik was vanwege de ligging aan een bocht van de Dommel.⁷ Het vele zweet is niettemin voorstelbaar gezien de aanleg van de fundaties tot drie meter diepte. Dit was een hele prestatie voor de 16^{de} eeuw. Wellicht was dit nodig vanwege de drassige omgeving, maar voor het huidige bouwvolume lijkt een dergelijke fundatie niet nodig te zijn geweest, wat mogelijk wijst op een grootschaligere oudere bebouwing.⁸ In meerdere publicaties is de eerste keer dat het slotje wordt genoemd verbonden aan het bezit ervan door jonker Marcus van Gerwen, die kwartierschout van Peelland was. Omstreeks 1600 kocht hij het slotje van een zekere Gerard Thijssen. Wat aangeeft dat het dus een reeds bestaand gebouw betrof. Architect J.G. Deur schreef in 1954 in zijn inspectierapport dat de adellijke familie De Luwe in de 16^{de} eeuw het slotje in bezit had.⁹ Bij de restauratie en verbouwing van 1963 gevonden sporen geven aan dat er zeker oudere bebouwing is geweest, hier is echter geen compleet beeld van. Van Gerwen liet het slotje fors verbouwen, in het algemeen wordt hiervoor het jaar 1603 aangegeven, maar het is onbekend waar dit op gebaseerd is. Het is goed mogelijk dat het slotje in de jaren

⁶ H.M.J. Tromp, *Noordbrabantse kastelen in vogelvlucht*, in *Kastelen in Brabant* ('s-Hertogenbosch 1982) (tentoonstellingscatalogus Noord-Brabantsmuseum), 13.

⁷ A. van Oirschot, *Middeleeuwse kastelen van Noord-Brabant. Hun bewoners en bewogen geschiedenis*, (Rijswijk, 1981), 180.

⁸ <https://www.kasteleninnederland.nl/kasteeldetails.php?id=863> zoals bezocht op 30 mei 2021.

⁹ BHIC, inventarisnummer 7635 Gemeentebestuur Sint-Oedenrode, 1934-1969, stuk nummer 267, 2.

hiervoor (forse) schade had opgelopen in de Tachtigjarige Oorlog. In 1587 werd Sint-Oedenrode namelijk voor een groot deel in de as gelegd, mogelijk onderging het slotje ook dit lot. Gezien de grootschalige aanpak van het exterieur lijkt dit niet onaannemelijk. Het slotje was geheel omgracht met zeer brede grachten, op één plaats zelfs 9 meter. Gezien de afbeeldingen en de ornamentiek werd de zuidelijke vleugel in 1603 opgetrokken.¹⁰

Van Gerwen bleef tot zijn dood in 1645 op 'De Bocht' wonen. Het slotje had hierna verschillende eigenaren. De opvolger van Van Gerwen, Cornelis Prouninck van Deventer, woonde enkele jaren op het slotje. Hij, of de Staten-Generaal die zijn werkgever waren, huurde dit blijkbaar van ridder Philips van der Vorst, baron van Loenbeke, die het erfde van Van Gerwen, maar er nooit woonde. Wegens schulden werd het slotje in 1672 per executie verkocht. De nieuwe eigenaren werden Lowies Walthery en Johan van der Kerckhooft, die op het nabijgelegen Henckenshage woonde.¹¹ In 1678 was er sprake van 'het omwatert huys genaempt de Bocht, neerhoff, boomgaert, brouwhuys, stallingen, dat de weduwe van Aert Jan Aerts bewoonende en is; item een hoeve ofte neerhuysinge, schuyl, hoff, daer Willem Corstiaensse ofte nu deszelfs weduwe woonende is'.¹² Gezien deze beschrijving heeft het slotje zich verder richting een landgoed met bijbehorende faciliteiten ontwikkeld.

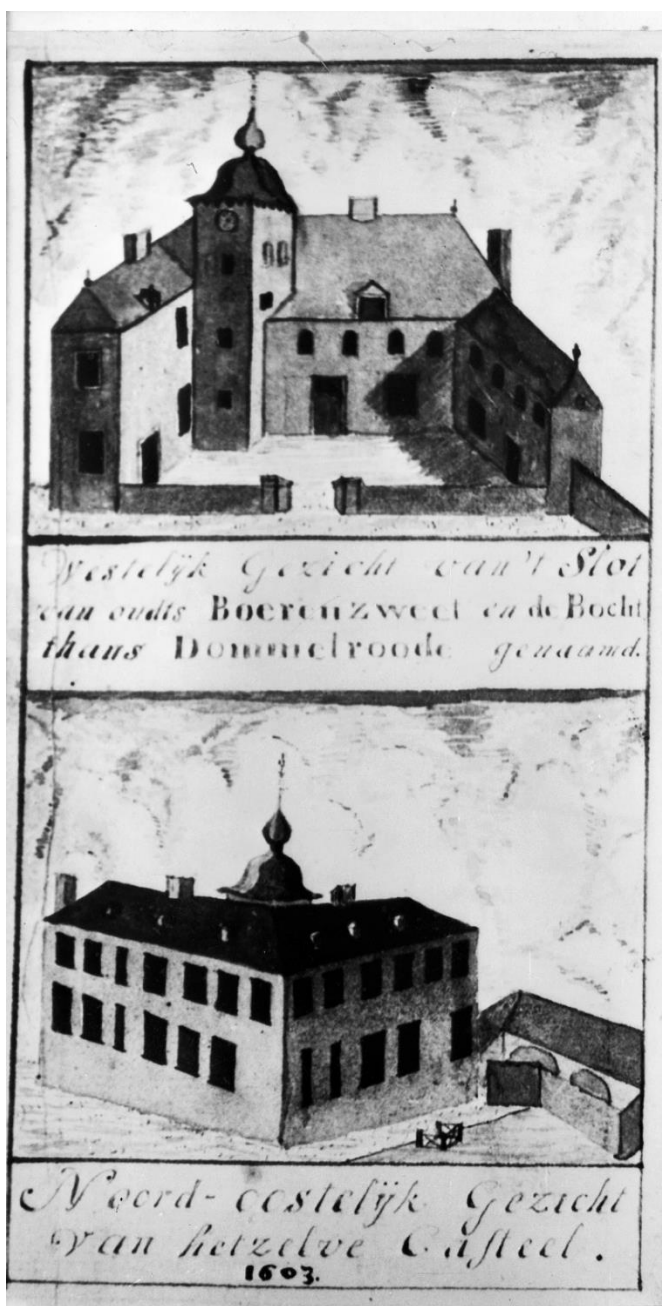


Tekening van De Bocht (BHIC SOE1159) uit 1550. Van Oirschot geeft aan dat de tekening door A.C. Brok in zijn werk uit 1825 was opgenomen. De website van Kastelen in Nederland verwijst naar de Katholieke Universiteit Brabant met ook de vermelding van het jaar 1825. Dit zal dan het jaar van publicatie zijn, waarbij de tekening wellicht iets ouder is. In ieder gevel is de situatie weergegeven zonder de verbouwingen die vanaf 1818 werden uitgevoerd.

¹⁰ Ibidem, <https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/klooster-mariendaal-in-sint-oedenrode> zoals bezocht op 30 mei 2021, Van Oirschot, *Middeleeuwse kastelen*, 180 en W. van Leeuwen en M. Bolsius, *De mooiste kastelen en voorname huizen van Noord-Brabant* (Zwolle 2019), 102.

¹¹ Van Oirschot, *Middeleeuwse kastelen*, 180-181 en BHIC, 7635, 267, 2.

¹² Van Oirschot, *Middeleeuwse kastelen*, 181.



De beide perspectieven op Dommelrode uit het werk van A.C. Brock (Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) 59.567). Het jaartal 1603 zal waarschijnlijk de verbouwing door Van Gerwen betreffen.

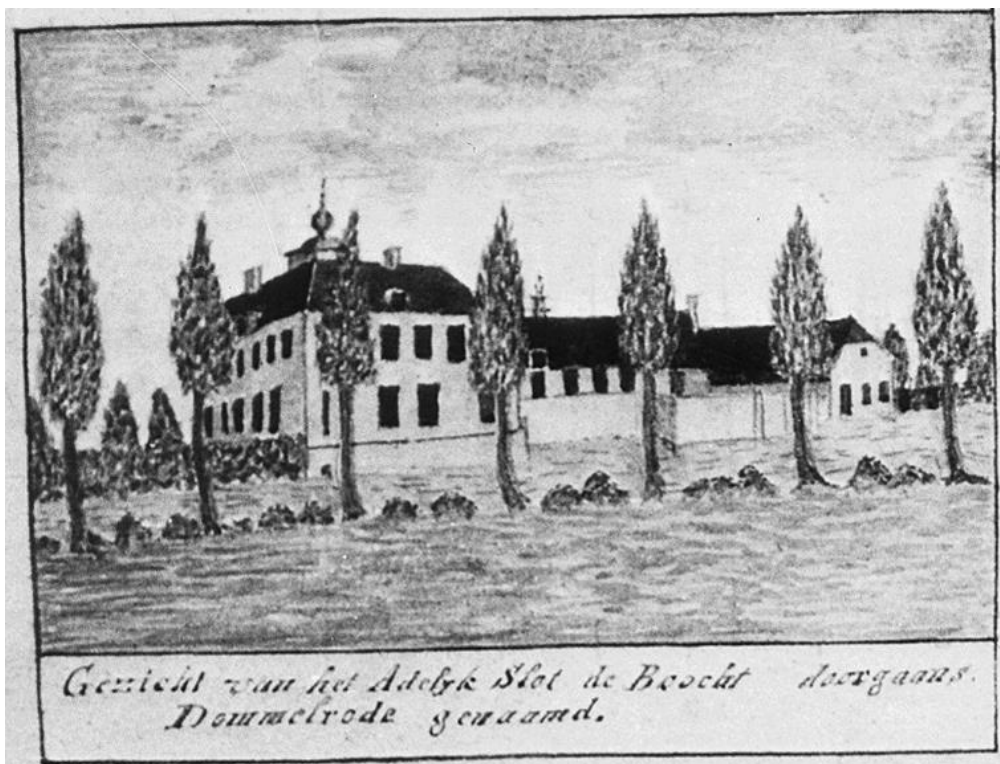
Na het overlijden van Walthery verkochten zijn kinderen de helft van het slotje op 28 april 1716 aan Jacobus Minten. In 1730 verkochten de erfgenamen van Van de Kerckhoff de andere helft aan Menno van Coehoorn Houwerda en zijn vrouw Johanna Minten die er al woonden (sinds 1716?). In 1749 kochten Antony en Jan van Hanswijk het (van de erfgenamen) van Van Coehoorn. Na het overlijden van de bewoner Adrianus Cornelis Joseph, baron van Wevelinchoven, in 1761, verkochten de Van Hanswijks het slotje aan Willem Vincent Baugemans. In 1764 kocht Anthony van Hanswijk het slotje weer terug, maar vanwege het niet voldoen van de koopsom kon Maurits Lodewijk, graaf van Nassau La Leck, die de naam Dommelrode introduceerde eigenaar worden. Hij liet het slotje fors verbouwen. Tien jaar later verkocht hij het aan Wigbolt Crommelin, oud gouverneur van de kolonie Suriname.¹³ In de notarisakten die het BHIC beheert komt 'De Bogt' met regelmaat voor, het verzamelen van al deze gegevens gaat dit onderzoek te buiten. Veelal betreft het alleen de naamsvermelding bij een overdracht. De akte van 12 oktober 1765 is uitgebreider. Deze beschrijft de

inspectie van het 'casteel' in opdracht van de graaf van Nassau La Leck. Er werd geconstateerd dat het leidak op vele plaatsen lekte en gerepareerd diende te worden, dat het besetsel (=pleisterwerk) op meerdere plaatsen en in meerdere vertrekken van de muren was geraakt en aangesmeert diende te worden, de kap van het 'neerhuysinge' geheel vervangen moest worden net als een groot deel van de paardenstal.¹⁴ Dit sluit aan bij de inbeslagname van het slotje op 18 september 1764 vanwege wanbetalingen van de kooppenningen die architect Deur in zijn verslag van 1754 vermeldt. De graaf van Nassau La Leck werd de nieuwe eigenaar. Naast de uitgebleven kooppenningen was er blijkbaar ook te weinig uitgegeven aan het onderhoud. De akte geeft aan dat de meeste gebouwen nog tot hetzelfde bezit behoorden en dat de daken van het hoofdgebouw met leien waren gedekt.¹⁵

¹³ Van Oirschot, *Middeleeuwse kastelen*, 181-182 en BHIC, 7635, 267, 2,3.

¹⁴ BHIC, Notaris-, schepen- en andere akten, 7636-188-450 en 451.

¹⁵ BHIC, 7635, 267, 3.



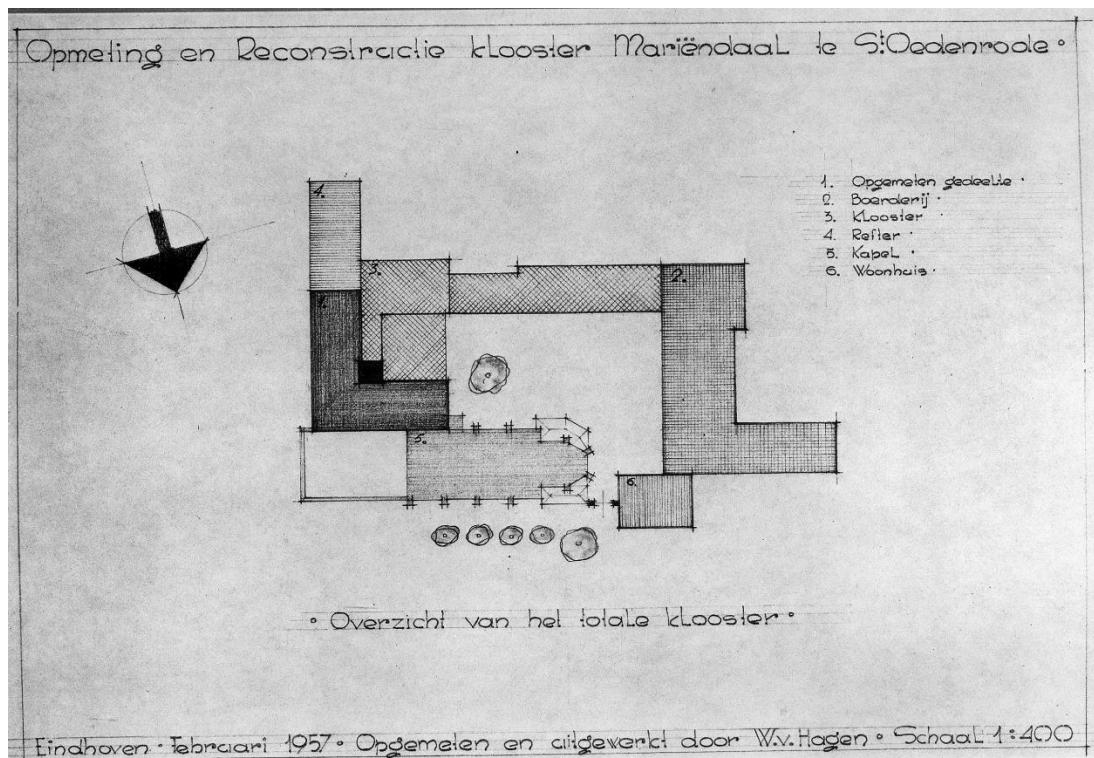
Derde afbeelding van Dommelrode in het werk van A.C. Brock (RCE 59.566). Aan de rechterzijde van de twee vleugels zijn er verschillende aanbouwen die wellicht de in de akten beschreven bouwdelen betreffen.

Frederik Hendrik, baron van Tienhausen, kocht het slotje in 1781. Hij overleed in hetzelfde jaar, maar zijn weduwe, Jayke Eva van Kuffeler, hield het in bezit. Zij verkocht het in 1804 aan mr. Gerard de Jong, griffier, schepen en later secretaris van Sint-Oedenrode. In 1818 verkocht hij het voor 8500 gulden aan jonkheer Josephus Franciscus de Kuijper, notaris en burgemeester van Veghel, die het verhuurde aan de zusters Augustinessen die sinds 1801 op kasteel Henckenshage verbleven. Zij veranderden de naam van het slotje in klooster Mariëndaal. In 1880 verkocht zijn zoon de gebouwen aan het Rooms-Katholieke kerkbestuur van Sint-Oedenrode¹⁶. De zusters lieten in de loop van de 19^{de} eeuw verschillende aanpassingen uitvoeren. Naar ontwerp van G. van Son uit 's-Hertogenbosch werd in 1820 een vleugel aangebouwd waarin een pensionaat werd ondergebracht, dit betreft de huidige Witte vleugel. In 1833 werd een refter aangebouwd en in 1857 een kapel naar ontwerp van frater Antonius uit Tilburg. In 1903 volgde een rectorshuis.¹⁷ De zuster hadden nog een klooster in Deursen, waarmee in 1954 werd gefuseerd. Uiteindelijk werd Dommelrode aan de gemeente Sint-Oedenrode verkocht die het liet restaureren en verbouwen tot raadhuis. Om te bepalen of dit mogelijk was en tegen welke kosten, werd er door de Nijmeegse architecten J.G. Deur en C. Pouderoyen in 1954 een inventarisatie uitgevoerd. Hierin werd aangegeven dat de het kasteel zeer geschikt zou zijn als raadhuis (van de eerste grootte), maar dat hiervoor wel forse investeringen nodig zouden zijn. Bij lange leegstand zouden deze alleen maar groter worden. De bouwkundige toestand was goed, met noodzakelijke herstellingen aan de kap en toren. De kapel zou tot raadzaal verbouwd worden en de Witte vleugel tot administratie. Hiervan was de toestand dusdanig dat alleen de voorgevel gehandhaafd kon blijven. De verdere bouwdelen verstoorden het kasteel, ook de oude boerderij (die in slechte staat verkeerde).¹⁸

¹⁶ Van Oirschot, *Middeleeuwse kastelen*, 182 en BHIC, 7635, 267, 3.

¹⁷ <https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/klooster-mariendaal-in-sint-oedenrode> en https://nl.wikipedia.org/wiki/Kasteel_Dommelrode zoals bezocht op 31 mei 2021.

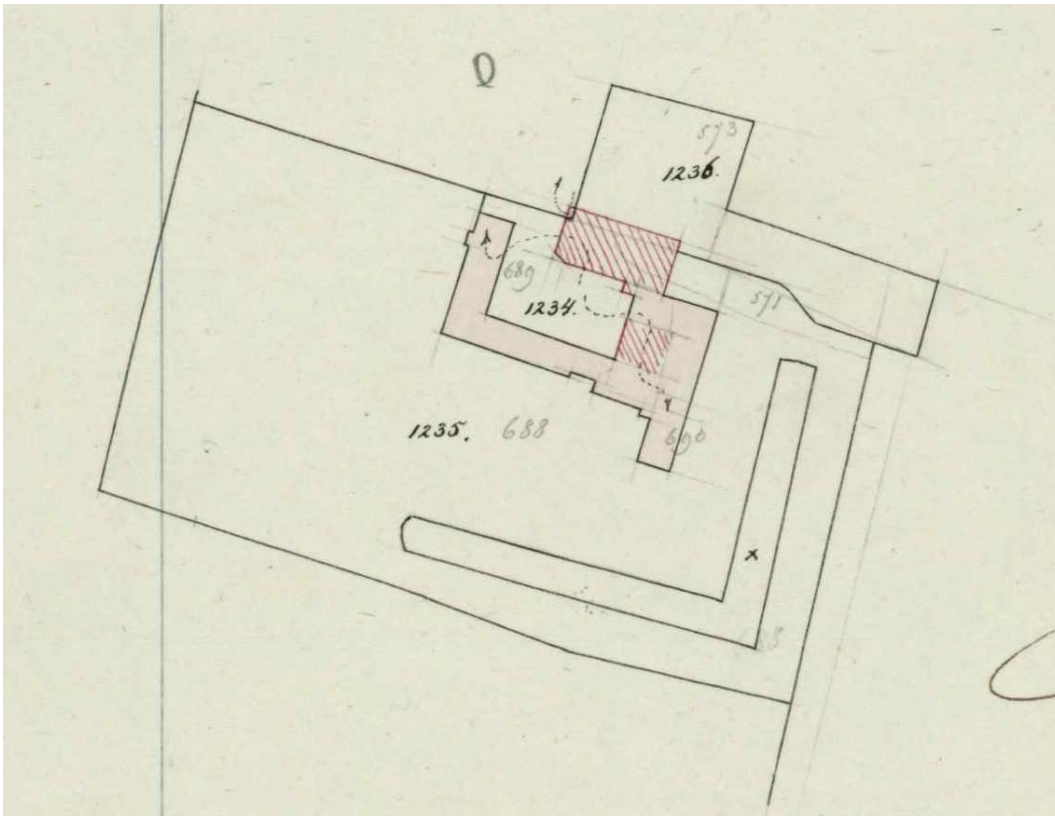
¹⁸ BHIC, 7635, 267, 4-7 en 103-158.



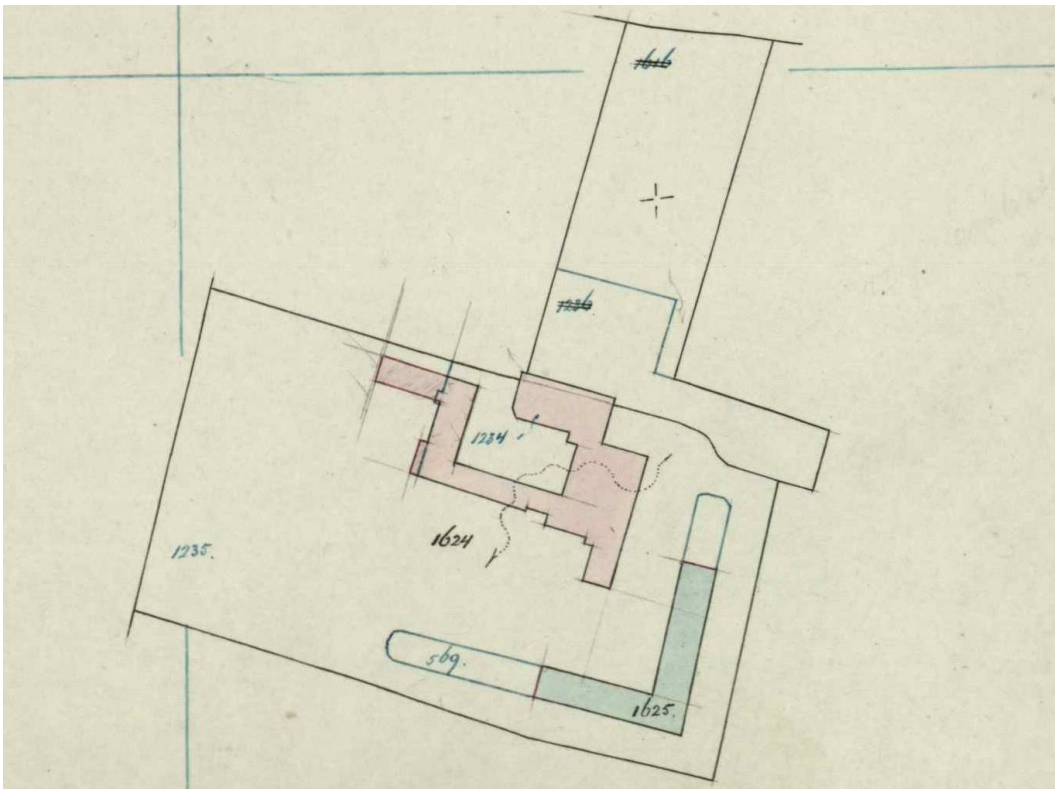
Opmeting van het leegstaande klooster in 1957 (RCE 61.466). Het donkere deel in de vorm van een winkelhaak betreft het slotje met in zwart de traptoren in de hoek van de twee vleugels. Aan de zuidzijde de refter. Rechtsonder de kapel, geheel rechts de boerderij met links eronder een woonhuis.



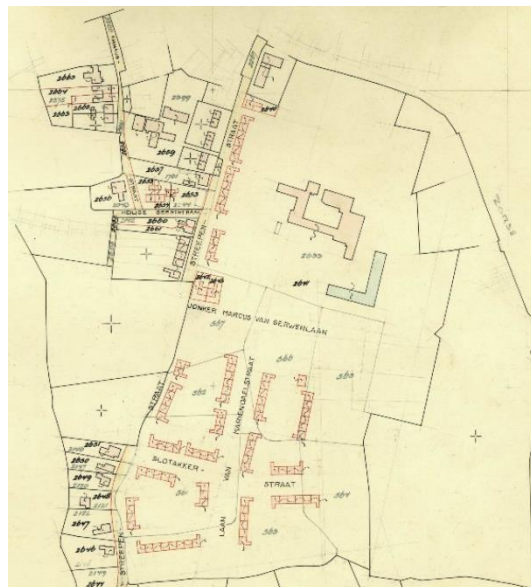
Bij de rode pijl de oudste bouwdelen van Dommelrode op een uitsnede uit de kadastrale minuut (de noordzijde ligt rechts). Alleen de vleugel die in 1820 is opgetrokken is ingetekend. Het slotje is nog aan drie zijden door water omgeven.



Kadastrale hulpkaart uit 1877. De nieuwe bouwdelen betreffen de kapel aan de bovenzijde en het volbouwen van de binnenplaats. Er zijn nog twee delen van de gracht aanwezig.



Kadastrale hulpkaart van 1901. Aan de linkerzijde is de rectorswoning tegen de boerderij gebouwd. De grachten zijn gehalveerd.



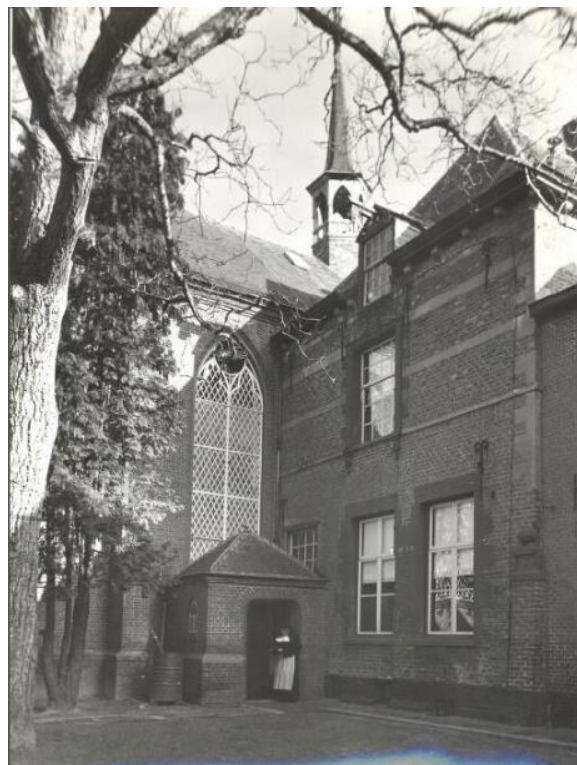
De kadastrale hulpkaarten van 1940 (links) waarop de verschillende percelen zijn samengevoegd tot één geheel, en 1959 (rechts) waarop de eerste straten van de nieuwbouwwijk rond het klooster zijn ingetekend.



Fot uit circa 1954 van het klooster (BHIC DCSOE-000016). Geheel links de boerderij, rechts daarvan de Witte vleugel met geheel rechts de refter. Op de achtergrond links de kapel en rechts daarvan het slotje.



Foto uit 1951 (BHIC SOE1211) van de binnenplaats van het klooster. Aan de linkerzijde de kapel, achter de boom de traptoren van het slotje en rechts daarvan het bouwdeel dat in 1877 op de binnenplaats van het slotje was opgetrokken.

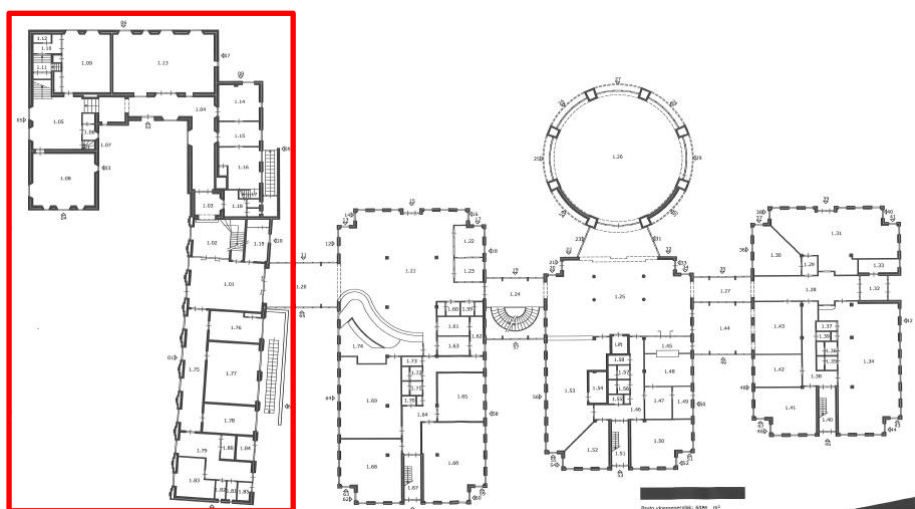


Links het interieur van de kapel van het klooster (BHIC SOE 1214). Rechts de entree van de kapel met rechts de westelijke gevel van het slotje (BHIC SOE 1205).

De exacte gang van zaken bij de restauratie is onduidelijk. De gemeente werd in 1954 eigenaar van het pand en laat dan vooralsnog alleen kleine werkzaamheden uitvoeren. J.G. Deur en C. Pouderoyen dienden op 10 november een nieuw rapport in waarbij zij aangaven dat de toestand van de gebouwen door de leegstand aanzienlijk was verslechterd en dat er een bedrag van circa 300.000 gulden voor de restauratie nodig zou zijn. In 1957 is het complex opgemeten en zijn er door W. van Hagen reconstructietekeningen van het slotje gemaakt. Op 7 juli 1960 volgde een nieuwe begroting, waarin naast 297.564 gulden voor restauratie een bedrag van 452.656 gulden voor nieuwbouw was opgenomen. Tevens werd een omschrijving van de werkzaamheden opgesteld. Een bestek met tekeningen van de nieuwe situatie werd in mei 1961 opgesteld.¹⁹

De jaren tussen 1954 en 1961 zullen zowel door procedures als door overwegingen in beslag zijn genomen. Hiervan zijn geen stukken gevonden. Uiteindelijk werd er besloten dat alleen de voorgevel van het pensionaat uit 1820 gehandhaafd bleef. Alleen de vleugels en de toren van het slotje werden gerestaureerd, waarbij er forse ingrepen werden gepleegd om de functie van raadhuis in het gebouw onder te brengen. Achter de voorgevel van het pensionaat werd een bouwvolume dat gelijk was aan de bestaande situatie opgetrokken en waarin de administratie werd ondergebracht. De verdere bouwdelen van het klooster werden gesloopt, ook die achter de zuidelijke vleugel. Alles werd door nieuwbouw vervangen.

Vrijwel het gehele exterieur en interieur is in deze fase gerealiseerd of gereconstrueerd. Vanwege de onder te brengen functies werden meerdere ruimtes gewijzigd van functie en indeling. Het bestek geeft hier enig inzicht in, maar in dit onderzoek is er geen uitgebreide documentatie van de bestaande situatie van voor de restauratie gevonden. Wel geven de nodige foto's inzicht in de ingrepen. Van het klooster resteert zodoende alleen de voorgevel van de Witte vleugel. Van het slotje resteren wel de nodige elementen en het bouwvolume, maar tegelijk zal hieronder worden betoogd dat de ingrepen voor het raadhuis dusdanig zijn dat deze het meest karakteristiek zijn. Ook de voor het ensemble van het slotje van grote waarde zijnde boerderij is geheel gesloopt. Deze aanpak van rigoureuze sloop en reconstructie zou heden ten dage niet meer aan de orde zijn. Tijdens de restauratie werd op de binnenplaats een zware fundatie aangetroffen en langs de grachten een bastion. In de volgende decennia volgden slechts beperkte aanpassingen, zo zijn de meeste toiletten nog geheel in de staat van 1963. In het laatste kwart van de 20^{ste} eeuw werden de vensters in de achtergevel van de Witte vleugel vervangen. In meerdere fasen werden er aan de zuidzijde nieuwe bouwdelen opgetrokken, waaronder een nieuwe raadzaal. Deze bouwdelen vallen buiten dit onderzoek.



Tekening van de begane grond in de huidige situatie. Rood omlijnd de onderzochte bouwdelen met aan de bovenzijde het slotje en eronder de Witte vleugel. Rechts de latere bouwdelen (XXd).

¹⁹ BHIC, 7635, 267, 42-94 (stukken 1960) en 103-175 (bestek en tekeningen nieuwe delen zuidvleugel 1961)



Uitsnede uit de tekening van de huidige situatie van de begane grond. De blauwe pijl geeft de noordrichting aan.

In verschillende kleuren de onderdelen van het gebouw zoals ze in het verdere rapport benoemd zullen worden:

- Rood; noordvleugel
- Groen; oostvleugel
- Paars; traptoren
- Geel; zuidvleugel
- Blauw; zuidvleugel 1963
- grijs, Witte vleugel



De zuidzijde van de binnenplaats van het slotje na de sloop van het bouwdeel uit 1877 (RCE 59.573).



De noordzijde van de binnenplaats van het slotje (RCE 59.572) tijdens de restauratie. De verbinding met het gesloopte bouwdeel is nog aanwezig. Alle getoogde vensters zijn nog open, terwijl de kloosterkozijnen zijn dichtgemetseld. De balklaag van de verdieping is nog niet omhoog gebracht.



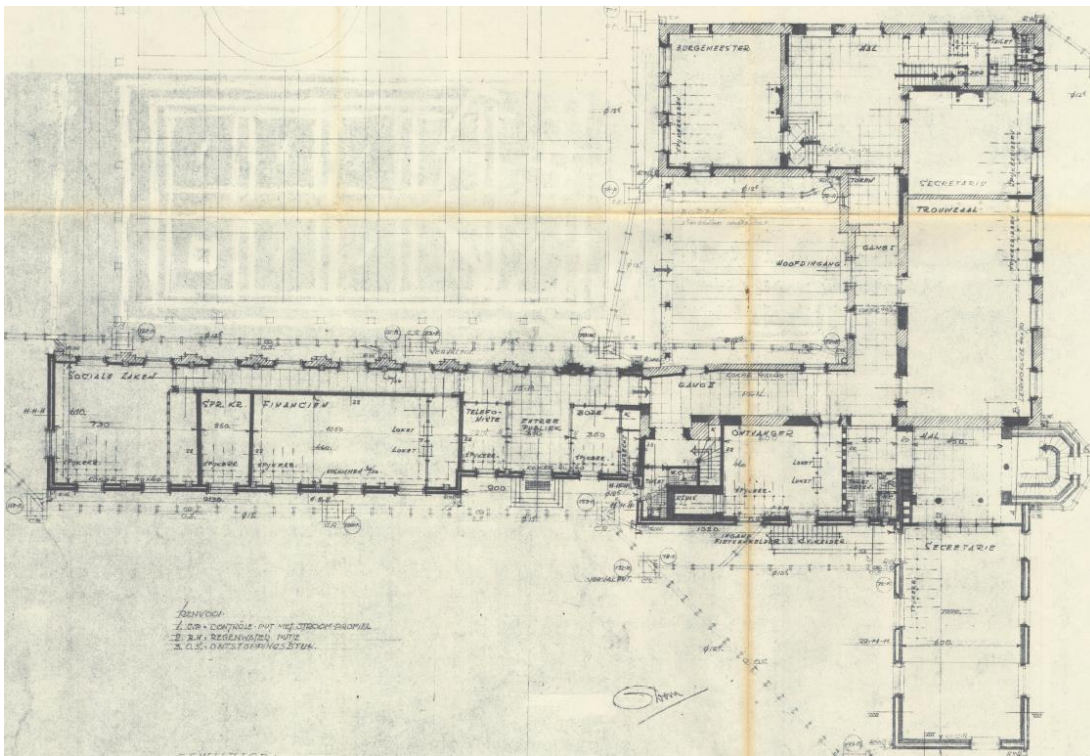
De zuidelijke gevel van de oostvleugel na de sloop van de refter (RCE 61.386). In de gevel zijn de doorgangen tussen de bouwdelen nog aanwezig. De gevel aan de linkerkant zou later nog worden gesloopt.

4

Het ontwerp en de constructie

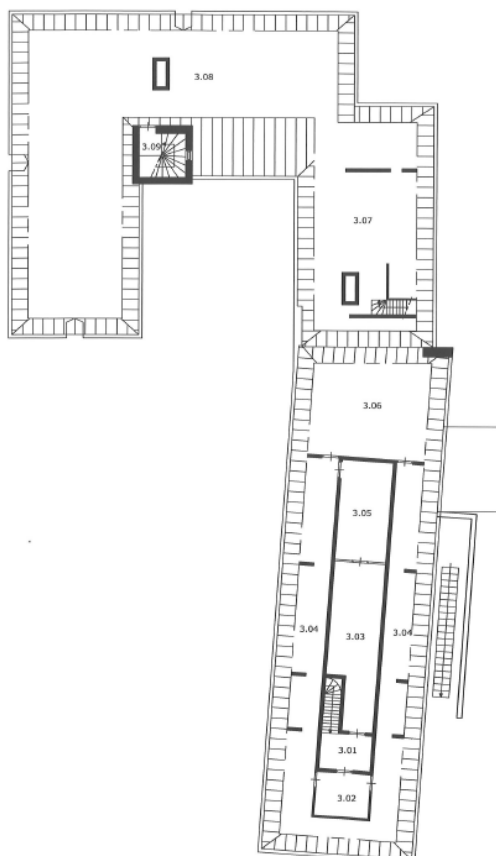
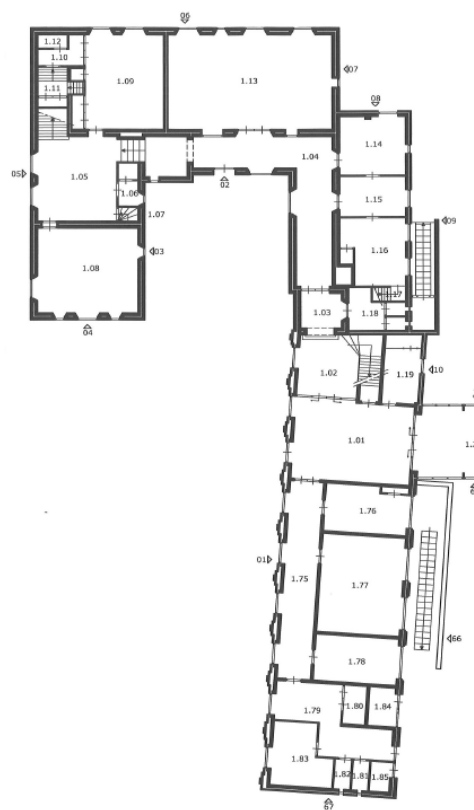
4.1 Het ontwerp

Zoals reeds aangegeven nam de totstandkoming van het raadhuis de nodige tijd in beslag. Het klooster Mariëndaal werd in 1954 door de gemeente aangekocht waarna er van 1961 tot en met 1963 werd gerestaureerd, verbouwd en gebouwd. De lange doorlooptijd had ongetwijfeld met de indeling van het raadhuis en de daaraan verbonden budgetten te maken. Daarbij zal er ongetwijfeld niet alleen een discussie over de monumentale waarden, maar ook over de bredere politieke keuzes zijn gevoerd. Daarbij bleef de precieze omvang van de plannen lange tijd ongewis. Eerst was er sprake van handhaving van de kapel, maar deze is in de stukken van 1960 niet meer aanwezig. Op de tekeningen is de refter nog wel aanwezig, maar deze zou uiteindelijk ook worden gesloopt.



Gewijzigde tekening uit juni 1960 (BHIC 7635 267, 165). Links de indeling van de Witte vleugel. Rechtsonder de refter waaraan een trappenhuis is toegevoegd. De burgemeesterskamer (hier in de noordvleugel) en secretariekamer (hier in de oostvleugel) wisselen nog van positie.

Met de sloop van alle kloosteronderdelen, zowel in pandig als de bouwdelen aan de buitenzijde, en de vrij forse reconstructies die zijn uitgevoerd, is de functie van raadhuis zoals die tussen 1961 en 1963 werd gerealiseerd de meest bepalende fase geweest voor het ontwerp van interieur en exterieur. Het historische beeld van het slotje is met name in 1963 tot stand gekomen (hoewel gebaseerd op historische sporen). Ook de beperkte informatie omtrent de bestaande situatie in 1954 en de documentatie van een veelheid aan nieuwe details voor onder meer vensters, balklagen en trappen pleit hiervoor. De zuidvleugel is in 1963 vrijwel geheel nieuw opgetrokken en sluit hier dus bij aan.



29

In de bestekken wordt geen volledige opsomming van de voor het raadhuis vereiste functies gegeven. Maar samen met de tekeningen valt er een redelijk beeld te vormen van de indeling van het raadhuis. Hierbij is het wel zo dat er ten opzichte van de tekeningen van 1960 nog aanzienlijke wijzigingen zijn uitgevoerd, het betreft hier echter de verplaatsing van functies en geen toevoegingen.

In de noord- en oostvleugel zijn twee tongewelfde kelders aanwezig die geen functie kregen. De nieuw opgetrokken bouwdelen kregen betonnen kelders waarin installaties, opslag en parkeerruimte voor fietsen werden ondergebracht.

Op de begane grond en verdieping werden de meeste representatieve functies in Dommelrode ondergebracht en de ondersteunende in de Witte vleugel. De gehandhaafde delen van de zuidelijke vleugel werden ingericht als gangen die de aanliggende ruimten ontsloten. Op de begane grond werd hiervoor onder de toren een doorbraak gemaakt naar de noordelijke vleugel. De keuken van de zusters werd ingericht als hal met aan de westelijke zijde de secretarie en aan de oostelijke zijde de trap naar de verdieping en de burgemeesterskamer. De oostelijke vleugel werd verder uitgebrouwen tot een grote zaal die als trouwzaal werd ingericht. Op de verdieping werd de noordelijke vleugel ingericht als raadzaal. Hiervoor werd de balklaag omhoog gebracht en de jukken die hierop stonden ingekort. De oostelijke vleugel werd ingericht met een hal in het verlengde van de raadzaal. Hiernaast werden twee kamers ingericht waarvan er één voor Burgemeester en Wethouders was.



De verdieping van de zuidelijke vleugel gezien naar de oostelijke vleugel ten tijde van de restauratie (RCE 61.393). De staat van de vloer is slecht, alle bepleistering is afgebikt en het verlaagde plafond is verwijderd.

In de nieuw gebouwde delen lag de publieksentree aan de zuidelijke zijde met ruimte voor een telefoniste en bode. In de Witte vleugel kregen financiën en sociale zaken een plek, in het nieuw gebouwde deel van de zuidelijke vleugel kwam een balie met loketten. Op de verdieping twee kantoren en in de Witte vleugel een brandvrij archiefdepot.

De zolders van alle bouwdelen bleven op een enkele installatie na leeg.

Naast de nieuwbouw werd Dommelrode vrijwel casco gestript, er werden nieuwe betonnen vloeren aangebracht, balklagen verplaatst en aangevuld, alle kozijnen, ramen en deuren vervangen, schouwen ingebracht en nieuwe bepleistering en vloeren aangebracht. De afwerking was daarbij aan de functie gerelateerd, maar had in het gehele gebouw een gelijke opzet. De verdere indeling van exterieur en interieur zal hieronder worden besproken.



De gang op de verdieping van de zuidelijke vleugel gezien naar trap naar de refter (het zuiden) (RCE 61.391). De kruisvensters in de inpandig geraakte gevel zijn opengemaakt en werden deels gereconstrueerd. De balklaag moet nog omhoog worden gebracht tot boven het venster.

4.2 De fundatie en gevels

De fundaties van Dommelrode zijn bij de restauratie niet gewijzigd. De precieze ouderdom hiervan is onbekend. De noordelijke en oostelijke vleugel zijn het oudst, waarbij de fundaties zoals hierboven vermeld circa 3,5 meter onder het maaiveld zijn aangebracht. Mogelijk zijn er oudere fundaties hergebruikt, dit gezien de zware inpandige muur in de oostelijke vleugel en de opgegraven fundatie op het binnenplein. Al deze fundaties zullen zijn opgetrokken met bakstenen die versnijdend zijn gemetseld. De toren en de zuidelijke vleugel zijn in 1603 toegevoegd en zullen op gelijke wijze zijn gefundeerd. Hierbij zal de toren van een zwaardere fundatie zijn voorzien dan de zuidelijke vleugel. Voor de toren zijn er overigens maar twee wanden nieuw opgetrokken, de andere twee wanden betreffen de gevels van de noordelijke en oostelijke vleugel. Deze wijze van funderen is eeuwenlang gebruikelijk geweest.

In het slotje zijn de fundaties nergens zichtbaar. De beide kelders zijn geheel bepleisterd.

Van de Witte vleugel is de voorgevel gehandhaafd en staat op de fundatie uit 1820. Ook deze zal bestaan uit versnijdend metselwerk. De verder nieuw opgetrokken bouwdelen hebben een betonnen plaat als fundatie die tegelijk de keldervloer vormt. Deze constructie is gebruikelijk voor de bouwtijd.



De kelder aan de westelijke zijde van de noordelijke vleugel. In het midden kan men net staan. Tegen de onderzijde van de wand is een beklamping aangebracht, waarschijnlijk vanwege wateroverlast. In de kelder zijn de nodige steekkappen aangebracht, hiervan is er nog één geopend. Volgens het bestek is de toegang verplaatst van de huidige secretarie naar de hal. Hiervoor zijn een korte gang en een gemetselde trap aangebracht. Hier lag in de tijd van het klooster de keuken, maar het is niet bekend of dit daarvoor ook zo was. De tongewelfconstructie past goed bij de relatief lange vorm van de ruimte. Mogelijk geeft een ontleistering inzicht in bouwsporen en een handvat voor een datering.



Links de in 1963 aangebracht gang en trap naar de kelder van de noordvleugel. Rechts de toegang tot de kelder van de oostvleugel, het is onbekend wanneer deze is aangebracht.



De kelder onder de oostelijke vleugel. Ook hier is een tongewelf aangebracht en dit ligt ook haaks op de lange gevels. Ook is er een beklamping aangebracht. De toegang ligt aan de noordzijde, waar een steekkap is ingebroken en een gemetselde trap door de inpandige zware muur loopt.

Het slotje heeft met bakstenen gemetselde gevels. Op de verdieping zijn hier speklagen van mergel in opgenomen. De gevels van de noordelijke en oostelijke vleugels hebben een gelijke opbouw en zijn waarschijnlijk van gelijke ouderdom. De gevels zijn circa 50 centimeter dik (twee steens) en in 1963 aan de binnenzijde met stenen op hun kant beklampt.

Door de bouw van de zuidelijke vleugel raakte de westelijke gevel van de oostelijke vleugel inpandig. De zuidelijke vleugel heeft ook gemetselde gevels, waarbij de aansluiting op de Witte vleugel nogal rommelig is uitgevoerd. De gevels zijn wat lichter uitgevoerd met anderhalf steens dikte.

De bouwdelen uit 1963 hebben ook met bakstenen gemetseld gevels waarbij wel een spouw is aangebracht. Alleen de voorgevel van de Witte vleugel uit 1820 is zonder spouw, wat gebruikelijk is voor de bouwtijd.

De binnenwanden zijn ook gemetseld met bakstenen. In Dommelrode betreft dit oorspronkelijk werk, de nieuw gebouwde delen uit 1963 zijn toen van binnenmuren voorzien. De buitengevel van de zuidelijke vleugel is inpandig geraakt.

In de gevels zijn bij de restauratie forse stukken vervangen en ingeboet, wel allemaal met passende bakstenen.



De buitengevels van de noordelijke (rechts) en oostelijke (links) vleugel. Op de verdieping zijn er twee speklagen en een waterlijst van mergel in het metselwerk opgenomen.



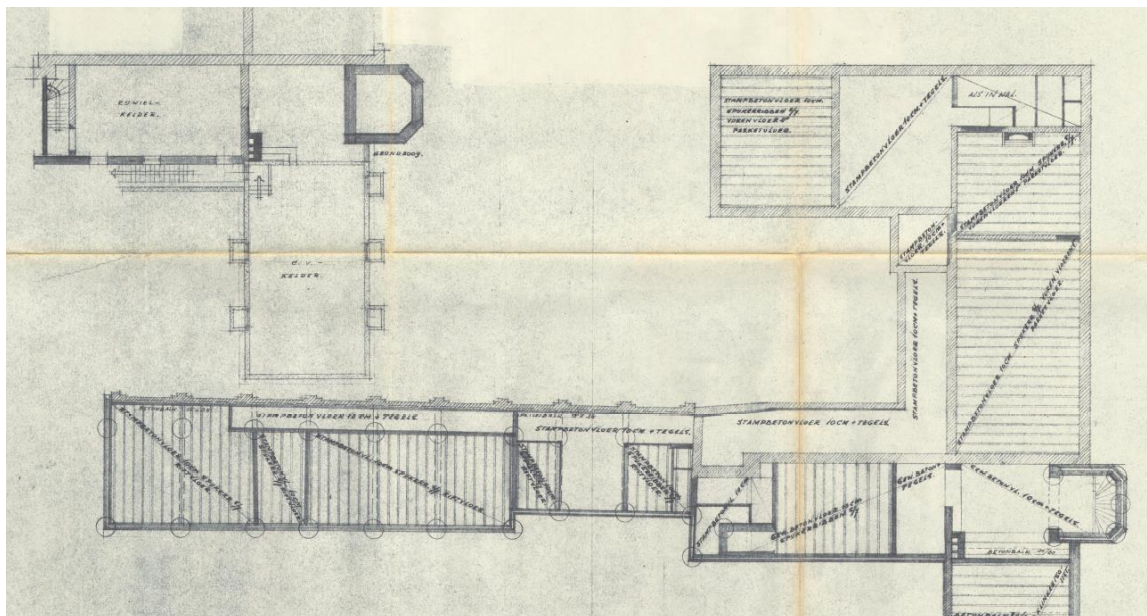
*Het binnenplein met de noordelijke vleugel (links), de traptoren en de zuidelijke vleugel (rechts)
Geheel rechts het begin van de Witte vleugel.*



*De gevels van de in 1963 nieuw opgetrokken zuidelijke vleugel en de Witte vleugel. Later is er links
een verbinding naar de nieuwere bouwdelen van het raadhuis aangebracht.*

4.3 De draagconstructies

De begane grond vloer is geheel vernieuwd. De aanwezige houten balklagen en andere afwerkingen zijn allemaal verwijderd en er is een vloer van stampbeton aangebracht. Deze is volgens de tekening 10 centimeter dik en ligt op een zandbed. Waar de kelders in de nieuwe bouwdelen worden overspannen zijn de vloeren van gewapend beton van 12 centimeter dik. Voor het aanbrengen van houten afwerkvloeren werden er ribben en delen van vuren aangebracht. In de hallen en gangen werden er tegels op een mortelbed gelegd. De keuze voor het vervangen van alle vloeren in het slotje zal zowel met de bouwtechnische staat van de bestaande vloeren als de gewenste statuur van het raadhuis te maken hebben gehad.



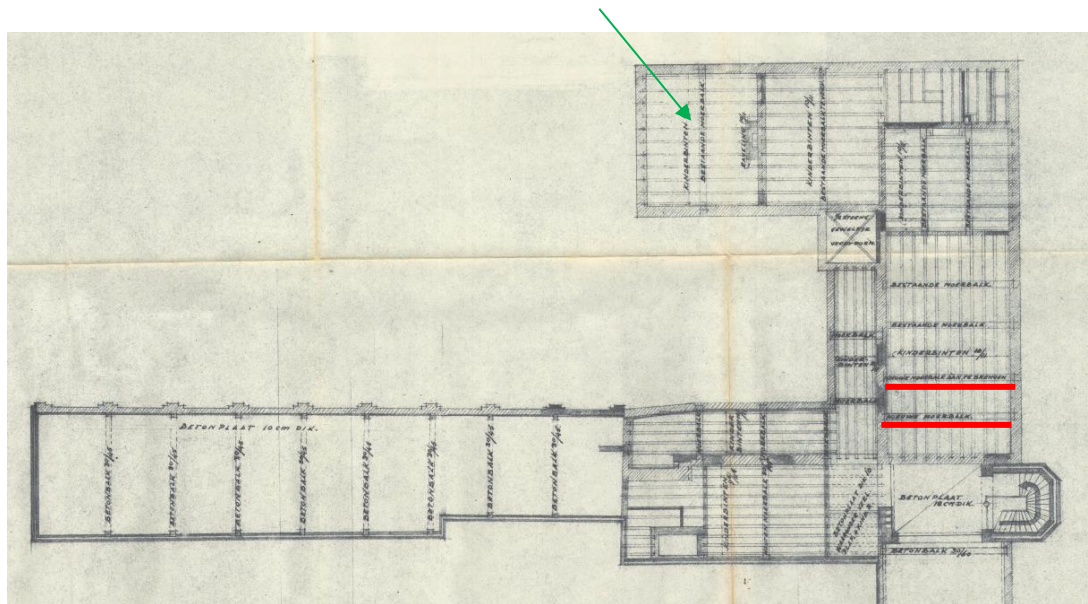
Tekening van juni 1960 (BHIC 7635 267, 170) van de begane grond vloeren. Linksboven de kelders, waarbij de installaties in de kelder van de refter zijn geplaatst. Met de sloop hiervan werd blijkbaar besloten ook onder de nieuwbouw van de Witte vleugel een kelder aan te brengen. De ruimtes met de strepen erin hebben houten afwerkvloeren, waarbij de strepen de ribben weergeven waar deze op werden aangebracht. De andere ruimtes hebben vloeren van tegels.

In het slotje bestaat vrijwel de gehele verdieping uit samengestelde balklagen van moer- en kinderbinten. De zuidelijke vleugel heeft ook een samengestelde balklaag van moer- en kinderbinten. De meeste moerbalken zijn volgens het bestek gehandhaafd, in de trouwzaal zijn er twee nieuwe balken ingebracht omdat de oude niet meer aanwezig waren. De balklaag van de zuidelijke vleugel is omhoog gebracht om de opengemaakte vensters in de gevel van de oostelijke vleugel volledig in het zicht te brengen. Volgens het bestek is een aanzienlijk deel van de kinderbinten en alle vloerdelen vervangen.

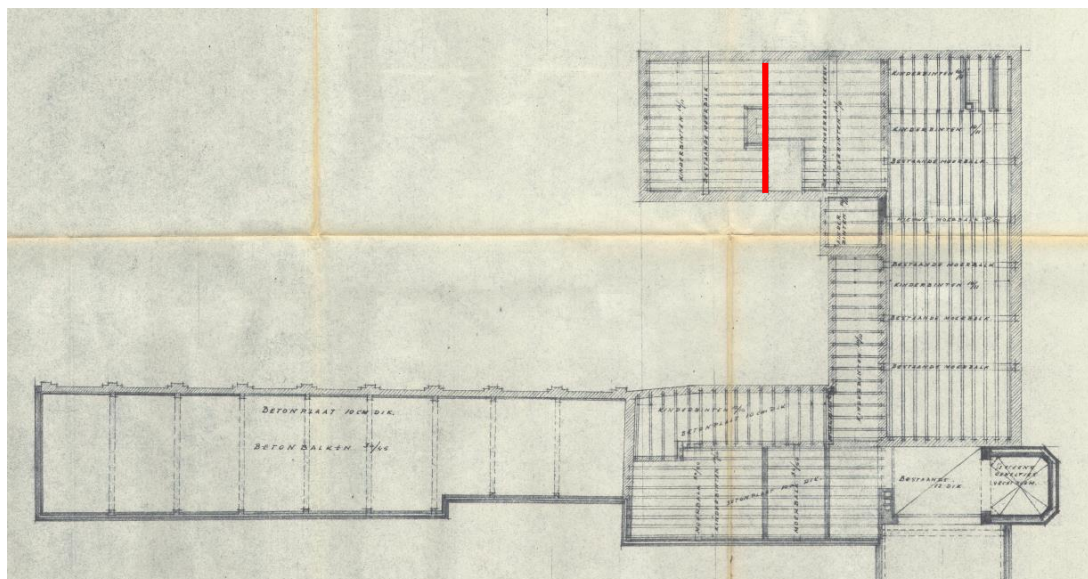
De moerbalken liggen zoals gebruikelijk tussen de twee lange gevels. Er zijn op twee plaatsen afwijkingen. In de secretarie liggen de twee moerbalken, die waarschijnlijk zijn hergebruikt, tussen de kopgevel en de binnenmuur. Waarschijnlijk is hiertoe besloten om een strijk balk voor de twee toegevoegde vensters te voorkomen, maar het kan ook te maken hebben gehad met het verkrijgen van een zo stabiel mogelijke draagconstructie voor de bovenliggende raadzaal. Dit heeft wel geleid tot een ongebruikelijke oplegging van de moerbalken in de schouw. In de burgemeesterskamer is een gelijke situatie aanwezig. Deze is op de tekening van 1960 als voorstel aangegeven. Oudere foto's van de buitengevel laten zien dat de bestaande situatie een ligging haaks op de lange gevels betrof, zoals ook bij de andere moerbalken.

Onder alle balken liggen sleutelstukken die van snijwerk in renaissance stijl zijn voorzien. Een aanzienlijk aantal van de sleutelstukken lijkt één geheel te vormen met de moerbalk, een zogenaamd worteleinde, waarbij de dikkere onderzijde van de stam werd bewerkt tot een sleutelstuk. Volgens het bestek is er een groot aantal sleutelstukken bijgemaakt en vervangen, het valt niet goed te bepalen welke dit betreffen.

De nieuw opgetrokken bouwdelen zijn voorzien van vloeren van gewapend beton.



Tekening van juni 1960 (BHIC 7635 267, 167) van de verdiepingsconstructies. De balklaag van de secretarie, bij de groene pijl, is nog niet gewijzigd. De rood onderlijnde moerbalken in de trouwzaal zijn nieuw ingebracht. Erboven de burgemeesterskamer met de balklaag parallel aan de lange gevel. Het bouwdeel uit 1963 van de zuidelijke vleugel is hier nog weergegeven met een samengestelde balklaag, dit werd gewapend beton.



Tekening van juni 1960 (BHIC 7635 267, 167) van de tweede verdiepingsconstructies. De raadzaal is hier nog in de oostelijke vleugel gelegen, waarvoor de bouwmuur door een moerbalk werd vervangen, dit werd uiteindelijk in de noordelijke vleugel uitgevoerd.

De tweede verdieping is eveneens voor het grootste deel opgebouwd uit samengestelde balklagen van gelijke vorm als op de eerste verdieping. Op de forse inpandige muur naast de trap in de oostelijke vleugel ligt een moerbalk waarin de kinderbinten liggen en die fungeert als trek balk voor het bovenstaande juk van de kap. Voor het aanbrengen van de raadzaal werd de binnenmuur met rookkanalen verwijderd en vervangen door een moerbalk. Tevens werd de balklaag omhoog gebracht om de ruimte meer statuur te geven, dit is zowel op de zolder als aan de plaats van de muurankers op foto's van voor en na de restauratie te zien.

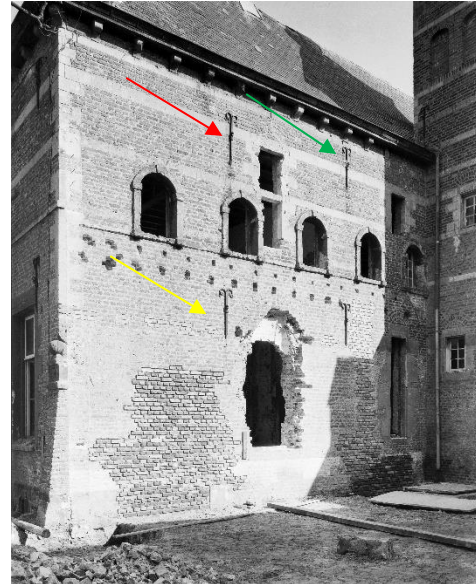
In de oostelijke vleugel heeft men zich de vrijheid gepermitteerd om naast het oorspronkelijke sleutelstuk dat in de gang ligt, ruim een meter naar binnen een nieuw sleutelstuk toe te voegen dat in de werkkamer valt. De moerbalken hier zijn zodoende van drie sleutelstukken voorzien, wat zeer curieus is. De esthetiek won het hier van de constructie.

De zuidelijke vleugel heeft geen balklaag meer, tegen de kap is beschot aangebracht om zo de opengemaakte vensters van de oostelijke vleugel geheel in het zicht te brengen. De nieuwe bouwdelen hebben wederom verdiepingen van gewapend beton.

De samengestelde balklagen met sleutelstukken zijn van hoge waarde voor de verbouwing van het slotje in 1603. Tegelijk zijn ze aanzienlijk aangepast voor de functies van het raadhuis en is veel materiaal vernieuwd.



Links de samengestelde balklaag van de zuidelijke vleugel gezien naar de Witte vleugel. Onder de moerbalken liggen korte geprofileerde consoles. Het contrast met de sierlijke sleutelstukken in de beide vleugels is merkwaardig. Wellicht wilde men het verschil tussen verblijfs- en verkeersruimtes benadrukken. Het contrast is des te groter daar in de gevels van de zuidelijke vleugel juist wel de renaissance vensters zijn opgenomen. Rechts de beschieting van de kap op de verdieping van de zuidelijke vleugel met aan de rechterzijde de gevel van de oostelijke vleugel.



De muurankers in zuidelijke gevel van de noordelijke vleugel in de huidige situatie (links) en die van vóór 1963 (rechts). Het anker op de begane grond (gele pijl) is komen te vervallen omdat de legrichting is gewijzigd. Op de verdieping is het voorste anker omhoog gebracht tot boven de speklaag (rode pijl). Het achterste anker is op zijn plek gebleven, dit was echter niet aan een moerbalk maar aan een strijkbak langs (of op) de binnenmuur geplaatst.



De samengestelde balklaag van de raadzaal. De moerbalk boven het verlaagde plafonddeel is nieuw ingebracht ter plaatse van de verwijderde binnenmuur. Gezien de onregelmatige verdeling van de muurdammen tussen de vensters, zal een groot deel van de kinderbalken zijn hergebruikt. Voor de gevel en de binnenmuur zijn strijkbanken op natuurstenen consoles geplaatst, het is onbekend of deze constructies van voor de restauratie dateren.



De kinderbalken in de hal voor de raadzaal. De balken liggen op de zware binnenmuur die met drie bogen is opengewerkt. Op de muur ligt een trekbalk waar het juk van de kap op staat. Achter de muur ligt de trap naar de begane grond met aan de rechterzijde de doorgang. De muur is circa 95 centimeter dik en op de begane grond massief, waarschijnlijk is het een restant van een oudere bouwphase.



De moerbalk met drie sleutelstukken in de oostelijke vleugel. Het derde sleutelstuk valt aan de rechterzijde buiten de foto.



De balklaag in de burgemeesterskamer gezien naar het zuiden. De schouwpartij is nieuw ingebracht.



De balklaag in de burgemeesterskamer gezien naar het noorden. De moerbalken liggen in de zware binnenmuur. De kastenwand is grotendeels schijn, alleen de twee rechter deuren zijn in gebruik, direct achter de andere deuren ligt het metselwerk van de binnenmuur.



De gewijzigde balklaag in de secretarie. De oplegging van de moerbalken in de schouw is waarschijnlijk gekopieerd van de burgemeesterskamer waar dit de oorspronkelijke situatie is. De strijkbalen op consoles zijn, net als de schouw, nieuw ingebracht.



Eén van de moerbalken met een worteleind. Op het vlakke deel van het sleutelstuk is de disselslag goed zichtbaar. De sleutelstukken hebben een gelijke vormgeving, maar verschillen sterk qua lengte.



De onderzijde van de verdiepingsvloer van de Witte vleugel. De vuren planken die de bekisting vormden tekenen zich duidelijk af. Er zijn ribben tegen aangebracht voor de plafondafwerking. Een fase later is een verlaagd systeemplafond aangebracht. De zuidelijke vleugel uit 1963 heeft een gelijke constructie.

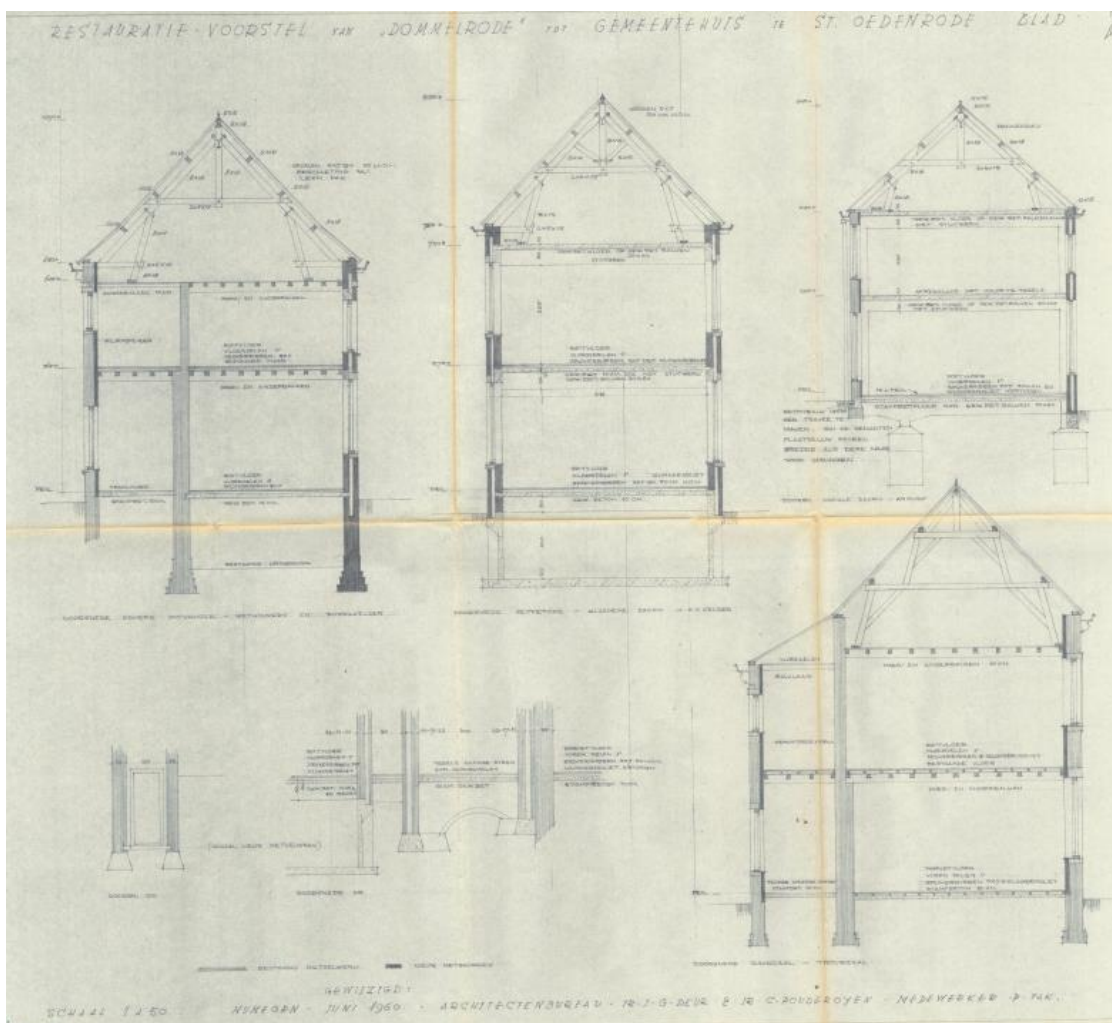
4.4 De kapconstructies

Het slotje heeft grotendeels de oorspronkelijke kapconstructie behouden. Hierbij zijn er bij de restauratie wel forse ingrepen gepleegd. De kapconstructie van de zuidelijke vleugel naast de oostelijke vleugel is geheel vervangen en het deel naast de nieuw opgetrokken zuidelijke vleugel is onder de nieuwe kap van dit bouwdeel gebracht. De Witte vleugel kreeg in 1963 een geheel nieuwe kapconstructie die in opzet gelijk is aan die van de nieuwe zuidelijke vleugel. Alle bouwdeelen hebben schilddaken.

De kapconstructie van de noordelijke en oostelijke vleugel vormt een geheel en is in één keer gerealiseerd, waarschijnlijk bij de verbouwing van 1603. De onderste jukken hebben krommers, wat voor de bouwtijd redelijk laat is, maar zeker nog voorkwam. Het gebruik van eikenhout is voor de bouwtijd gebruikelijk. Net als de opbouw van een enkel juk met hierop een afgeschoorde makelaar die een nokgording draagt. Naderhand zijn er onder en boven het wurmt gordingen toegevoegd. Waarschijnlijk om doorbuiging van de daksporen tegen te gaan. Het is onbekend wanneer dit is uitgevoerd. Op de onderste gording hebben de dakvlakken een lichte knik. De daksporen bestaan uit twee delen en lopen hier langs elkaar heen. Alle jukken zijn voorzien van telmerken die van één tot en met zeven lopen. De nummers staan niet op volgorde en evenmin overal aan dezelfde zijde van de jukken, hetgeen vaak op hergebruik duidt, maar hier waarschijnlijk de oorspronkelijke situatie is. De jukken zijn allemaal gelijk opgebouwd met krommers die een dekbalk dragen en korbelen die voor de stijfheid van de jukken zorgen. Alle verbindingen zijn als pen-en-gat uitgevoerd en met toognagels vastgezet. Op de dekbalk ligt een wurmt die er met een keep overheen valt en met een houten toognagel is vastgezet. De wurmten zijn onderling gekoppeld met een schuine liplas die met een toognagel is vastgezet. Tussen de krommers en de wurmten zijn windschoren aangebracht die aan de bovenzijde met een pen-en-gat verbinding en toognagel zijn uitgevoerd en aan de onderzijde met gesmede nagels zijn vastgezet. Dit is voor de bouwtijd gebruikelijk. Boven de raadzaal zijn de krommers ingekort omdat de balklaag waar de jukken op staan omhoog werd gebracht.

Op de dekbalken staan afgeschoorde makelaars, waarbij beide met pen-en-gatverbinding en toognagels zijn uitgevoerd. De schoren zijn aan de bovenzijde gespijkerd. Op de makelaar ligt een nokgording die is afgeschoord. In het zuidelijke deel van Nederland is dit voor de bouwtijd een gebruikelijke constructie.

Door de plaatsing van een nokgording waren er geen telmerken meer nodig op de sporen. De op de jukken aangebrachte telmerken in de vorm van strepen en gaatjes passen bij de bouwtijd. Op de meeste jukken zijn beide merken aanwezig om de krommers aan de juiste zijde van de dekbalk te plaatsen. Op een aantal jukken was één van de merken niet zichtbaar. De telmerken staan niet op volgorde, de nummering van één tot en met zeven klopt wel. In de noordelijke vleugel lijkt een juk te ontbreken, maar hier stond altijd een muur. Deze is voor de plaatsing van de raadzaal verwijderd en er is een hulpconstructie aangebracht om de wurmten en gordingen te ondersteunen. Afgezien van een aanzienlijk deel van de daksporen dat is vervangen, is de verdere kapconstructie voor een groot deel oorspronkelijk. Het horizontale beschot op de sporen is in 1963 voor een zeer groot deel nieuw aangebracht.



Tekening van juni 1960 (BHIC 7635 267, 164) met meerdere doorsnedes met daarop onder meer de kapconstructies. Linksboven de oude en nieuwe zuidelijke vleugel. Rechts daarvan de refter en de Witte vleugel. Rechtsonder de zuidelijke en de oostelijke vleugel.

De toren heeft een uivormige koepel die bij de laatste restauratie geheel is gerestaureerd. De vorm past goed bij de renaissance-taal van 1603 en is op oude prenten ook zichtbaar. Naast oorlogsschade was er het nodige achterstallige onderhoud, zodat er bij de restauratie fors ingegrepen diende te worden.



Foto uit 1960 van de kapconstructie van de noordvleugel (RCE 59.578). De vloer van de noordelijke vleugel is nog niet verhoogd en er is nog een schoorsteen aanwezig. Er zijn de nodige tijdelijke constructie aangebracht onder het linker dakvlak. De deur geheel links is nog steeds aanwezig.



Foto uit 1960 van de kapconstructie van de noordvleugel (RCE 59.579). Ook hier is het linker dakvlak tijdelijk ondersteund. De schoorsteen is vervangen.



De liplas in de wurmt met, net voor de windschoor, de toognagel die de verbinding vastzet.



Links het noordelijkste spant van de oostelijke vleugel. Dit spant staat op de trekbalke die op zware binnenmuur ligt. Rechts het westelijkste spant van de noordelijke vleugel met ter hoogte van het korbeel de onderste gording.



De buitenhoek waar de kapconstructies van beide vleugels elkaar ontmoeten. Het wurmt van de oostelijke zijde wordt door het juk gedragen en ondersteunt ook het wurmt van de noordelijke kap.



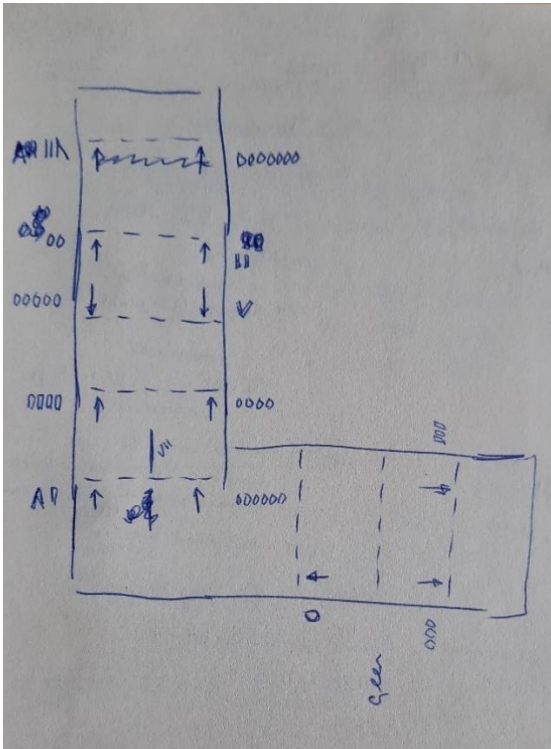
Detail van een juk in de noordelijke kap, bij de pijlen de met de beitel aangebrachte merken III.



De kapconstructie van de noordelijke vleugel gezien vanuit de oostelijke vleugel. Direct achter de krommers van het oostelijke deel is te zien dat de vloer van de zolder van het oostelijke deel omhoog is gebracht.



Links een juk met de afgeschoorde makelaar erop. Ook de windschoren zijn zichtbaar. De later ingebrachte gordingen zijn met klampen ondersteund. Rechts één van de met de guts aangebrachte merken OOOOO op de krommer en het korbeel.

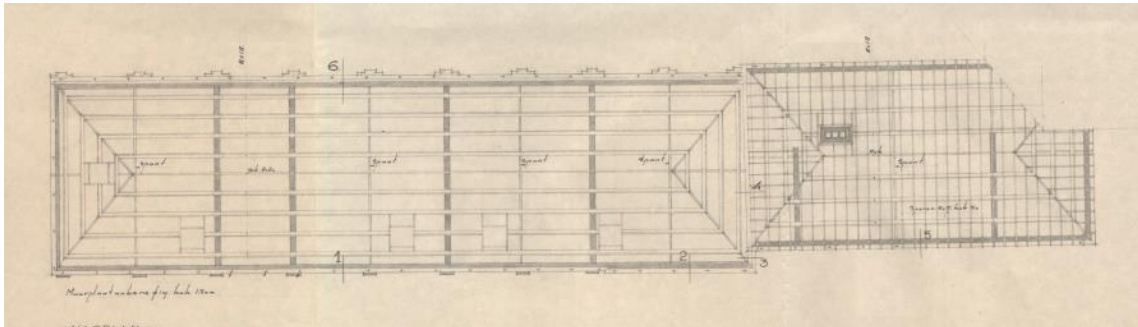


Links de schets met het overzicht van de telmerken en de zijde van de jukken waar ze op staan. De willekeurige nummering en zijden waar de merken op staan geeft aan dat de plaatsing niet afhankelijk was van de maatvoering. Rechts de korte makelaar op het juk bij het einde van de oostelijke kap. De constructie is niet heel doordacht aangebracht net als in de binnenhoek tussen de vleugels, wat in ieder geval aangeeft dat dit geen bijzondere aandacht had.



De kap van de koepel van de toren gezien naar het smalste punt.

De kapconstructies van de zuidelijke vleugel en de Witte vleugel zijn uitgevoerd zoals getekend. Het gaat om Verbeterde Hollandse spanten die in ruw bezaagd vuren zijn uitgevoerd. De spanten staan op houten sloffen die in de betonnen vloeren zijn vastgezet. De trekbanken zijn als dubbele beklamping uitgevoerd om de spantbenen en de makelaar. De verbindingen zijn met bouten en moeren vastgezet. Alleen om de kreupele stijl is een ijzeren strop aangebracht. Naast een nokgording zijn er vier gordingen op klossen aangebracht. Hierop ligt staand beschot. De kap van de zuidelijke vleugel heeft twee spanten, die van de Witte vleugel heeft er vier. De kap draagt hier ook op vier bouwmuuren. Deze en de spanten staan alleemaal op de traveematen. De Verbeterde Hollandse spanten zijn voor de bouwtijd zeer gebruikelijke constructies. Deze zijn nog geheel oorspronkelijk aanwezig.



Tekening van juni 1960 (BHIC 7635 267, 175) van de kapconstructies van de zuidelijke (rechts) en Witte vleugel (links).



Links één van de spanten van de zuidelijke vleugel. Rechts de kreupele stijl en de slof in de Witte vleugel.

De treden zijn voor het grootste deel oorspronkelijk, wel zijn er delen vanwege slijtage ingestukt. De treden zijn met een houten toognagel in de spil vastgezet en aan die zijde van karakteristiek snijwerk voorzien. Aan de buitenzijde dragen de treden in het metselwerk. De stootborden zijn in de 20^{ste} eeuw toegevoegd.

De open treden en de profilering geven wellicht aan dat de trap ouder is dan 1603, maar dat valt alleen met dendrochronologisch onderzoek vast te stellen. Het lastige hierbij is dat de oorspronkelijke indeling van het slotje niet meer is vast te stellen. De plaats van de vaste trap aan de noordzijde van de oostvleugel is geen onlogische, gezien de zware inpandig muur die deze aan de zuidzijde begrenst. Gezien het ontbreken van bouwsporen in de buitengevels op de deze plek, is het ook mogelijk dat de tegelijk met de traptoren de vaste trap hier is toegevoegd en de open hoek bij de ontmoeting van de beide vleugels tegelijk is gevuld. Dit wordt ook ondersteund door het ontbreken van vensters ter plaats van de trap.

De huidige afwerking van de vaste trap met natuurstenen platen is in 1963 aangebracht, net als de leuning van smeedwerk.



Links het zicht op de spiltrap op de verdieping van de traptoren. Het bordes aan de bovenzijde is in 1963 geheel nieuw aangebracht. Rechts de treden aan de zijde van de spil.



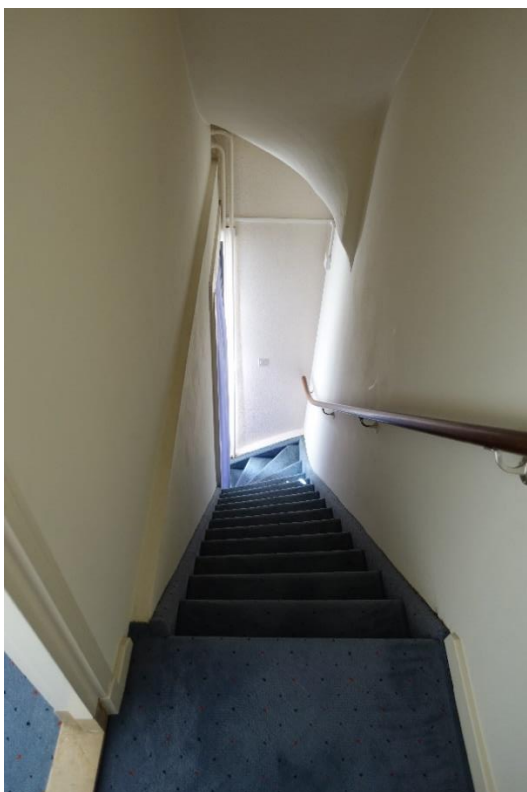
Links de vaste trap aan het einde van de oostelijke vleugel. Aan de linkerkant staat de buitengevel, aan de rechterkant de zware inpandig muur. Rechts de doorgang onder de traptoren door. De boog is van stucwerk en suggereert een zwaardere muur dan dat er is. Dit komt omdat de boog net zo breed is gehouden als de aan de rechterkant in de hal geplaatste toiletten. Het verschil in vloerhoogte wordt veroorzaakt door de kelders.



De trap in de Witte vleugel naar de verdieping. Er zijn twee bloktreden die naar het vaste bordes leiden. De trap is bekleedt met granitotegels die oorspronkelijk (in dit geval 1963) zijn.



De verdieping van de Witte vleugel met geheel rechts het trapgat naar de begane grond. Geheel links de dubbel deuren die de doorgang naar de zuidelijke vleugel vormen, het niveauverschil wordt met een trap van achter treden overbruggd. Achter de meest rechtse deur ligt een kamer met doorgang naar de trap naar de zolder van de zuidelijke vleugel.



De twee trappen in het nieuwe deel van de zuidelijke vleugel. Links van de begane grond naar de verdieping en rechts naar de zolder.



De trap naar de zolder van de Witte vleugel. Deze is geheel oorspronkelijk en karakteristiek voor de bouwtijd.

In het nieuwe deel van de zuidelijke vleugel zijn twee houten trappen aangebracht. Van de begane grond naar de verdieping vormt de trap een verbinding die door de ambtenaren kon worden gebruikt zonder dit deel van de vleugel te hoeven verlaten. Mogelijk had dit ook te maken met de werkzaamheden aan de balie die op de begane grond was gesitueerd. De trap op de verdieping ligt boven die van de begane grond, maar is alleen vanuit de Witte vleugel toegankelijk en leidt naar de zolder waar de c.v. installatie stond. Beide trappen zijn nu gestoffeerd, verder zijn ze oorspronkelijk.

De verdieping van de Witte vleugel wordt ontsloten met een brede trap van beton. De steektrap vangt aan op een bordes met twee bloktreden ervoor. De trap, de bekleding met granitotegels en de ijzeren leuning zijn nog geheel oorspronkelijk (1963).

De zolder van de Witte vleugel wordt bereikt via een vaste trap die op twee gebogen stalen 'Hoesch' profielen draagt. Hierop zijn stalen dragers gelast waaraan hardhouten treden zijn gebout. Aan beide zijden zijn er leuning en balusters dragen. Deze zijn aan telkens twee treden vastgezet. De leuning is met bakeliet bekleed.

5.2.2 De stookplaatsen

In het slotje zijn er drie stookplaatsen aanwezig. Die in de trouwzaal en in de burgemeesterskamer staan ruggelings tegen dezelfde binnenmuur. De rookkanalen lopen via de verdieping en de zolder naar de schoorsteen op het dak. De oude afbeeldingen laten zien dat er op deze plaats altijd een schoorsteen aanwezig is geweest. In het bestek en de tekeningen is er sprake van wijzigingen van de schouwen, die er blijkbaar al waren.

De derde stookplaats staat in de secretariëkamer. In de naastliggende hal was de keuken van de zusters gesitueerd. Deze zal een stookplaats hebben gehad en samen met de oudere afbeeldingen laat dit zien dat ook hier oorspronkelijk een rookkanaal en schoorsteen aanwezig was. In het slotje zullen de belangrijkste ruimtes een stookplaats hebben gehad, waarbij de huidige secretarie en de hal van dezelfde schoorsteen gebruik maakten. In de huidige situatie is de schouw in de secretarie niet te gebruiken omdat voor de bovenliggende raadzaal de rookkanalen en de binnenmuur zijn verwijderd.

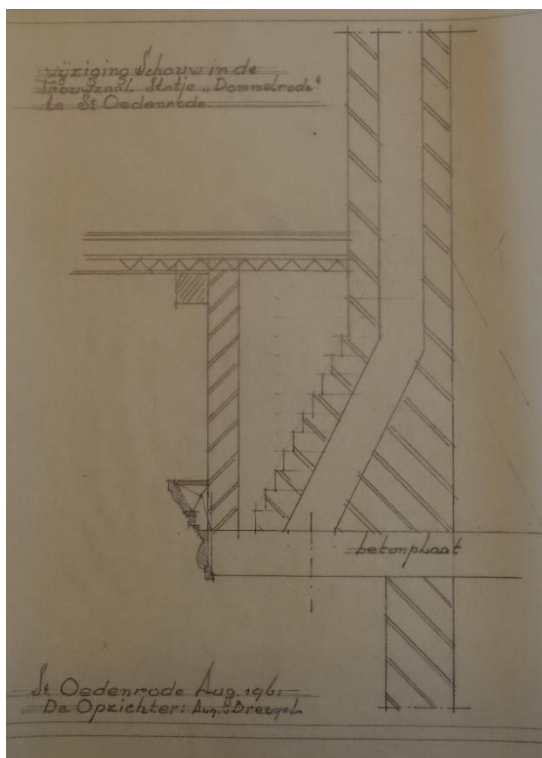
Getuige de tekeningen zijn de wijzigingen aan de schouwen totaal, zodat er beter van vervanging kan worden gesproken. De tekeningen laten zien dat er aan de onderzijde van de boezem een betonplaat is ingebracht en daarop het kanaal en de boezem zijn geplaatst. In het bestek is er sprake van de aanvoer van de schouwen van elders, maar het is onbekend of dit ook is gebeurd. Gezien de overeenkomsten in de schouwen lijkt het waarschijnlijker dat deze nieuw zijn vervaardigd.

Alle schouwen hebben wangen in de vorm van pilasters van hardstenen blokken met aan de bovenzijde een console. Er is één opmeting van de schouw in de keuken, die is verwijderd, die de basis lijkt te zijn voor de vormgeving van alle andere schouwen in de verschillende bouwdelen van het slotje. De vuurmonden zijn zowel met metselwerk als met historiserende betegelingen afgewerkt. De boezems zijn nieuw aangebracht en met eiken lijstwerk afgewerkt.

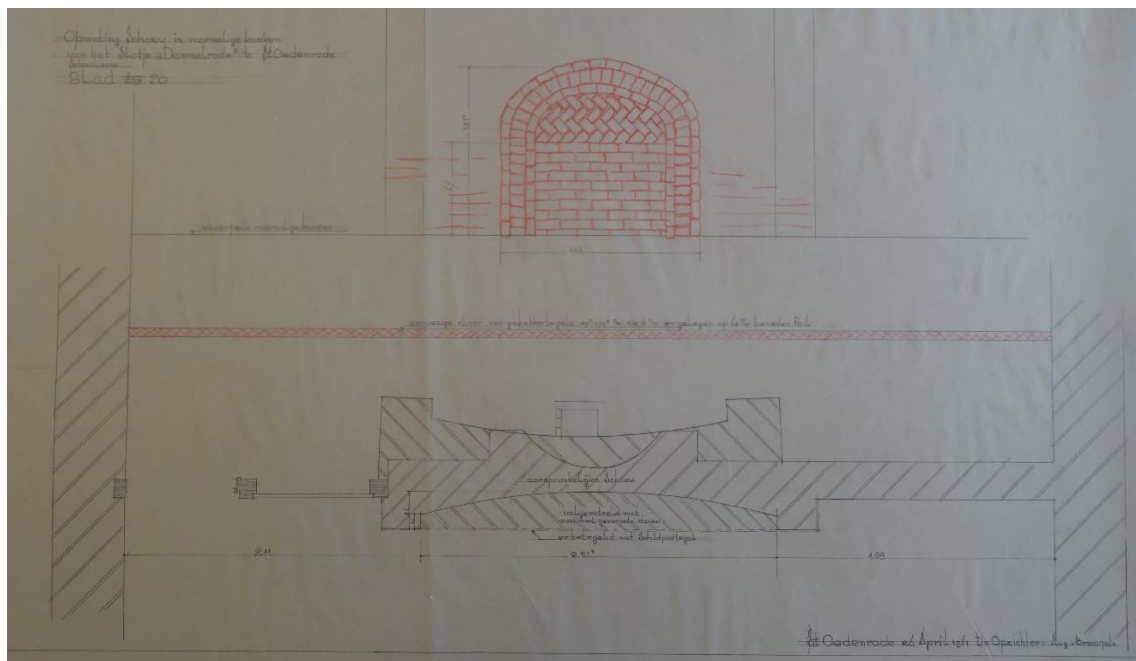
De schouwen staan op de oorspronkelijk plaatsen, wat van belang is voor de gebruikshistorie en plattegronden. De afwerking is voor een groot deel in 1963 bepaald.



Foto uit 1951 van de recreatiezaal van het klooster (BHIC SOE1210). Waarschijnlijk betreft dit de huidige trouwzaal. Aan de rechterzijde de schouw met een 19^{de}-eeuwse afwerking. Aan de aftekening op het plafond is te zien dat de boezem dieper is geweest. De vloer is van hout, op de wanden is bespanning aangebracht en de kinderbalken zijn met delen beschoten die zijn geschilderd. De meeste van deze afwerkingen lijken 19^{de}-eeuws.



Links de tekening van architect Deur uit 1960 betreffende de wijziging van de schouw in de trouwzaal (BHIC inventarisnummer 1790, nummer 686). Rechts de schouw in de trouwzaal.





De schouwpartij in de burgemeesterskamer. De hardstenen pilasters en de eiken lijst zijn allemaal vrij zwaar uitgevoerd. De verdere opbouw is klassiek. Wellicht zijn de schildpadtegels hergebruikt, maar dat is nergens vastgelegd.



Links de schoorsteen met e voor een expansievat op de zolder van de zuidelijke vleugel. Rechts later geplaatste luchtbehandelingsinstallaties op de zolder van de Witte vleugel.



De later toegevoegde schoorsteen na de verplaatsing van de c.v. installatie boven de archiefruimte op de zolder van de Witte vleugel.

In de beide nieuwe bouwdelen zijn geen schouwen aanwezig. In de nieuwe zuidelijke vleugel is wel een fors rookkanaal aangebracht voor de c.v. installatie. Dit is later verplaatst naar de Witte vleugel. Beide zijn in de zuidelijke dakvlakken geplaatst zodat ze vanaf de binnenplaats niet zichtbaar zijn.

5.2.3 De binnendeuren

Volgens het bestek werden alle deuren en kozijnen vervangen door nieuwe exemplaren van eikenhout. Alleen de toegang tot de zolder is hiervan enigszins uitgezonderd gebleven. Hier is een opgeklampte deur van eiken delen aanwezig. Deze is hersteld waarbij er enkele delen zijn vervangen.

De meeste ruimtes zijn voorzien van deuren met twee geboste panelen in een 19^{de}-eeuwse stijl. Hier zijn enkele uitzonderingen op. De toegang tot de traptoren is voorzien van een dubbel beklampte deur die de suggestie van weerbaarheid wekt, wat gezien de inpandige plaats wat merkwaardig is. De toegang tot de raadzaal is verfraaid met een dubbele deur met zes schijnpanelen die door opgelegd lijstwerk zijn versierd. Er is een eenvoudig hoofdstel aangebracht met in goudletters 'raadzaal' boven de deuren. Al de deuren, kozijnen en lijstwerk zijn nog zo aanwezig als in 1963 aangebracht. Dit betreft ook het beslag en de scharnieren van messing. Op de verdieping van de oostelijke vleugel is rond de laatste eeuwwisseling een systeemwand aangebracht met bijbehorende deur.

In het slotje zijn de toiletten van gelijke vlakke boarddeuren voorzien als de ruimtes in de nieuwe vleugels. Ook hier zijn deze inclusief kozijnen, lijstwerk en beslag nog aanwezig zoals in 1963 aangebracht.

Naast de raadzaal en aan beide zijden van de hal in de Witte vleugel zijn dubbele tochtdeuren aangebracht. Deze hebben een enkele ruit en dateren eveneens uit 1963.

Op de zolder van Witte vleugel is een kluisdeur aanwezig. Gezien de gemetselde wanden en de afwerking daarvan is die gelijk in 1963 geplaatst. Intussen is de ruimte niet meer in gebruik voor de opslag van kostbaarheden.



De beide zijden van de opgeklampte eiken deur die de zolder van het slotje afsluit.



Links de deur die op de verdieping toegang geeft tot het trappenhuis. De deur is dubbel beklampt. Rechts één van de paneeldeuren zoals bij vrijwel alle ruimtes toegepast.



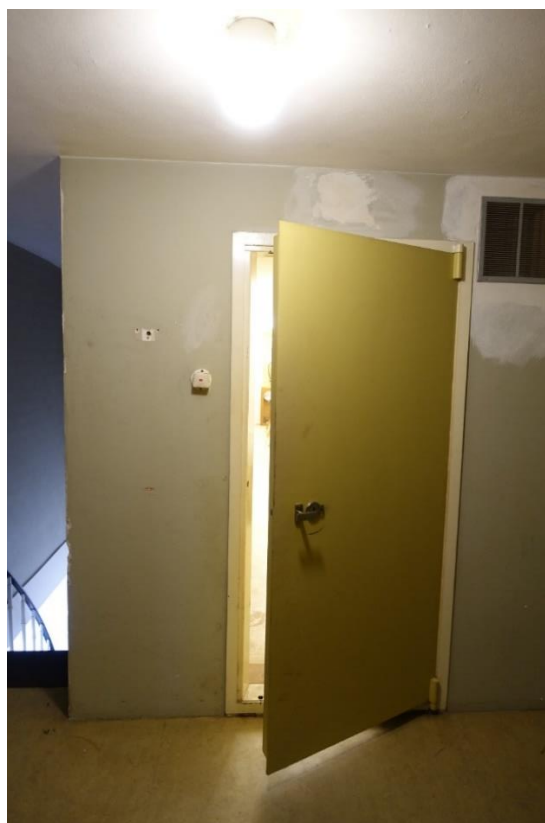
Links de deur met de systeemwand op de verdieping van de oostelijke vleugel. Rechts het beslag van het toilet in de hal, typerend voor de bouwtijd van 1963 en intussen zeldzamer.



De ontvangst voor de raadzaal waar de vaste trap uitkomt. Rechts de dubbele deuren van de raadzaal, links daarvan de toegang tot de traptoren en daarnaast de dubbele tochtdeuren in de doorgang naar de zuidelijke vleugel.



Aan de binnenzijde van de toegang tot de raadzaal is in fraai snijwerk het wapen van Sint-Oedenrode aangebracht.



Links de gang van de begane grond van de Witte vleugel. Aan het einde de dubbele tochtdeuren. Links de vensters in de voorgevel, rechts de deuren naar de achterliggende ruimtes. Op de vloer de granitotegels. Rechts de kluisdeur die aan de overloop ligt waar de stalen trap op aansluit.

5.2.4 Keuken en sanitair

In het raadhuis is geen keuken aanwezig. In het slotje bevond de keuken zich ten tijde van het klooster in de huidige hal in de noordvleugel. De situatie daarvoor is onbekend. Op de tekeningen van 1960 is geen keuken aangegeven. Wellicht is deze wel ergens aangebracht, maar met de latere uitbreidingen komen te vervallen.

Alle sanitair is in 1963 nieuw aangebracht en bestaat uit enkele en dubbele toiletten. In de hal van de noordvleugel is een enkel toilet aanwezig net als in de burgemeesterskamer. Daarnaast zijn er twee maal twee toiletten op de begane grond van de nieuwe zuidelijke vleugel en de Witte vleugel. Op de verdieping is dit ook zo. De toiletten hebben de oorspronkelijke betegeling van vloer en wanden behouden en de deuren zijn reeds beschreven, waarbij het toilet in de burgemeesterskamer van een paneeldeur is voorzien. Alleen de toiletpotten zijn gemoderniseerd. De afwerking is daarmee karakteristiek voor de bouwtijd.

5.2.5 Installaties

Alle installaties zijn gemoderniseerd, maar er zijn de nodige oudere onderdelen gehandhaafd. Deze zijn allemaal in 1963 aangebracht en vormen een karakteristiek onderdeel van de gehele afwerking. Het betreffen in ieder geval vrijwel alle radiatoren en de afwerkplaten van de elektrische installatie. Tot slot is op de zolder van de noordelijke vleugel een bijzondere installatie in de vorm van een hijsrad aangebracht. Het is opgebouwd uit vier eiken planken die bevestigd zijn aan korte balken die weer aan de as zijn vastgezet. Hierbij zijn er twee langere planken met twee kortere ertussen. Op smalle zijden zijn zowel gesmede gaffels als houten doken voor de geleiding van het touw aangebracht. Op de planken zijn meerder merken aangebracht en er zijn verschillende ronde en vierkante gaten waarvan de functie onduidelijk is.

Het rad is later aangebracht gezien de aangebrachte kepen in de wurmt en de gesmede beugels waarmee het aan de dekbalk van het juk is bevestigd.



Links de ruimte voor het toilet in de hal van het slotje. De ruimtes hebben hardstenen vloertegels en keramische tegels aan de wanden. De radiatoren zijn oorspronkelijk. Rechts de twee toiletten op de verdieping van de Witte vleugel. Op de vloer liggen de granitotegels, tegen de wanden zijn voor de bouwtijd typerende langwerpige keramische tegels aangebracht.



Een afwerkplaat van de elektrische installatie in de traptoren met verlikkerlamp voor de verlichting op de zolder. De vormgeving van de platen en knoppen is karakteristiek voor de bouwtijd (1963), bovendien is vrijwel al het materiaal aanwezig.



Links het hijsrad op de brede zijde gezien. In het loopvlak zijn doken en gesmede gaffels aangebracht die het touw geleiden. Rechts één van de twee korte planken. Aan de onderzijde is een houten toognagel zichtbaar die een pen-en-gat verbinding vastzet. Links van het vierkante gat het merk I, bij het ronde gat is een kleiner merk I aangebracht.

5.3 De interieurafwerkingen

5.3.1 Vloerafwerkingen

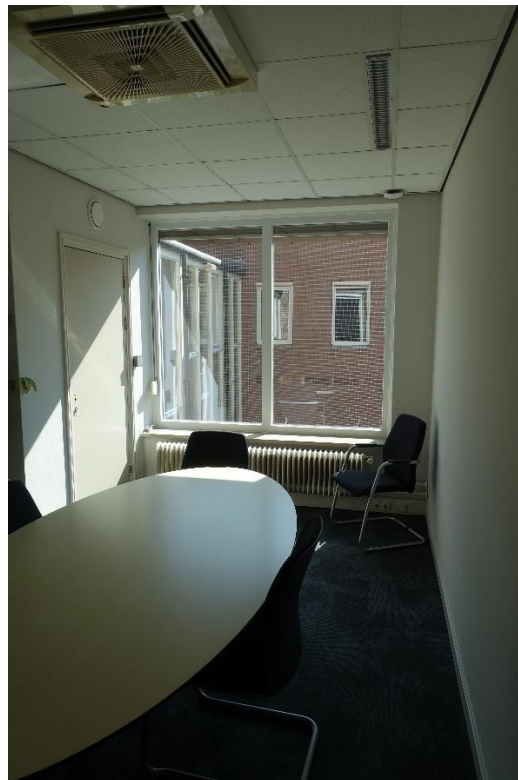
Alle vloerafwerkingen zijn in 1963 nieuw aangebracht. De begane grond van de zuidelijke vleugel heeft een natuurstenen vloer van Namens steen. De vloer in de hal is van gelijke steen, die volgens het bestek afkomstig is uit de afgebroken kapel. De verdere ruimtes in het slotje hebben vloeren van eiken parket. In de openbare ruimtes en de burgemeesterskamer is dit in visgraatmotief gelegd, in de ruimtes met panelen die een ruit vormen.

In de nieuwe zuidelijke vleugel is er stoffering aangebracht, dit is niet de oorspronkelijke afwerking. De hal op de begane grond van de Witte vleugel heeft een natuurstenen vloer, deze is niet oorspronkelijk en zal, gezien het feit dat de nieuwere bouwdelen een gelijke vloer hebben, tegelijk daarmee zijn aangebracht. In de gangen en de overloop liggen de oorspronkelijke granitotegels. In de ruimtes van de vleugels ligt moderne stoffering.

De zolder van het slotje is met een dubbele vloer afgewerkt, de vloer van de zolder bestaat uit vuren delen die in 1963 zijn aangebracht.



De eiken vloeren van de trouwzaal (links) en de raadzaal (rechts).



Links de visgraatvloer op de verdieping van de zuidelijke vleugel. Rechts een kamer op de verdieping van de Witte vleugel.



In de vloer van de hal is de vindplaats van een waterput aangegeven. De locatie ervan lijkt ervoor te pleiten dat de keuken van het slotje ook in deze ruimte lag.

5.3.2 Muur- en wandafwerkingen

Alle wanden zijn bij de restauratie van de bestaande afwerkingen ontdaan en opnieuw bepleisterd en geschilderd. Hierbij zijn de meeste wanden van een beklamping voorzien die de doorslag van vocht tegen moest gaan. Er lijken nergens meer oudere afwerkingen aanwezig zoals die nog op foto's zichtbaar zijn. Ook de wanden van de nieuwe bouwdelen zijn geheel bepleisterd en vervolgens geschilderd.

Alleen de inpandig geraakte westelijke gevel van de oostelijke vleugel is aan de zijde van de gang niet bepleisterd. Hier is het metselwerk in het zicht gelaten, op zowel de begane grond als de verdieping. In deze gevel zijn er op de begane grond twee vensters open gemaakt. Hiertussen is de toegang tot de trouwzaal ingebroken in de gevel. Links van de toegang gaat het om een stenen kruiskozijn, rechts een stenen kloosterkozijn. In de vensters zijn diefijzers, glas-in-lood panelen en luiken aangebracht, die uiteraard allemaal nieuw zijn. Ook aan het natuursteenwerk zijn er herstellingen uitgevoerd, niettemin geven ze aan dat er oorspronkelijk stenen (kruis)kozijnen in de gevel stonden. De sporen in de buitengevels onderschrijven dit. Aan de gevel is een natuurstenen plaquette bevestigd die de restauratie en opening gedenkt.

Op de verdieping is er een kloosterkozijn gereconstrueerd en een doorbraak aangebracht als verbinding naar de hal voor de raadzaal. De gevel heeft een gelijke opbouw als de buitengevels met speklagen van mergel.

In de gevel is zeer veel inboetwerk zichtbaar, wat gezien de vele wijzigingen die in 1963 zijn aangebracht niet verwonderlijk is.

Tot slot is een afwijkende wandafwerking reeds genoemd; het betreft de kastenwand in de burgemeesterskamer. Er is een doorlopende wand aangebracht met drie dubbele paneeldeuren met pilasters ertussen. Alleen de twee rechter deuren hebben een functie als bergruimte en doorgang naar toilet en kelder, achter de andere deuren ligt het metselwerk van de zware binnenmuur.



De verdieping van de inpandig geraakte gevel van de oostelijke vleugel.



De begane grond met de inpandig geraakte gevel van de oostelijke vleugel. Links met de in 1963 aangebrachte doorgang onder de traptoren en het stenen kruiskozijn. Rechts met de ingang van de trouwzaal en het kloostervenster aan de rechterzijde.



De kastenwand in de burgemeesterskamer.

5.3.3 Plafonds

Alle plafondafwerkingen dateren, net als de vloeren en wanden, uit 1963. In het slotje vormen de moer- en kinderbinten met de daarop aangebrachte delen de plafonds. Voor zover zichtbaar is geen van deze laatste ouder dan 1963. De foto's van vóór 1963 laten zien dat een deel van de moer- en kinderbalkenlaag aan de onderzijde was beschoten met planken.

In de nieuwe bouwdelen zijn er na 1963 systeemplafonds aangebracht, waarschijnlijk aan het einde van de 20^{ste} eeuw. De oorspronkelijke plafondafwerking is niet meer aanwezig, boven de systeemplafonds zijn de tegen het betonwerk aangebrachte vuren ribben nog wel aanwezig. Hieraan was het oorspronkelijke plafond bevestigd.

6 Het exterieur

Gezien de verschillende bouwdelen en gevels wordt het exterieur per bouwdeel beschreven; het betreft dan: het slotje (bestaande uit noord- en oostvleugel met traptoren), de nieuwe zuidelijke vleugel en de Witte vleugel. Bij het slotje wordt begonnen met de entree, daarna de zuidelijke vleugel, dan de noordelijke en tot slot de oostelijke, waarmee we de binnenplaats volgen zoals die in 1603 werd gecreëerd.



Tekening van De Bocht (BHIC SOE1159) van (kort) vóór 1825, wellicht teruggaand op een onbekend origineel uit het midden van de 16^{de} eeuw. De opzet en indeling van de vleugels komen voor een groot deel overeen met de situatie zoals die in 1603 is ontstaan. De 19^{de}-eeuwse bouwdelen van het klooster ontbreken.

6.1 Het slotje

De hoofdingang is sinds 1963 gelegen in de gevel van de zuidelijke vleugel die in 1603 is opgetrokken. In de tijd van het klooster was er ook een deur aanwezig, maar het is onbekend welke rol deze vervulde, er was bijvoorbeeld ook een deur in de noordelijke vleugel aanwezig die in 1963 is dichtgezet. De zuidelijke vleugel met de entree lijkt in 1603 te zijn toegevoegd om het slotje in renaissancestijl te moderniseren. Tegelijk werden de bestaande bouwdelen (de oostelijke en noordelijke vleugel en de (lagere) traptoren) verbouwd in een gelijke stijl. Dit komt zowel in de vormgeving van de vensters als in de maatvoering van het metselwerk terug.

De gevel is opgetrokken met bakstenen die in een kruisverband zijn verwerkt. De bakstenen hebben afmetingen van 23 bij 10,5 bij 5 centimeter met een tienlagenmaat van 70 centimeter wat goed bij de vroege 17^{de} eeuw past. Op de verdieping is er een speklaag van mergel in lijn met de onderdorpel van de vensters en één boven de vensters onder de consoles van de goot aanwezig. Het voegwerk in kalkmortel is met een daggestreek afgewerkt.

Oudere foto's laten zien dat de gevelopeningen en het metselwerk in 1963 vrijwel ongewijzigd zijn gebleven, alleen het mergel is grotendeels vervangen. Er zijn vijf openingen in de gevel. Op de begane grond betreft het de entree met rechts daarvan een venster. Op de verdieping drie gelijke vensters.

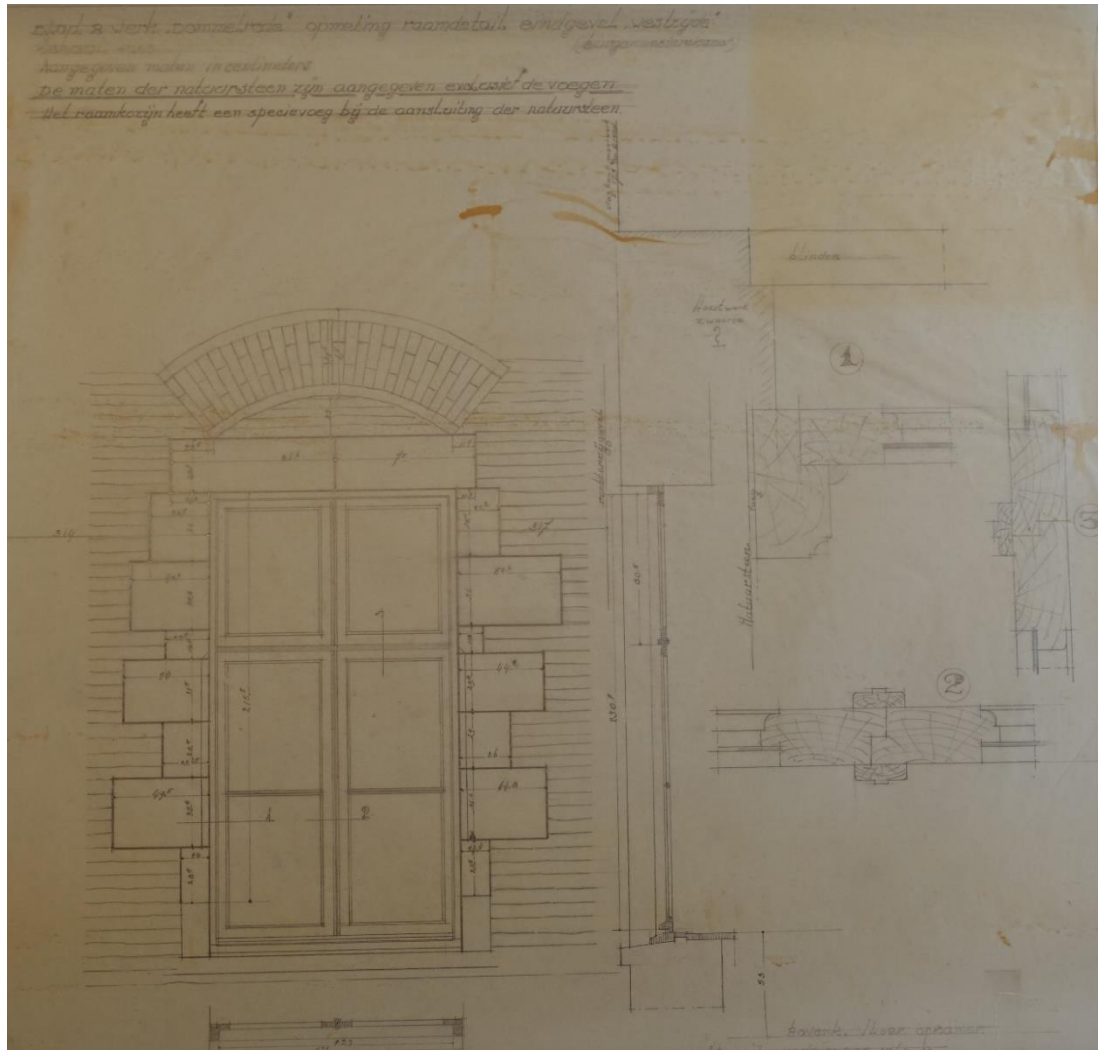
De entree is in 1963 geheel vernieuwd. Oudere opnamen laten een opgeklampte deur met een bovenlicht (5x3) zien. De huidige deur heeft twee panelen, het kalf is rijk van snijwerk in classicistische stijl voorzien, net als het bovenlicht, waarin vier paraboolvormige roedes om een ellips liggen. Het kozijn valt weg achter een houten hoofdstel met twee consoles die een kleine luifel dragen, eveneens in classicistische stijl.



Het deel van de zuidelijke vleugel met de ingang.

Het venster links van de ingang is eveneens in 1963 aangebracht. Het is gebaseerd op twee vensters zoals opgemeten in de noordelijke en oostelijke vleugel. In het kozijn zijn er twee naar binnen

slaande ramen met twee ruiten en een vast bovenlicht van eveneens zes ruiten. De sluitingen in het midden zijn van een verdiept veld en het bovenlicht is van snijwerk voorzien. De indeling met zes ruiten dateert van het einde van de 18^{de} eeuw of het begin van de 19^{de}. Samen met de classicistische vormgeving van de ingang is dus bij de restauratie gekozen voor het tijdsbeeld van vóór de aanwezigheid van het klooster. De keuze is daarbij gebaseerd op enkele aanwezige vensters, maar tegelijk hadden de andere vensters een veel fijnere roedeverdeling, waarbij niet bekend is hoe authentiek die was. De vensters van de vleugels hadden oorspronkelijk een kruisverdeling die nog zichtbaar is in de natuursteen blokken aan de zijden. Deze is op enig moment vervangen door de kozijnen met een roedeverdeling, de zesruits indeling lijkt daarbij een volgende fase. De hardstenen dorpel onder het kozijn is in 1963 aangebracht, de strekse boog aan de bovenzijde is oorspronkelijk.



Opmeting van het zesruits venster in de noordelijke vleugel (BHIC, 1790, nummer 721).

Op de verdieping zijn er drie gelijke vensters met een halfronde bovenzijde. De openingen hebben een relatief zware omlijsting van mergelsteen met stijlen, aanzetblokken en een sluitsteen. Onder de stijlen zijn renaissance ornamenten aangebracht. De aanwezige houten ramen zijn in 1963 vervangen door de huidige exemplaren met zes ruiten. Samen met de aan linker- en rechterzijde aangebrachte gelijke vensters gaven ze de illusie van een galerij rond een binnenplaats. In de gevel zijn drie muurankers aanwezig die in 1963 zijn aangebracht en die gekopieerd zijn van de ankers in de vleugels. Voor de relatief kleine gang en moerbalken zijn de ankers vrij fors.



Met de bouw van de zuidelijke vleugel in 1603 werd een binnenplaats gecreëerd waaromheen de vensters op de verdieping een galerij vormden. De traptoren is waarschijnlijk tegelijk verhoogd.



De traptoren links van de ingang. Het bovenste deel is in een meer orangerode baksteen opgetrokken en is een latere fase.

Links van de ingang staat de traptoren. Deze staat grotendeels inpandig en komt pas bij de zolder vrij te staan. Het metselwerk op de begane grond is opgetrokken met bakstenen van 23 bij 11 bij 5 à 5,5 centimeter en een tienlagenmaat van 70 centimeter. De vrijwel gelijke maat van het metselwerk wijst op een 16^{de}-eeuwse datering, waarbij de traptoren (iets) ouder is dan de zuidelijke vleugel. Het kruisverband is wat rommelig uitgevoerd, mede omdat er weinig strekken zijn gebruikt. Dit omdat er in de inpandig geraakte zuidelijke gevel een venster aanwezig is dat oorspronkelijk buiten zal hebben gelegen.

De buitenhoek van de toren is voorzien van een hoekketting met op de begane grond blokken Naamse steen en daarboven van mergel. Hier zijn ook speklagen van mergel aangebracht die doorlopen in de noordelijke vleugel. Boven de hoogte van de zolder zijn er per gevelvlak drie blindnissen

aangebracht die op een rollaag van koppen staan. Hier lijkt er een fasering aanwezig waarbij de toren is verhoogd. Hierboven ligt een speklaag en volgt een segment met weer hoekkettingen. Op een volgende speklaag liggen consoles die het overkragende dak dragen. In dit deel is er in elk vlak een opening die met planken is dichtgezet.

In het westelijke gevelvlak zijn er twee vensteropeningen, in het zuidelijk ook (waarvan er één inpandig is geraakt). De openingen zijn oorspronkelijk en met blokken Naamse steen (begane grond) en mergel omlijst. Aan de onder- en bovenzijde liggen er lateien van gelijk materiaal. Aan de bovenzijde is er ook een ontlastingsboog van koppen tussen twee lagen strekken opgenomen. De beide vensters op de verdieping zijn van gelijke renaissanceornamenten voorzien die wel zonder reliëf zijn uitgevoerd. Hierbij is dus de bestaande indeling van de toren gehandhaafd en van nieuwe ornamentiek voorzien.



De noordelijke gevel van de zuidelijke vleugel aan de binnenplaats.

De noordelijke gevel van de zuidelijke vleugel is in gelijk metselwerk als de andere gevels opgetrokken. De gevel buigt aan de rechterzijde sterk weg. Dit is op de oudere foto's ook het geval. Op de prent van rond 1825 is er een deur weergegeven en de foto hieronder (gemaakt ten tijde van de restauratie) laat inderdaad een dichtgezette opening zien. De merkwaardige buiging lijkt te zijn veroorzaakt door een punt waar men moest uitkomen, maar dat er nu niet meer is.

De gevel heeft een gelijke opbouw als het andere deel van de zuidelijke vleugel. Op de begane grond is er aan de linkerzijde een gelijk venster aangebracht als naast de ingang, dit betrof hiervoor een doorgang. In de doorgang aan de rechterzijde is een klein vierlicht geplaatst en aan de linkerzijde een hoeketting van Naamse steen. Aan de rechterzijde is deze over de hele hoogte van de gevel aangebracht. Dit deel van de gevel lijkt fors te zijn gerestaureerd. Op de verdieping staan er vier vensters die gelijk zijn aan die van boven de ingang. Er zijn twee muurankers waarvan de linker in 1963 is toegevoegd.



Foto uit 1960 (RCE 59.573) met de gevels van de zuidelijke vleugel. In de renaissancevensters staan nog rechthoekige ramen. De inkassingen van de balklaag van het gesloopte bouwdeel op de binnenplaats zijn duidelijk zichtbaar. Aan de rechterzijde laat de stroomlaag zien dat de opening later is dichtgezet.

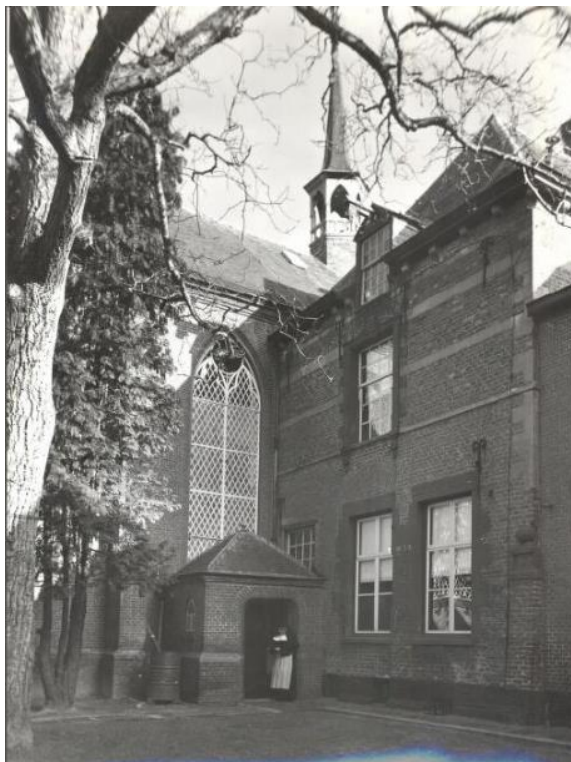
De noordelijke vleugel heeft drie buitengevels die vanaf de binnenplaats zullen worden beschreven. De gevel links van de traptoren (de zuidelijke gevel) is opgetrokken met bakstenen in kruisverband met afmetingen van 21-23 bij 11-11,5 bij 5,5 centimeter met een tienlagenmaat van 71 centimeter. De foto's laten zien dat de gevel fors is gerestaureerd en dat deze hiervoor al een aantal wijzigingen had ondergaan. De grootste was dat drie van de vier kloostervensters in 1603 werden dichtgezet en dat vijf renaissancevensters op de verdieping werden ingebroken. Hierbij werd niet een omlijsting van mergel, maar van gepleisterde bakstenen aangebracht. In 1963 zijn deze vensters dichtgezet, hiervoor waren ze open. Dit zal met de achterliggende raadzaal van doen hebben. De renaissancevormgeving van de binnenplaats werd hierdoor aanzienlijk verstoord. De huidige indeling van de gevel is dus op bouwsporen gebaseerd. Hiervoor is op basis van de ontlastingsboog een tweede kloosterkozijn gereconstrueerd. In de omlijstende blokken is aan de onderzijde een steensponning voor een luik aangebracht terwijl het kalf ontbreekt. Dit is wel herkenbaar aan de smalle blokken tussen de grotere. De houten kozijnen en ramen zijn gebaseerd op de zesruits vensters. Hierbij wijkt het rechterraam af, omdat hier drie ruiten in plaats van twee in het onderste deel staan. De licht versnijdende steunbeer op de linkerhoek met een bekronende bol van mergel is in 1963 in dit geveldeel doorgezet.



De zuidelijke gevel van het noordelijke bouwdeel.



Foto uit 1960 van de zuidelijke gevel van de noordelijke vleugel (RCE 59.572). De doorgang linksonder is nog niet dichtgezet en het kloosterkozijn nog niet ingebracht. De renaissancevensters zijn nog open.



Links de westelijke gevel van de noordelijke vleugel heden ten dage. Rechts een foto uit 1951 (BHIC SOE 1205). De vensterindeling op de begane grond is geheel anders.

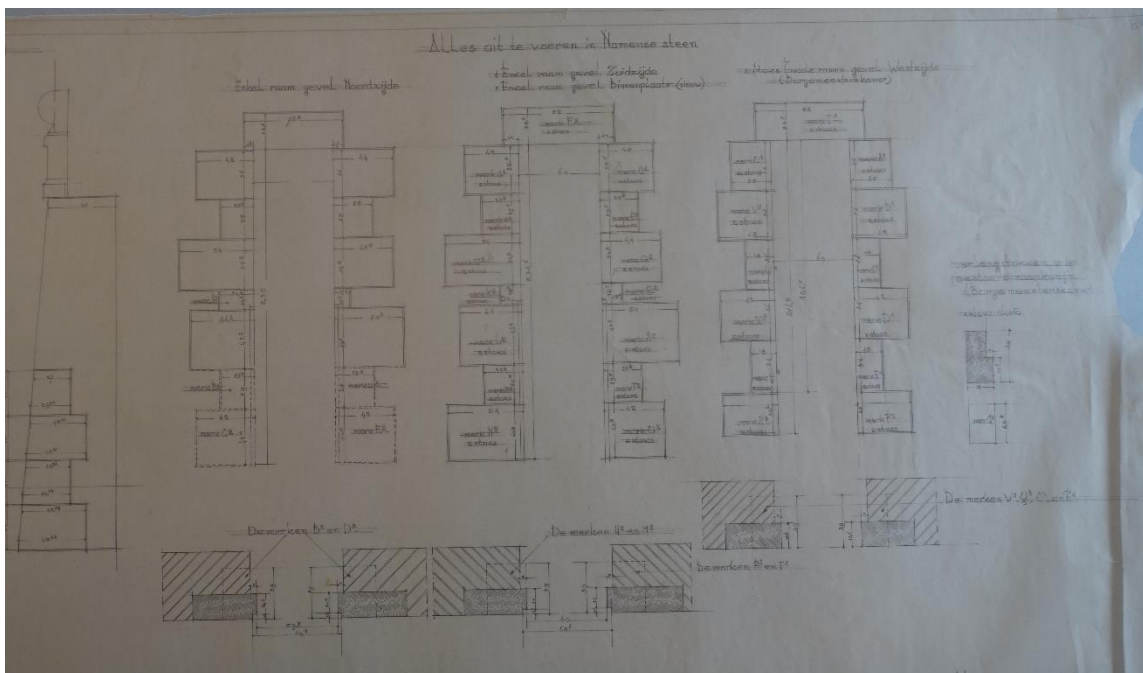
De gevel is met gelijk metselwerk als de bovenstaande gevels opgetrokken, de tienlagenmaat is met 73 centimeter iets groter, maar dit is geen grote afwijking. Afwijkend van de andere gevels is er hier een plint die met blokken mergel wordt gesloten.

Ook deze gevel is in 1963 fors gerestaureerd. In de plint is een kelderlicht ingebroken (waarbij de kelder laat zien dat er meer kelderlichten zijn geweest). In het midden van de gevel staan twee vensters en een dakkapel. Op de begane grond stonden hier twee grote vensters naast, deze zijn gewijzigd in kloosterkozijnen. De foto rechts laat geen sporen zien van de aanwezigheid van de beide kloosterkozijnen, zodat hier samen met de gedraaide balklaag de functie en allure van het raadhuis leidend zijn. De oudste afbeeldingen geven alleen de gevelopeningen in het midden weer. De hoekketting aan de linkerszijde lijkt recent gerestaureerd. Op de blokken staat een veelheid aan merken waarvan de functie onbekend is.

De noordelijke gevel van de vleugel heeft eveneens een gelijke opbouw van metselwerk met speklagen op de verdieping. Ook hier is de tienlagenmaat 73 centimeter. Ook hier zijn er de nodige reconstructies uitgevoerd op basis van de oudste prent. Aan de rechterzijde stond de kapel tegen de gevel. Hier is rechtsonder een venster gereconstrueerd. Aan de linkerszijde is er een blind kloosterkozijn aangebracht. Hoewel de gevelindeling vrijwel gelijk is aan die van de andere gevels zijn er wel enkele verschillen. De lijsten van mergel op de verdieping komen uit de gevel en dragen de eveneens uitstekende bovendorpel. De zes traveeën lange gevel heeft in de twee rechter traveeën enkele afwijkingen: De bovenste speklaag is hier vervangen door een rollaag van koppen, ook de ontlastingsbogen zijn geheel met koppen in plaats van strekken uitgevoerd. Er is echter nergens een bouwnaad zichtbaar die op een verschillende bouwtijd wijst. De tekeningen en het bestek geven aan dat een groot deel van het natuursteenwerk in de gevel is vervangen. Ook hier is de detaillering van de oorspronkelijke stenen kruikozijnen gehandhaafd. Omdat de middenstijlen van de kruikozijnen zijn verwijderd, zijn er stalen dragers onder de bovendorpel aangebracht.



De noordelijke gevel van de noordelijke vleugel. Bij de rode pijl de overgang van de speklaag naar een koppenlaag.





De oostelijke gevel van de oostelijke vleugel.



Foto uit 1960 van de oostelijke gevel (RCE 59.574). Geheel links één van de zeslichten, de verdere vensters hebben allemaal een dubbele 4x3 roedeverdeling. Het derde venster van links op de begane grond en het laatste venster op de verdieping zijn in 1963 gewijzigd naar kloosterkozijnen.

De oostelijke gevel is in gelijk metselwerk als de andere gevels opgetrokken met een tienlagen maat van 73 centimeter. Het metsel- en platvolle voegwerk zijn grotendeels oorspronkelijk. Op de voegen is op veel plaatsen een rode kleurstof aanwezig, deze afwerking werd veel in de 17^{de} eeuw toegepast.

De gevel is zeven traveeën breed. De derde travee van links is smaller. Waarschijnlijk duidt dit op een aanpassing vanwege oudere bebouwing. De meest rechtse travee heeft net als om de hoek een rollaag van koppen die de bovenste speklaag vervangt. Samen met de blinde gevel op de begane grond en de zware inpandige binnenmuur geeft dit aan dat deze travee minder oud is dan de andere.

De vormgeving en indeling van de vensters is gelijk aan die van de andere gevels, ook hier zijn alle vensters vervangen, net als een groot deel van het natuursteenwerk.



De gekleurde voegen in de oostelijke gevel

De zuidelijke gevel van de oostelijke vleugel is eveneens in gelijk metselwerk als de andere gevels opgetrokken. In de 19^{de} eeuw was de refter tegen deze gevel gebouwd en waren er diverse doorgangen aangebracht. Deze zijn allemaal verwijderd en hiervoor zijn er twee kloosterkozijnen aangebracht. De verdere gevel is blind.

Hoewel de gevels allemaal uit 1603 stammen of nog ouder zijn, is de restauratie van 1963 zeer bepalend geweest voor de huidige indeling en vormgeving. De gevelopeningen zijn aangepast en er werd besloten om alle bestaande vensters te verwijderen en te vervangen door classicistische vensters met zes of acht ruiten. In de gevels zijn enkele bouwsporen aanwezig die enig zicht geven op de ontwikkeling vóór 1603. De afwerking van de begane grond met Naamse steen en de verdiepingen met mergel met renaissanceornamentiek is wel gehandhaafd en laat de bouwphase van 1603 duidelijk zien.



Links de zuidelijke gevel van de oostelijke vleugel. Rechts de nieuwe zuidelijke vleugel.

6.2 De nieuwe zuidelijke vleugel

Het nieuwe bouwdeel heeft alleen aan de zuidelijke en oostelijke zijde buitengevels. Deze zijn in 1963 geheel nieuw opgetrokken. Het metselwerk is in kruisverband uitgevoerd. Op de verdieping is er een waterlijst van Naamse steen en onder de gootconsoles een speklaag van mergel. De gevel heeft vijf traveeën waarbij de oostelijke breder is dan de andere. In de middelste drie traveeën staan er twee vensters boven elkaar. Op de begane grond hebben deze een omlijsting van Naamse steen en een ontlastingsboog van koppen met een strek erboven. Deze constructie komt doorgaans meer naar het oosten voor en minder in de Meijerij. Op de verdieping vormt de waterlijst de dorpel, op het kozijn is een rollaag geplaatst. De kozijnen en ramen zijn gelijk aan die in het slotje. In de oostelijke travee staat op de verdieping een gelijk venster, op de begane grond een licht uitgerekt rond venster. In de westelijke travee staat op de verdieping een kloosterkozijn. De oostelijke zijgevel heeft twee gelijke vensters boven elkaar, precies zoals in de zuidelijke gevel. Het bouwdeel is duidelijk soberder vormgegeven dan de rest van het slotje en voegt zich zo goed ernaast. Ook de verder gelijke vormgeving van de vensters en de goot zorgt hier voor.

6.3 De Witte vleugel

De Witte vleugel is genoemd naar de nu wit geschilderde voorgevel, dit is pas na 1963 gebeurd. Van dit bouwdeel uit 1820 is alleen de voorgevel gehandhaafd. Deze is sterk gerestaureerd, waarbij de gelaagdheid is verwijderd en de pilastergeleding is afgemaakt door het toevoegen van een houten kroonlijst.

De voorgevel heeft negen traveeën en wordt geleed door pilasters die op basementen staan. Het grootste deel hiervan is oorspronkelijk. Elke travee heeft twee vensters met schuiframen. Op de begane grond twee maal 5x3 en op de verdieping 5x3 + 5x2. Al deze ramen en kozijnen zijn in 1963 nieuw aangebracht. In de derde travee van links is de entree geplaatst. Dit betreft een deur met gelijke roedeverdeling en een houten hoofdstel met in het midden het embleem van het klooster Mariëndael.



De voorgevel van de Witte vleugel.



Links de entree in de derde travee met het embleem van het klooster. Rechts één van de vensters op de begane grond.



Foto uit 1960 van de voorgevel van de Witte vleugel (RCE 59.571). Naast de vensters zijn er verschillende ramen en deuren toegevoegd. Ook ligt de goot direct op de pilasters en ontbreekt de kroonlijst.

De rechter zijgevel is in metselwerk in kruisverband nieuw opgetrokken. Op de begane grond zijn er twee kleine toiletramen, op de verdieping een klein venster. De achtergevel heeft net als de voorgevel negen traveeën die met gemetselde pilasters is geled. Hierbij is de rechter travee voorzien van twee kleine vensters. De twee traveeën daarnaast zijn doorgebroken naar de nieuwere bouwdelen. In de zes verder traveeën zijn aan het einde van de 20^{ste} eeuw nieuwe samengestelde kozijnen geplaatst.



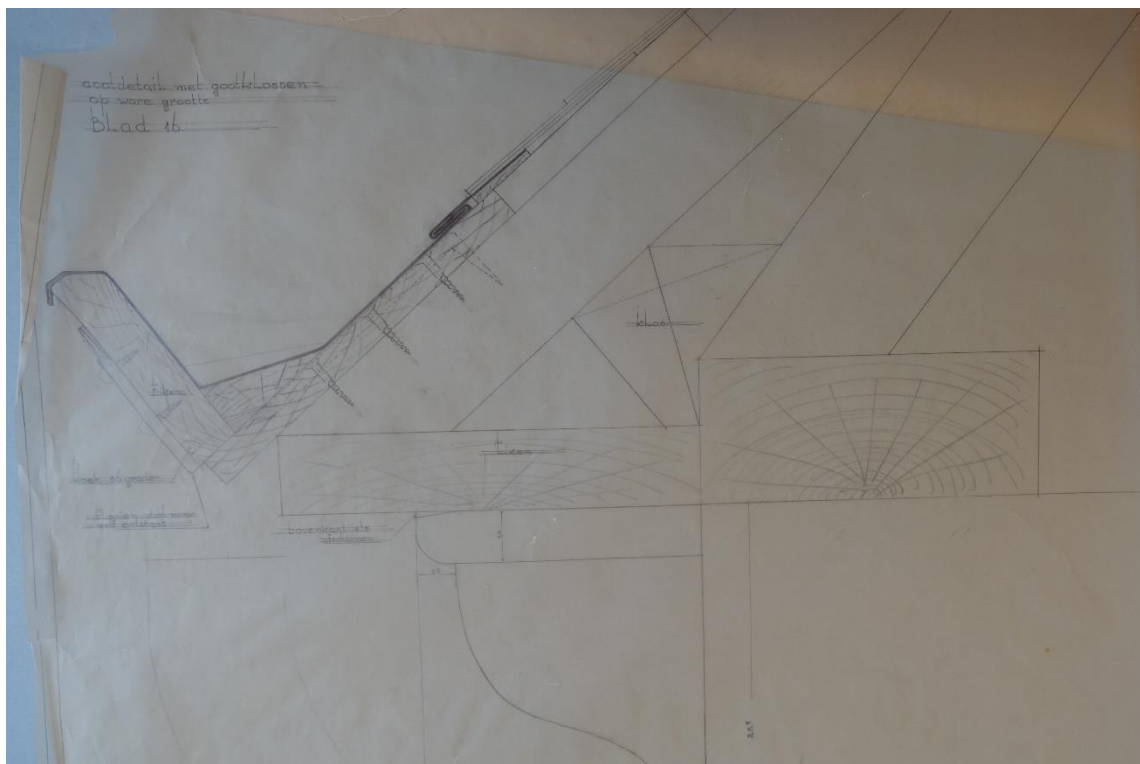
De achtergevel van de Witte vleugel met aan de rechterzijde de verbinding naar de latere bouwdelen.

6.4 De daken

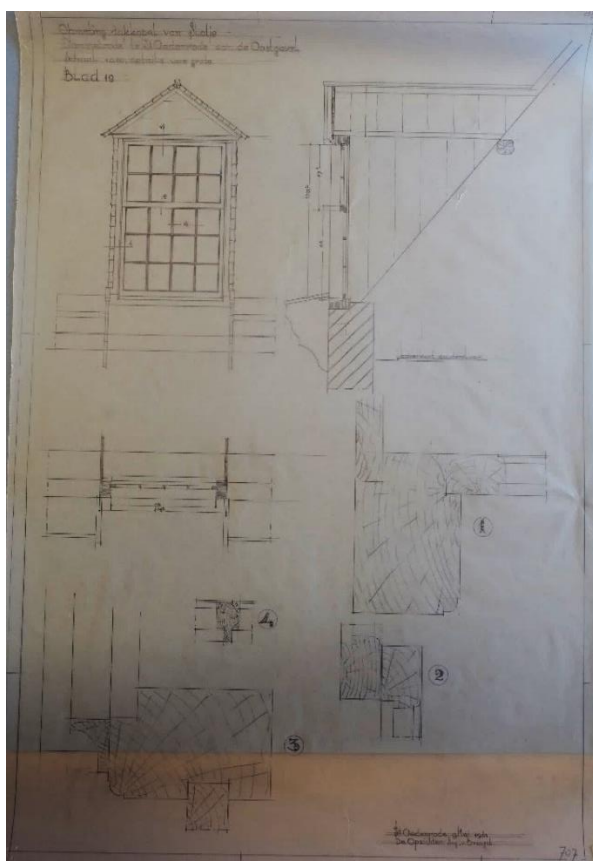
Het slotje heeft een samengestelde schildkap op de noordelijke en oostelijke vleugel. De beide vleugels, en dus ook de kappen, staan onder een (ongeveer) haakse hoek op elkaar. Bij de ontmoeting vormen zich logischerwijze een kil- en hoekkeper. Beide einden van de kap hebben een schild van goot tot nok. De kap is gedekt met leien in Maasdekking die in 1963 nieuw zijn aangebracht. Van oudsher was het slotje met leien gedekt, wat van belang was voor de allure ervan. De twee schoorstenen zijn reeds behandeld. Bij de restauratie zijn de goten, die zowel op klossen als op natuurstenen consoles dragen, geheel door fraaie nieuwe exemplaren vervangen. De oostelijke vleugel had twee dakhuizen, waarvan de oostelijke is gehandhaafd, de noordelijke één. Deze staan allemaal direct boven de goot. Het dakhuis van de noordelijke vleugel is van een hijsbalk voorzien, op de zolder is hierachter het hijsrad geplaatst. De dakhuizen zijn in 1963 opgemeten en vanwege achterstallig onderhoud fors gerestaureerd. Hierbij is wel de vormgeving en indeling gehandhaafd. Dit betreft een klein zadeldakje, wangen die met lood zijn bekleed, een vast achtruitsraam aan de bovenzijde en een draaiend twaalfruitsraam eronder. De dakhuizen zijn op de oudste prenten reeds aanwezig.

De traptoren heeft een helmkap met een uivormige bekroning, ook deze is op de oudste afbeeldingen al aanwezig. De kap is eveneens met leien gedekt en wordt met een naald met vergulde bol bekroond. Zoals gebruikelijk heeft deze kap geen goten. Het dak van de nieuwe zuidelijke vleugel heeft ook een schildvorm, waarbij er een kleine aansluiting is op de kap van het slotje. Afgezien van de schoorsteen zijn er geen doorvoeren of openingen. Net als het slotje is de kap met leien in Maasdekking bekleed. Er is een gelijke goot als bij het slotje aangebracht.

De kap van de Witte vleugel heeft eveneens een schildvorm. De dakbedekking bestaat uit Oude Holle pannen die waarschijnlijk grotendeels oorspronkelijk is. Deze is gehandhaafd en vormt een belangrijke gelaagdheid ten opzichte van de andere kappen. Ook hier zijn er, afgezien van de schoorsteen, geen openingen of doorvoeren. De geprofileerde bakgoot is iets minder royaal vormgegeven dan de goot op consoles van het slotje.



Detail van de te maken goot (BHIC, 1790, nummer 704). De neusijzers dragen de haakse zijde van de schampgoot en zijn in de aanlopers vastgezet.



Opmeting van één van de dakhuizen (BHIC, 1790, nummer 707).



7 Waardering

Om een proces van planvorming, plantoetsing en vergunningverlening soepel te laten verlopen, is het van belang dat alle betrokken partijen hetzelfde verstaan onder monumentale waarden en hun gradaties, alsmede de door de bouwhistoricus gehanteerde toetsingscriteria. In hoofdstuk 1 wordt uitgebreid ingegaan op het belang van monumenten, de toetsingscriteria en de toe te kennen waarderingsgradaties. Van groot belang is om hier nog eens op te merken dat een bouwhistorische verkenning een onderzoek op hoofdlijnen is. Dat houdt in dat de onderzoeker een vrij goed beeld heeft gekregen van de bouwgeschiedenis van het pand en van de meeste elementen wel helder heeft weten te krijgen in hoeverre die authentiek en zeldzaam zijn. Het is echter heel goed mogelijk dat er monumentale afwerkingen te vinden zijn achter recentere. Dat kon binnen de kaders van de verkenning niet worden vastgesteld. Daarvoor is een opname of zelfs ontleding noodzakelijk (zie voor de definitie daarvan de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek).

Van groot belang is ook om er op te wijzen dat de waarderingskaart waarin de waardenstellingen zijn verbeeld, een zeer platte weergave is van de werkelijke situatie. De kaart kan niet op een goede manier worden gebruikt voor plantoetsing en planontwikkeling zonder de in de stellingen opgestelde argumentatie, nuanceringen en kanttekeningen daar integraal bij te betrekken. In de kaart is bijvoorbeeld niet goed onderscheid te maken tussen structuur, substantie, element en afwerking. In de toelichting is dat wel het geval.

7.1 Waardering

7.2.1 Algemene historische waarde

In de *Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek* wordt aangegeven dat voor de bepaling van de algemene historische waarde van een object inzicht moet worden verkregen in verbanden met maatschappelijke ontwikkelingen. Concreet wordt de bouwhistoricus gevraagd te toetsen of in het gebouw één of meerdere maatschappelijke ontwikkelingen tot uitdrukking komen, en zo ja, in welke mate en hoedanigheid. Dit is geen eenvoudige opgave, mede omdat concrete definities van de gehanteerde begrippen ontbreken. In deze rapportage worden alleen die begrippen gedefinieerd waarover binnen de kaders van het onderzoek uitspraken mogelijk zijn.

Onder culturele ontwikkeling wordt in dit kader verstaan de ontwikkeling van veronderstellingen, opvattingen, waarden, normen en de materiële uitdrukking daarvan door een samenleving of een groep daarbinnen. De ontwikkeling van menselijke activiteit is op tastbare wijze tot uiting gebracht. Het slotje is een uitdrukking van de woonvorm die de elite in de Meijerij als vroege vorm van buitenplaats ontwikkelde. Vóór 1603 ging het in ieder geval om een gebouw met twee vleugels met in de binnenhoek een traptoren, gelegen op een omgracht terrein. Er is waarschijnlijk oudere bebouwing met wellicht een meer weerbare vormgeving geweest, maar hiervan is geen compleet beeld te vormen aan de hand van de gevonden gegevens. Lange tijd bleef het slotje deze functie van luxe woning voor de maatschappelijke bovenlaag vervullen, zoals maatschappelijk gebruikelijk in die tijd. De vestiging van het klooster Mariëndael in het slotje en de volgende uitbreidingen zijn karakteristiek voor de sterk groeiende rol van de Rooms-Katholieke kerk in de 19^{de} eeuw. Ook de teloorgang hiervan in het midden van de 20^{ste} eeuw sluit aan bij de bredere culturele ontwikkeling, waarbij invloed en omvang van de kerk en de kloosterordes terugliepen.

De vestiging van het raadhuis in het slotje past hier ook goed bij de maatschappelijke ontwikkelingen van de tweede helft van de 20^{ste} eeuw, waarbij de overheid nog een hoge status had die met de vestiging in het slotje werd onderschreven.

Onder sociaal-economische ontwikkeling wordt in deze rapportage gerekend de ontwikkeling die betrekking heeft op algemene welvaart/voortgang.

De bouw van het slotje en de grootschalige verbouwing in 1603 waren alleen mogelijk door de maatschappelijke bovenlaag, die ook in de volgende eeuwen in het slotje woonde. De vestiging van het klooster in de 19^{de} eeuw is illustratief voor de groeiende economische positie van de Rooms-Katholieke kerk. De restauratie van 1963 is ook illustratief voor de middelen die de overheid vrij maakte en dus beschikbaar had voor de vestiging van het raadhuis in het slotje

Onder geestelijke ontwikkeling wordt in deze rapportage verstaan de ontwikkeling van het niet stoffelijke, in dit geval tot uiting gebracht in het materiële; het complex.

De slotjes werden mede in opdracht van hoge geestelijken gebouwd die op deze wijze hun status onderstreepten. Het is onbekend of dit bij De Bocht ook zo is geweest. De periode waarin het klooster Mariëndaal in het slotje was gevestigd is in de historie van groot belang. Met de restauratie van 1963 zijn echter vrijwel alle sporen hiervan uitgewist, alleen de voorgevel van de Witte vleugel is dit lot bespaard gebleven.

De geografische ontwikkeling kan worden gedefinieerd als de betekenis die het gebied heeft voor de door de mens gecreëerde leefomgeving; de wijze waarop het natuurlandschap in cultuurlandschap werd getransformeerd en aan ontwikkelingen in gebruik werd aangepast, zowel in materiële als immateriële zin.

De bouw van de slotjes aan de rand van de kern van Sint-Oedenrode betekende dat daarmee het natuurlandschap werd ingericht. Voor De Bocht werd een strategische locatie gekozen die met de bouw van het slotje in cultuur werd gebracht. Hierbij waren de plattegrond van het slotje en de omgrachting bepalend. Hoewel de huidige plattegrond niet meer oorspronkelijk is, heeft de ontwikkeling wel plaatsgevonden binnen het omgrachte terrein. De omgeving werd in cultuur gebracht en was in gebruik bij de boerderij die bij het slotje hoorde. Lange tijd bleef dit ongewijzigd, ook de nieuwe bouwdelen van het klooster voegden zich naar deze bestaande situatie. Pas met de uitbreiding van de bebouwing van Sint-Oedenrode in de jaren '50 van de 20^{ste} eeuw werd deze geografische ontwikkeling onherkenbaar gewijzigd. De nog aanwezige delen van de grachten zijn van grote waarde voor de vorming van het cultuurlandschap.

Onder bestuurlijke ontwikkeling wordt verstaan de ontwikkeling van zeggenschap over een maatschappelijk afgebakend gebied.

Het slotje is lange tijd bewoond geweest door de elite van de Meijerij en ambtenaren in dienst van de landelijke overheid. Dit geeft aan dat het slotje zich onderscheidde van andere bebouwing in de kern van Sint Oedenrode. Wellicht speelde dit ook nog een rol bij de vestiging van het klooster, waarvoor de zusters Henkenshage verlieten. De vestiging van het raadhuis voegt hier een nieuw hoofdstuk aan toe. Vanuit het slotje en de nieuwe vleugels werd tussen 1963 en 2017 Sint-Oedenrode bestuurd. Zoals beschreven is het slotje geheel vormgegeven voor het huisvesten van deze functie en was deze dus zeer bepalend voor zowel exterieur als interieur.

Onder (technische en) typologische ontwikkeling op maatschappelijk vlak wordt hier verstaan de ontwikkeling in grondvorm gerelateerd aan de mens/gebruiker (bijvoorbeeld sekse of status) of sociale gebeurtenissen.

De vestiging van raadhuizen in monumentale gebouwen als Dommelrode had een lange traditie, hoewel er zeker na de Tweede Wereldoorlog de nodige nieuwe raadhuizen werden gebouwd. De keuze voor het betrekken van een dergelijk gebouw werd hierna steeds minder gemaakt, zowel vanuit het oogpunt van status (die minder belangrijk werd) als vanuit het toenemende aantal functies dat de gemeente ging uitvoeren. Dit komt hier tot uitdrukking in de grootschalige aanbouw aan de zuidelijke zijde.

7.2.2 Ensemblewaarden en stedenbouwkundige waarden

In de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek wordt aangegeven dat voor de bepaling van de ensemblewaarden en stedenbouwkundige waarden inzicht moet worden verkregen in de status van vijf te onderscheiden componenten, waarvan hieronder enkele worden gecombineerd.

- Belang van het complex als essentieel onderdeel van een groter geheel dat cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van (inter)nationale betekenis is.

Dommelrode is niet gelegen in een van rijkswege beschermd gezicht.

- Belang van het complex wegens de situering, verbondenheid met de ontwikkeling/uitbreiding van een streek, stad of wijk.

Dommelrode is intussen voor een groot deel ingebouwd geraakt, de noordelijke zijde is nog geheel open, terwijl aan de oostelijke zijde een waterpartij als restant van de gracht is gehandhaafd.

Hierachter is geen open landschap meer aanwezig, maar bebouwing. Aan de zuidelijke zijde zijn de aanbouwen van het raadhuis toegevoegd en aan de westelijke zijde nieuwbouw. Al deze uitbreidingen zijn recent en niet van belang voor de historie van het gebouw, eerder verstoren zij de waarden van het ooit landelijk gelegen slotje.

- Belang van het complex wegens de wijze van verkaveling / inrichting / voorzieningen.

De meeste informatie omtrent de historische verkaveling is uitgewist. Maar de bouwdelen laten wel de 16^{de}-eeuwse plattegrond van het slotje en de vroeg 17^{de}-eeuwse renaissance vormgeving ervan zien. De restauratie van 1963 leidde tot de sloop van alle onderdelen van het klooster, maar ook de boerderij die tot het ensemble van het slotje behoorde. Ook inpandig is de historische structuur geheel verstoord.

- Belang van het complex voor het aanzien van een streek, stad, dorp of wijk.

Het slotje is één van de belangrijkste bouwwerken van Sint-Oedenrode. Hoewel de omgeving sterk is gewijzigd en het slotje zelf ook forse aanpassingen heeft ondergaan, is de situatie zoals in 1603 gecreëerd goed herkenbaar en van hoge waarde voor de stad.

- Het belang van het complex wegens de hoge kwaliteit van de bebouwing en de historisch-ruimtelijke relatie met groenvoorzieningen.

Hiervan is geen sprake. Er is in 1963 een ontwerp gemaakt voor de inrichting van de tuin en de omgeving van het gebouw. Het is onbekend of dit is uitgevoerd en de huidige inrichting is van later datum. Deze heeft geen bijzondere waarde.

7.2.3 Architectonische waarden

In de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* wordt aangegeven dat voor de bepaling van de architectonische waarden inzicht moet worden verkregen in de status van vijf te onderscheiden componenten, waarvan er hieronder enkele worden gecombineerd.

- Belang van het complex voor de geschiedenis van de architectuur en het oeuvre van de architect(en).

Het slotje is gestempeld door de restauratie van 1963. Niettemin is de renaissanceopzet rond de binnenplaats nog redelijk intact met de ornamentiek van de vensters op de verdieping en de helmkap met ui-vormige koepel van de traptoren. In het interieur komt dit naar voren in de sleutelstukken onder de moerbalken.

De uitvoering van de restauratie van 1963 is typerend voor die tijd. De nieuwe functie was leidend voor de restauratie en niet de aanwezige waarden in de vorm van gelaagdheid of bouwsporen. Daarom werden ruimtes nieuw ingedeeld en functies gewijzigd. Ook werd er gekozen voor het toepassen van de classicistische fase voor de vormgeving van het exterieur. Alleen overduidelijk en

gaaf aanwezige sporen als de renaissance ornamentiek van de vensters bleven gehandhaafd. Heden ten dage zouden de aanwezige waarden in het gebouw veel bepalender zijn dan de te onderbrengen functie.

De restauratie werd uitgevoerd door J.G. Deur (1892-1964) en O.U. Pouderoyen (1912-1993), die sinds 1948 samen een bureau in Nijmegen hadden. Pouderoyen kwam uit de Delftse school en ontwikkelde zich naar de Bossche school. De meeste werkzaamheden voor Dommelrode werden uitgevoerd door Deur, die ook afkomstig was uit de Delftse school. Hij voerde zowel nieuwbouw als restauratiewerk uit, waarbij na 1945 de nadruk bij het restauratiewerk als gevolg van oorlogsschade kwam te liggen. Dit betrof onder meer het raadhuis van Gennep. Deur verrichte in 1954 al de nodige voorbereidende werkzaamheden, maar de restauratie ving pas aan in 1961. De afronding in 1963 is vlak voor zijn overlijden en zal één van zijn laatste werken zijn geweest. Zijn oeuvre is niet geïnventariseerd.²⁰

- Belang vanwege de hoogwaardige esthetische kwaliteit van het ontwerp en de ornamentiek. De renaissanceornamentiek van de vensters is intussen zeer zeldzaam, de kwaliteit is aanzienlijk en karakteristiek voor de toepassing bij minder grote bouwopdrachten buiten de centra van de macht. Het restauratiewerk is kwalitatief goed verzorgd, maar zonder veel ornamentiek uitgevoerd. De aangebrachte schouwpartijen zijn historiserend, maar vrij zwaar uitgevoerd. Wel zijn alle afwerkingen afgestemd op de functies en is er sprake van een totaalontwerp. Hier werd tot op het laatst overigens aan gesleuteld, gezien de late beslissing om de refter niet te handhaven.

- Belang vanwege de interieurafwerking (in samenhang met het exterieur). De interieurs dateren vrijwel geheel uit 1963. In de nieuwe zuidelijke vleugel en de Witte vleugel is een deel van het interieur gemoderniseerd, de nog aanwezige oorspronkelijke afwerkingen zijn karakteristiek en intussen redelijk zeldzaam. De interieurs van het slotje zijn vormgegeven aan de hand van de functies en van hoge kwaliteit. Het exterieur lijkt voornamelijk op basis van bouwsporen en de oudste afbeeldingen te zijn gerestaureerd en gereconstrueerd, maar ook deels op basis van de functies van de ruimtes. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de vaste trap naar de verdieping en de westelijke gevel van de secretarie. De interieurs vormen een samenhangend geheel dat karakteristiek is voor de opvatting van een raadhuis in deze tijd.

7.2.4 Bouwhistorische waarden

In de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* wordt aangegeven dat voor de bepaling van de bouwhistorische waarden van het gebouw onderscheid wordt gemaakt in drie componenten. Concreet wordt de bouwhistoricus gevraagd te toetsen of het gebouw van belang is vanwege één of meerdere van deze componenten en hoe groot dit belang is, waarbij authenticiteit en zeldzaamheid de belangrijkste toetsingscriteria zijn.

- Het belang van het object voor de geschiedenis van de bouwtechniek. De kapconstructie uit 1603 is een gaaf en karakteristiek voorbeeld. Afgezien van de toegevoegde gordingen en het vervangen beschot, is de constructie oorspronkelijk en vormt ze één geheel. De samengesteld balklagen en zeker de sleutelstukken zijn eveneens zeldzaam, waarbij het onbekend is welke delen bij de restauratie zijn vervangen. Het hijsrad in de noordelijke vleugel is zeer zeldzaam. Dit geldt ook voor de eiken spiltrap, hoewel dit een deel is van een groter geheel dat ontbreekt. De nieuwe bouw delen hebben voor de bouw tijd gebruikelijke technieken.

²⁰ <https://zoeken.hetnieuweinstituut.nl/nl/personen/detail/93a80a16-0b99-5d02-85ec-4d28f4194e27> zoals bezocht op 5 juni 2021.

- Het belang van het object vanwege de historische gelaagdheid.

Er zijn sinds 1963 slechts beperkt wijzigingen aangebracht, deze hebben geen bijzondere waarde. In het slotje zijn vrijwel alle sporen van gelaagdheid uitgewist, ook hier zijn er geen waarden op dit gebied aanwezig.

- Het belang van het object wegens het materiaalgebruik.

De gebruikte materialen zijn kenmerkend voor de bouwtijd, maar gezien de ouderdom hebben deze een hoge zeldzaamheid. Dit betreft het metsel- en natuursteenwerk en het eikenhout van de kap en de samengestelde balklagen. Het eikenhout voor de nieuwe vensters en deuren uit 1963 heeft ook enige zeldzaamheid.

7.2.5 Waarden vanuit de gebruikshistorie

In de *richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek* wordt aangegeven dat voor de bepaling van de waarden vanuit de gebruikshistorie van het gebouw onderscheid wordt gemaakt in drie componenten. Concreet wordt de bouwhistoricus gevraagd te toetsen of het gebouw van belang is vanwege één of meerdere van deze componenten en hoe groot dit belang is, waarbij authenticiteit en zeldzaamheid de belangrijkste toetsingscriteria zijn.

- Het belang vanwege de ordening, samenhang of inrichting van gebouwen of ruimten, passend bij een historische functie, gebruik of productie in het object/complex.

Met de restauratie van 1963 is, afgezien van de traptoren, de oudere ordening van Dommelrode geheel aangepast aan de functies van het raadhuis. Hiervan is het gebouw een gaaf voorbeeld.

- Het belang vanwege een (historische) functie, gebruik of productie in het object/complex.

Hoewel de Witte vleugel aan het gebruik van het slotje als klooster refereert, is deze fase geheel uitgewist. Van de Witte vleugel is alleen de voorgevel gehandhaafd en fors aangepast. De renaissancevormgeving van de binnenplaats en de vensters op de verdieping is zeldzaam en van hoge waarde. De functie van raadhuis is van hoge waarde voor de stad Sint-Oedenrode. Met het feit dat er maar één raadhuis uit deze periode is, is de zeldzaamheid ook hoog.

- Het belang van het object/complex als herinnering aan een historische gebeurtenis of prominente bewoner/gebruiker/opdrachtgever.

Hiervan is geen sprake.

7.3 Waardestellingen

Hoge monumentale waarde

1. Er wordt op basis van de bevindingen in deze rapportage hoge monumentale waarde toegekend aan het bouwwolume van Dommelrode. Het betreft hier de noordelijke, oostelijke en zuidelijke vleugel en de traptoren. De restauratie heeft hierin geen wijzigingen aangebracht zodat de situatie van 1603 met een binnenplaats tussen drie vleugels nog steeds aanwezig is. De bouwcampagne van Van Gerwen bepaalde de huidige vorm van het slotje. Hierbij was de renaissanceopzet rond de binnenplaats leidend. Hiervoor werd de zuidelijke vleugel toegevoegd en werden de vensters op de verdieping van nieuwe ornamentiek voorzien. De authenticiteit en zeldzaamheid hiervan zijn hoog.

2. Er wordt op basis van de bevindingen in deze rapportage hoge monumentale waarde toegekend aan de kapconstructies van de noordelijke en oostelijke vleugels, inclusief het hieraan bevestigde hijsrad. De kapconstructie is grotendeels intact en is in 1603 aangebracht. De eiken jukken met afgeschoorde makelaar, wurmten, windschoren en nokgording zijn karakteristiek voor de bouwtijd. De aanwezigheid van de telmerken is van hoge waarde. De zeldzaamheid van de gehele constructie

is intussen hoog. Het hijsrad is an sich al zeldzaam. Voorts geeft het ook inzicht in het gebruik van de zolder als opslag

3. Er wordt op basis van de bevindingen in deze rapportage hoge monumentale waarde toegekend aan de eiken spiltrap in de traptoren. Hoewel de trap niet meer compleet is, is de zeldzaamheid dusdanig dat de waarde hoog is. De spil met eiken treden die in muur rusten is geheel authentiek. De 20^{ste}-eeuwse stootborden hebben geen waarde. De plaats in de toren is daarbij ook oorspronkelijk en geeft een belangrijk inzicht in de plattegrond van het slotje.

4. Er wordt op basis van de bevindingen in deze rapportage hoge monumentale waarde toegekend aan de samengestelde balklagen met renaissancesleutelstukken. De balklagen zijn in 1603 aangebracht en hebben zodoende een hoge authenticiteit. De sleutelstukken en met name de worteleinden zijn zeer zeldzaam en het snijwerk is specifiek voor het slotje gemaakt. Een aanzienlijk deel van de kinderbalken en een kleiner deel van de moerbalken is in 1963 ingebracht, nader onderzoek kan dit specifiek in kaart brengen en dient dan ook te bepalen of het restauratie van een oorspronkelijke situatie betreft, is dat niet het geval dan betreft het een positieve waarde. De positie van de twee gedraaide balklagen in de burgemeesterskamer en de secretarie heeft een positieve waarde, het materiaal een hoge. Bij de moerbalken behoren ook de muurankers die voor de verbinding met het metselwerk zorgen.

5. Er wordt op basis van de bevindingen in deze rapportage hoge monumentale waarde toegekend aan de twee tongewelfde kelders en zware inpandige bouwmuur in de oostelijke vleugel. Deze onderdelen zijn ouder dan 1603 en van belang voor de bouwgeschiedenis. De vorm van een tongewelf geeft een zekere eenvoud aan, net als het feit dat er sprake is van twee losse kelders en niet een aan elkaar verbonden geheel. De beide toegangen zijn in 1963 aangepast en hebben geen waarde. De authenticiteit en zeldzaamheid zijn hoog.

6. Er wordt op basis van de bevindingen in deze rapportage hoge monumentale waarde toegekend aan het metsel- en natuursteenwerk van de buitengevels en de inpandig geraakte gevel van de oostelijke vleugel. Het grootste deel van het metsel- en natuursteenwerk is van 1603 of wellicht nog ouder. Het natuursteenwerk is deels vernieuwd, maar dit behoort tot de normale cyclus van onderhoud. Bij de blokken langs de vensters zijn de sporen van de kruiskozijnen van hoge waarde. Het latere inboetwerk van baksteen heeft een positieve waarde, omdat het weliswaar van goede kwaliteit is, maar tegelijk veel bouwsporen heeft uitgewist. De bouwsporen in de inpandige gevel van de oostelijke vleugel zijn zeer zeldzaam en van grote waarde omdat zij inzicht geven in de oorspronkelijke opbouw en afwerking van de gevels en vensters.

7. Er wordt op basis van de bevindingen in deze rapportage hoge monumentale waarde toegekend aan de dakbedekking van leien in Maasdekking en de Oude Holle pannen op de schildkappen. De dakbedekking met leien onderstreept de statuur van het slotje en is van groot belang voor de uitstraling ervan. De toepassing van Oude Holle pannen op de Witte vleugel is van groot belang voor inzicht in de periodisering van dit bouwdeel. Hoewel de leien in 1963 zijn vervangen doet dit niet af aan de waarde. Dit behoort tot de normale cyclus van onderhoud.

Positieve monumentale waarde

8. Er wordt op basis van de bevindingen in deze rapportage positieve monumentale waarde toegekend aan de in 1963 aangebrachte afwerkingen en materialen voor de functies van het raadhuis. De zeldzaamheid van deze materialen en afwerkingen verschilt, maar de authenticiteit is hoog en de onderlinge samenhang is goed bewaard gebleven. Hoewel de werkzaamheden zeer ingrijpend waren zijn ze van hoge kwaliteit en ambachtelijk uitgevoerd. Het geheel vormt een zeer goede afspiegeling van de restauratieopvattingen van deze tijd. Voorts is het van waarde in het oeuvre van de architecten Deur en Pouderooyen die de restauratie begeleiden. Het betreft hier de vloeren, wanden, plafonds in de vorm van vloerdelen op de balklagen, schouwen, binnendeuren inclusief kozijnen, lijstwerk en beslag, afwerkingen van de toiletten, de afwerkplaten van de elektrische installatie en de deuren en vensters in de buitengevels inclusief ramen en beglazing.

9. Er wordt op basis van de bevindingen in deze rapportage positieve monumentale waarde toegekend aan de voorgevel van de Witte vleugel. De zeldzaamheid is aanzienlijk, maar de authenticiteit is lager, omdat de gelaagdheid die er in aanwezig was in 1963 is verwijderd en er een kroonlijst is toegevoegd. De in 1963 vervangen schuiframen hebben eveneens een positieve waarde, omdat ze één geheel vormen met het metselwerk. De gehele vervanging sluit aan bij de algehele restauratie waarbij er in dit geval wel voor werd gekozen om de roedeverdeling te handhaven.
10. Er wordt op basis van de bevindingen in deze rapportage positieve monumentale waarde toegekend aan de trappen in de nieuwe zuidelijke vleugel en de Witte vleugel. Deze zijn in 1963 aangebracht en verzorgd vormgegeven. Voorts houdt hun plek in de plattegrond verband met de functies van de omliggende ruimtes. De zeldzaamheid is aanzienlijk net als de authenticiteit.
11. Er wordt op basis van de bevindingen in deze rapportage positieve monumentale waarde toegekend aan de binnenmuren van het slotje. Deze dateren uit 1603 en zijn deels mogelijk ouder. De afwerking en het metselwerk is minder zeldzaam dan het werk van het exterieur.
12. Er wordt op basis van de bevindingen in deze rapportage positieve monumentale waarde toegekend aan de vloeren van granitotegels in de beide nieuwe bouwdelen. De tegels zijn karakteristiek voor de bouwtijd (1963) en intussen redelijk zeldzaam.

Indifferente monumentale waarde

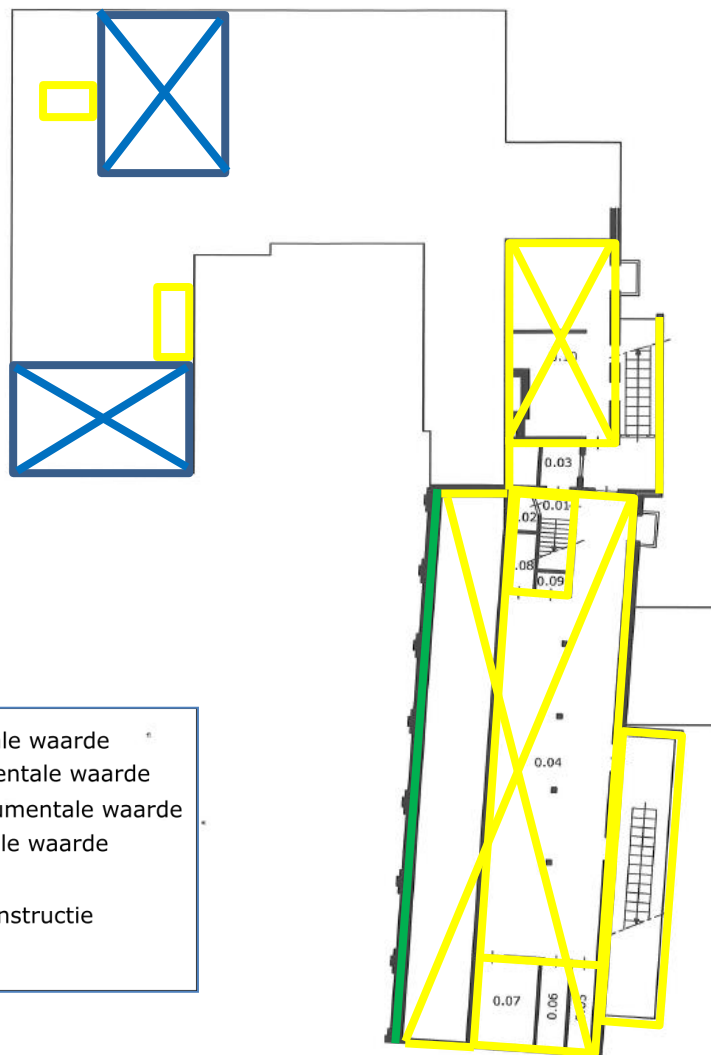
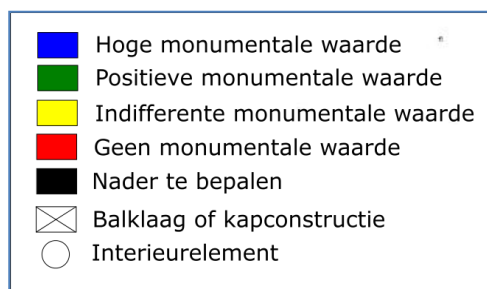
13. Er wordt op basis van de bevindingen in deze rapportage indifferente monumentale waarde toegekend aan de gevels inclusief kozijnen, ramen en deuren, kelders, betonnen vloeren en kapconstructies van de Witte Vleugel (de voorgevel uitgezonderd) en de nieuwe zuidelijke vleugel. Hoewel de zaken een hoge authenticiteit hebben is de zeldzaamheid van deze modernere materialen en afwerkingen beperkt.

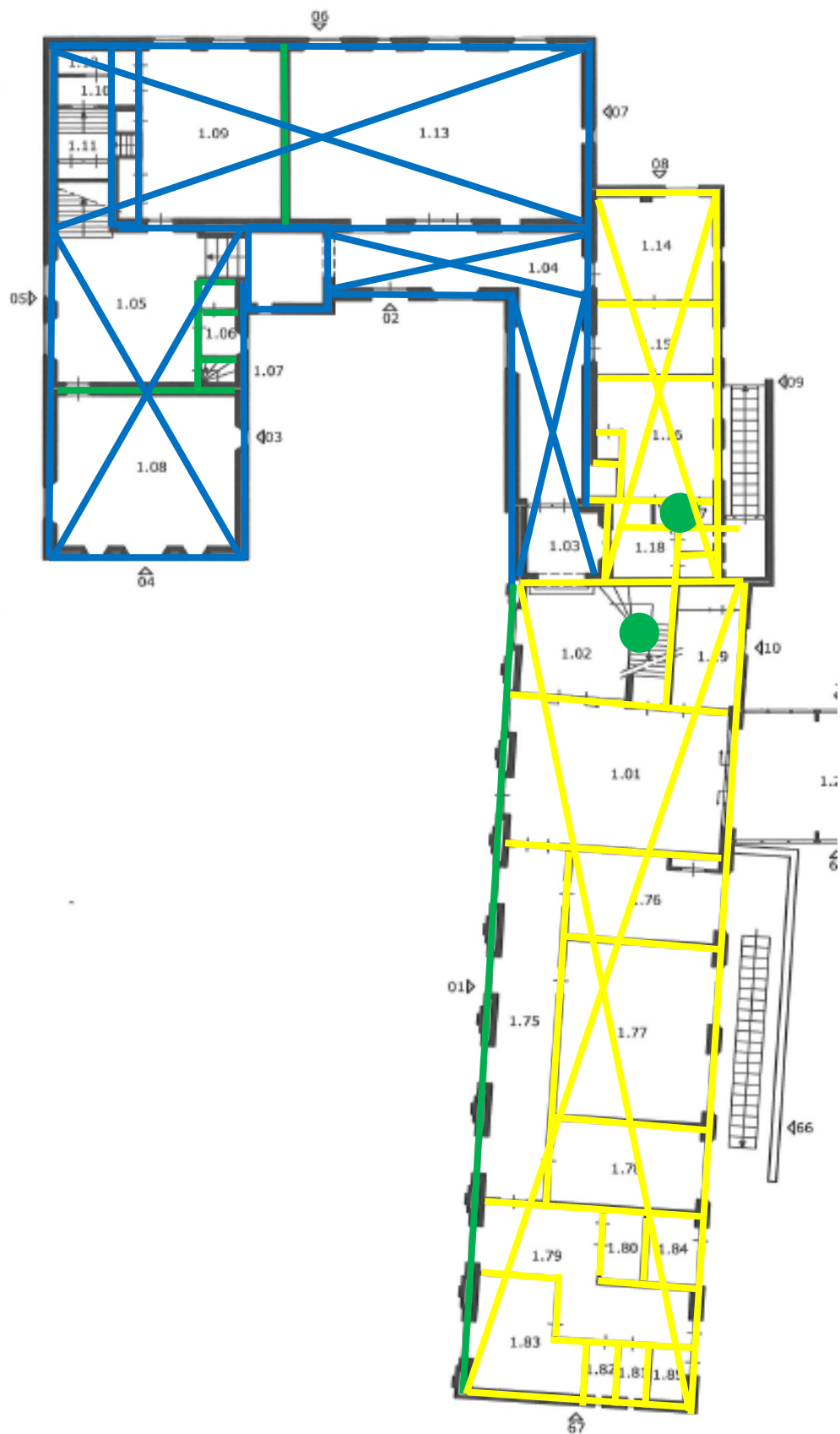
Geen monumentale waarde

14. Er wordt op basis van de bevindingen in deze rapportage geen monumentale waarde toegekend aan de na 1963 uitgevoerde wijzigingen in de indelingen en afwerkingen. Deze verstoren de opzet van de restauratie en de nieuwbouw terwijl de zeldzaamheid laag is. Het betreft hier de ingebracht wand op de verdieping van de oostelijke vleugel, de indeling van de nieuwe zuidelijke vleugel, de hal in de Witte vleugel en de verlaagde plafonds en stoffering op de vloeren in deze vleugels

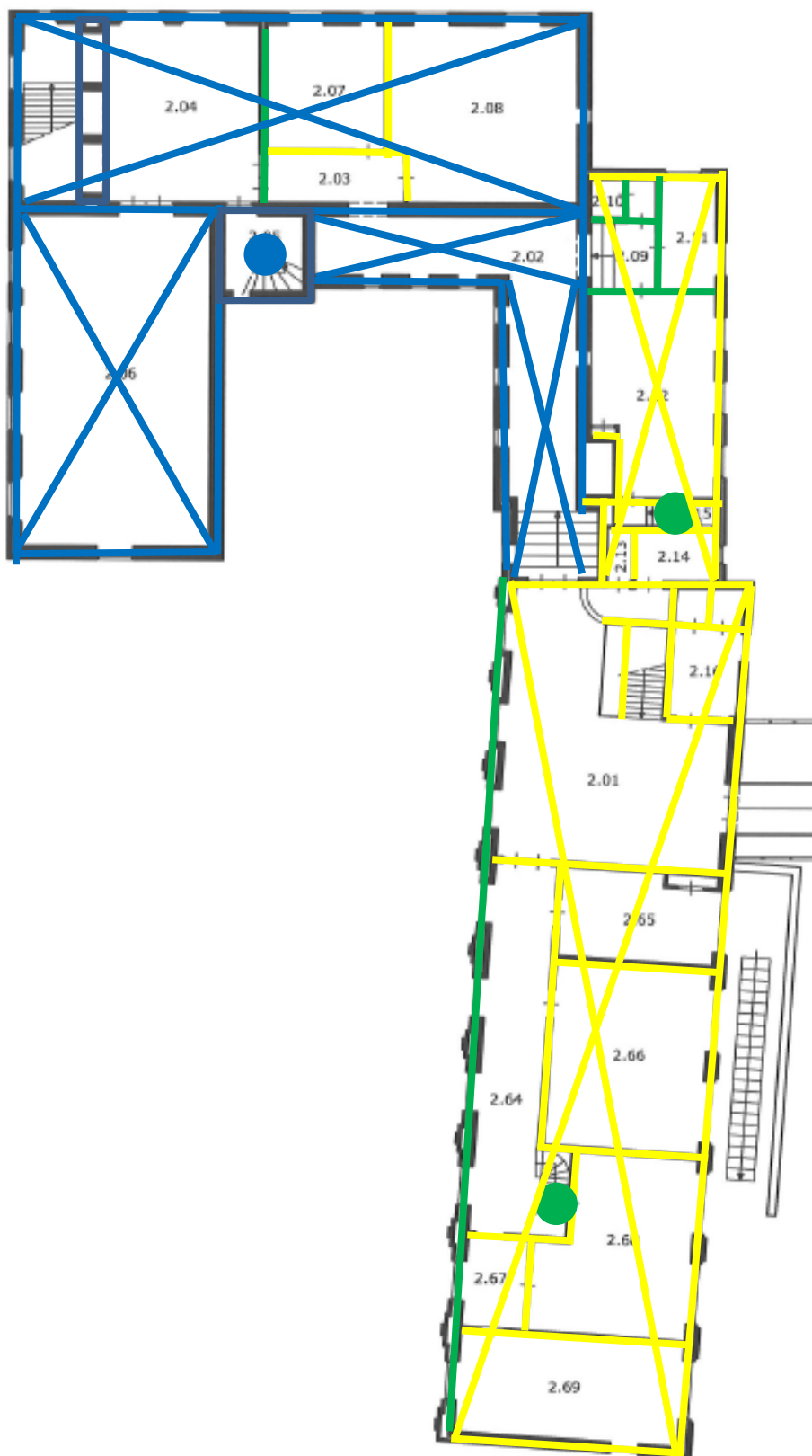
De waarderingskaarten kunnen niet los worden gezien van de waardering en de waardenstellingen.

Plattegrond van de kelders.

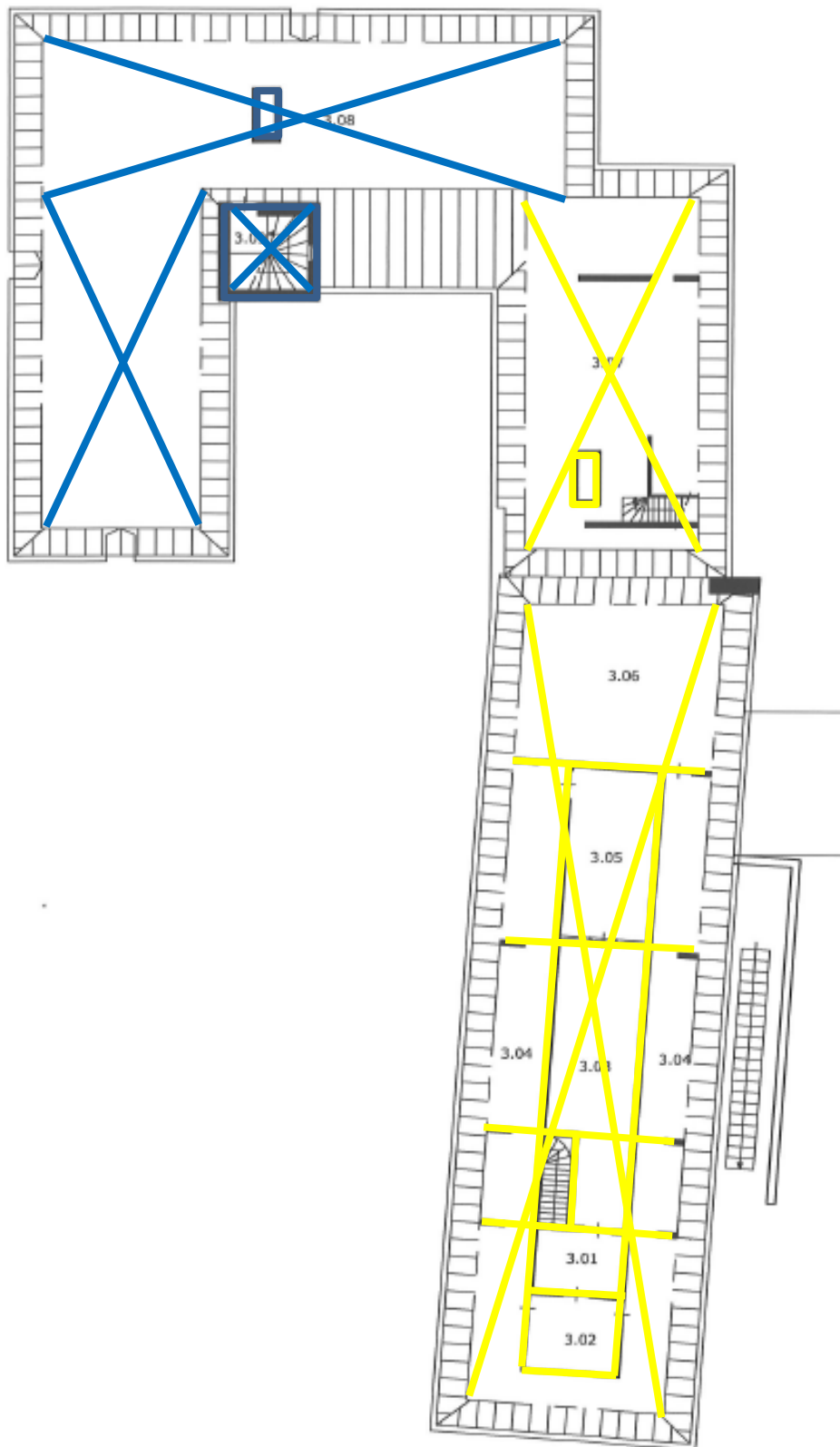




Plattegrond van de begane grond.



Plattegrond van de verdieping.



Plattegrond van de kapverdiepingen.



Over BAAC

- Het bedrijf

BAAC is een onafhankelijk onderzoeksbureau dat zich sinds de oprichting in 2000 bezig houdt met cultuurhistorie in de breedste zin van het woord. BAAC voert alle mogelijke facetten van archeologisch en bouwhistorisch onderzoek uit en beschikt over een groot aantal specialisten. Het bedrijf heeft ongeveer 80 werknemers in dienst, verdeeld over vestigingen in Nederland en Vlaanderen. Bouwhistorie is van begin af aan één van de pijlers van het bedrijf. De afdeling bouwhistorie bestaat uit:

De afdeling bouwhistorie bestaat uit:

- ir. Rob Gruben
- drs. ing. Geert Oldenmenger
- drs. Lammert van Hemert
- drs. Hans Willems

- De onderzoeker(s) en auteur(s)

Drs. Lammert van Hemert (1977) is opgegroeid in het mooie polderlandschap van Hei- en Boeicop. Tijdens en na zijn studie geschiedenis aan de Universiteit Utrecht is hij bijna 12 jaar werkzaam geweest bij bouwbedrijf Van Wiggen in Vianen (Utrecht). Wat begon met het schoonmaken van betonbekisting groeide naar het uitvoeren van timmer- en metselwerk. Dit verdiepte met renovatieprojecten in Utrecht.

In 2003 werd de studie geschiedenis aan de Universiteit Utrecht afgerond. In 2007 volgde de eerstegraads bevoegdheid om les te geven in het middelbaar onderwijs. Tussen 2011 en 2013 volgde hij aan de Hogeschool Utrecht de opleiding Bouwhistorie, Restauratie en Monumentenzorg. Sinds 2018 doceert hij restauratietimmerwerk en bouwhistorie voor het Nationaal Centrum Erfgoedopleidingen.